

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**ANALÝZA HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR NA
MODELOVÉM ÚZEMÍ**

ANALYSIS OF HISTORICAL LANDSCAPE STRUCTURES IN
MODEL AREA

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Kateřina Zímová

Diplomant:

Bc. Kamila Petrovická

Praha 2015

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Kamila Petrovická

Krajinné a pozemkové úpravy

Název práce

Analýza historických krajinných struktur na modelovém území

Název anglicky

Analysis of historical landscape structures in model area

Cíle práce

Studie se zabývá dochovaným reliktem antropických činností v krajině, tzv. historických krajinných struktur. Tyto struktury komplexně utvářejí kulturně-historické, ekologické a estetické hodnoty krajiny. Řešená problematika je aplikována na několik modelových katastrálních území.

Metodika

Diplomová práce bude mít charakter studie.

Jednotlivé dílčí části studie budou zpracovány následujícími postupy:

- 1, Literární rešerše bude zpracována v rozsahu max. 60 stran v níž budou zpracovány současně dostupné odborné podklady k tématu historických krajinných struktur. Bude vycházet z odborných vědeckých publikací, historických, mapových a jiných podkladech, získaných v muzeích či archivech.
- 2, Podrobná analýza primární, sekundární a terciární krajinné struktury vybraných k.ú. – mapové servery, tematické a historické mapy a snímkování, nástroje územního plánování, atd.
- 3, Aplikace vybrané metodiky typologie krajiny na modelová k.ú.
- 4, V rámci vypracování studie budou navrženy možnosti ochrany krajinných struktur
- 5, Práce v prostředí ArcGis – vytvoření tematických a korelačních map
- 6, Terénní šetření, fotodokumentace, evidenční listy historických krajinných struktur, výsledky, diskuze
- 7, Cizojazyčná literatura

Doporučený rozsah práce

70 – 90 stran

Klíčová slova

Polabí; GIS; archeologie krajiny; typologie krajiny

Doporučené zdroje informací

GOJDA, Martin. Archeologie krajiny – vývoj archetypů kulturní krajiny. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, 239 s. ISBN 80-200-0780-6

GRAHAM, B., HOWARD, P. The Ashgate research companion to heritage and identity. Burlington, VT: Ashgate, 2008, 461 s. ISBN 978-0-7546-4922-9.

HUBA, M. Historické krajinné štruktúry. Bratislava: Odborná príloha MV SZOPK, 1988, 62 s

KUPKA, J. Krajiny kulturní a historické . Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. Vydání první. Praha: ČVUT, 2010, 180 s. ISBN 978-80-01-04653-

LÖW, J., MÍCHAL, I. Krajinný ráz. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2003, 552 s. ISBN 80-863-8627-9.

Metodické pokyny pro zpracování diplomové práce na FŽP/ČZU v aktuální verzi.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

Ing. Kateřina Zímová

Elektronicky schváleno dne 1. 4. 2015

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan

V Praze dne 21. 04. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Analýza historických krajinných struktur na modelovém území** vypracovala samostatně, pod vedením Ing. Kateřiny Zímové a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

V Praze dne 22. dubna 2015

.....

Bc. Kamila Petrovická

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala Ing. Kateřině Zímové za odborné vedení mé diplomové práce, připomínky, ochotu, cenné rady a především trpělivost. Také si velice vážím odborných rad od Ing. Lucie Zemánkové, která mi napomohla k lepšímu pochopení typologie hodnocení historických krajinných struktur. Děkuji také všem ostatním, kteří jakýmkoliv způsobem přispěli k vypracování této diplomové práce. Děkuji rovněž Tomášovi Skřítkovi za podporu, motivaci a pomoc při hodnocení historických krajinných struktur. Především však děkuji svým rodičům, rodině a přátelům za finanční a morální podporu při studiu.

ABSTRAKT

Předložená diplomová práce se formou studie zabývá analýzou hodnocení historických krajinných struktur na k.ú. Kostomlaty nad Labem, Lány u Kostomlat n. L. a Hronětice ve středním Polabí. Historické krajinné struktury (dále jen HKS) jsou odkazem na způsob využití krajiny našich předků. Dokládají a popisují, jakým směrem se naše krajina ubírala v určité časové ose. HKS jsou součástí kulturně-historické, ekologické a estetické hodnoty krajiny.

V první části studie je uveden ucelený přehled literárně -vědeckých poznatků o problematice HKS. K hodnocení struktur byla využita metodika typologie HKS dle Zemánkové (2014), která vymezuje 7 základních typů struktur dle účelu jejich vzniku. Stěžejní částí této práce byla analýza primární, sekundární a terciární struktury krajiny a vytvoření databáze hodnocených a evidovaných HKS v prostředí ArcGIS. U každé evidované struktury je vyhodnocena výsledná hodnota HKS, která vychází z několika dílčích parametrů a navržen vhodný management. Cílem práce je zhodnocení použitelnosti metodiky Zemánkové na jiné modelové území.

Klíčová slova: Polabí; GIS; archeologie krajiny; typologie krajiny

ABSTRACT

Submitted thesis analyzes the historic landscape structures assessment at the cadastral area of Kostomlaty nad Labem, Láňy u Kostomlat n.L and Hronětice in the Middle Polabí (střední Polabí). The landscape historic structures (referred to hereinafter as "LHS") are the ascendants' legacy of landscape way of use. They illustrate and describe direction how the landscape proceeded in a certain timeline. LHS are part of a cultural-historical, ecological and aesthetic landscape value.

The first part of the thesis gives a comprehensive summary of the academic findings concerning a problematic of LHS. The methodics of LHS typology according to Zemánková (2014) was used to assess the structures and defines 7 basic types of structures according to the purpose of their origin. The main part of the thesis is the primary, secondary and tertiary structure analysis and database creation of assessed and registered LHS in ArcGIS background. The final LHS value is assessed at each registered structure which results from the several sub-parametres and proposed appropriate management. The main aim of the thesis is evaluation of Zemankova methodics application to different model landscape.

Key words: Polabí; GIS, landscape archeology, landscape typology

Obsah

1. ÚVOD.....	12
2. CÍL PRÁCE	13
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	14
3.1 Vymezení pojmu krajina	14
3.2 Kategorie krajiny	15
3.3 Krajinný ráz a jeho znaky	16
3.4 Struktura krajiny	17
3.5 Genius loci	17
3.6 Vymezení pojmu historická krajinná struktura	18
3.7 Typologie krajiny a metodické přístupy k hodnocení HKS.....	19
3.8 Metody a podklady používané pro hodnocení HKS	20
3.9 Historické podklady České republiky.....	21
3.9.1 Nejvýznamnější kartografické prameny	21
3.9.2 Historické prameny obrazové a textové.....	23
3.9.3 Historické prameny hmotné	23
3.10 Legislativa.....	23
3.10.1 Legislativní ochrana v ČR.....	24
3.10.2 Legislativní ochrana ve světě	26
4. METODIKA PRÁCE	27
4.1 Postup práce	27
4.2 Analýza a hodnocení HKS v zájmovém území	28
4.3 Metodika hodnocení HKS dle Zemánkové	28
4.4 Zpracování výsledků v prostředí ArcGIS	35
5. REKOGNOSKACE A ANALÝZA ÚZEMÍ.....	36
5.1 Vymezení zájmového území.....	36
5.2 Lokalizace území a širší vztahy obce Kostomlaty nad Labem	36
5.3 Primární krajinná struktura	37
5.3.1 Geomorfologická charakteristika.....	37
5.3.2 Reliéf.....	39
5.3.3 Geologická charakteristika	39
5.3.4 Hydrologická charakteristika	40
5.3.5 Pedologická charakteristika	42
5.3.6 Klimatická charakteristika.....	43

5.3.7 Potenciální přirozená vegetace	43
5.3.8 Biogeografické členění	44
5.4 Sekundární krajinná struktura	46
5.4.1 Historický vývoj území a sídla	46
5.4.2 Historický vývoj využití krajiny	50
5.4.3 Charakteristika historického využití území	51
5.4.4 Charakteristika aktuálního využití území	53
5.4.5 Demografie a území v číslech	54
5.5 Terciární krajinná struktura	56
5.5.1 Ochranné režimy	56
5.5.2 Duchovní rozměr krajiny	57
5.5.3 Odraz krajiny v umění	58
5.5.4 Vizuelní projev krajiny	59
5.5.5 Proměna obrazu krajiny v průběhu 20. století	60
5.5.6 Symboly	60
5.5.7 Tradice, kulturní akce a rekreace	61
6. SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	62
7. VÝSLEDKY	63
7.1 Kostomlaty nad Labem	63
7.1.1 Sídelní HKS	63
7.1.2 Územně-správní HKS	64
7.1.3 Transportní HKS	64
7.1.4 Výrobní a obživné HKS	66
7.1.5 HKS spojené s vírou a úctou	66
7.1.6 Kulturně sociální HKS	67
7.1.7 Sumarizace výsledků	69
7.2 Lány u Kostomlat nad Labem	70
7.2.1 Sídelní HKS	70
7.2.2 Územně-správní HKS	72
7.2.3 Transportní HKS	72
7.2.4 Výrobní a obživné HKS	73
7.2.5 HKS spojené s vírou a úctou	74
7.2.6 Sumarizace výsledků	74
7.3 Hronětice	76

7.3.1 Sídlní HKS.....	76
7.3.2 Transportní HKS.....	77
7.3.3 Výrobní a obživné HKS	78
7.3.4. HKS spojené s vírou a úctou.....	78
7.3.5 Sumarizace výsledků.....	79
7.4 Historické a současné využití krajiny.....	81
8. DISKUZE.....	82
9. ZÁVĚR.....	85
PŘEHLED LITERATURY.....	86
INTERNETOVÉ ZDROJE	92
MAPOVÉ PODKLADY.....	93
SEZNAM TABULEK.....	95
SEZNAM OBRÁZKŮ	96
SEZNAM PŘÍLOH.....	97

SEZNAM ZKRATEK

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
ArcČR [®] 500	digitální vektorová geografická databáze ČR 1 : 500 000
čp.	číslo popisné
ČÚZK	Český úřad zeměměřický a katastrální
DMP 1G	digitální model povrchu 1. generace
DMR 4G	digitální model reliéfu 4. generace
DMR 5G	digitální model reliéfu 5. generace
EVL	evropsky významná lokalita
HKS	historická krajinná struktura
CHKO	chráněná krajinná oblast
k.ú.	katastrální území
LLS	letecké laserové skenování
PP	přírodní park
PR	přírodní rezervace
SOKA	Státní okresní archiv
TTP	trvale travní porost
ÚAZK	Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze
ÚSES	územní systém ekologické stability
VGHMÚř	Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad
VKP	významný krajinný prvek
WMS	webová mapová služba (Web Map Service)
ZCHÚ	zvláště chráněné území
ZM10	základní mapa České republiky 1 : 10 000
ZM50	základní mapa České republiky 1 : 50 000

1. ÚVOD

Co je vlastně krajina? Když se podíváme na věc z odborného hlediska, krajina je soubor ekosystémů v určitém geograficky vymezeném území. Současná krajina je krajinou kulturní, jež je už od pradávna osídlena člověkem a silně jím ovlivněna. Postrádá svou rovnováhu a častokrát ztrácí i svou vlastní identitu. V kulturní krajině stabilitu udržují ekosystémy nebo uměle člověk. Každá krajina má svůj specifický vývoj, ale individuálně ji každý můžeme vnímat jinak. Někdo jako svou rodnou zem, zemědělci jako úrodnou půdu, básníci jako podklad pro svou tvorbu a někdo jako samozřejmost. Ovšem krajina s sebou nese mnohem víc, je důkazem bdělého života na zemi a všeho, co se na ní za dlouhá období událo.

Vhodným indikátorem v krajině jsou historické krajinné struktury, které pro nás mohou sloužit jako jakési vodítko k pochopení vztahu současnosti s historií využívání naší krajiny. Historické krajinné struktury jsou mementem pro nás všechny a díky nim si lze uvědomit, jak velkou roli hraje krajina v lidském světě. Je smutné, že se běžní lidé o tuto skutečnost mnoho nezajímají. Častokrát až v době, kdy je krajina zcela pozměněna nevhodnou antropogenní činností, kde rostlinná společenstva ustupují vlivem člověka a kde nevhodné agrotechnické zásahy ničí původní ráz krajiny. I přesto, že čas je velmi relativní pojem, měli bychom ho věnovat právě těmto indikátorům krajiny, jež nám napomohou lépe pochopit kulturně-historické, ekologické a estetické vztahy v naší krajině. Je nutné vnímat krajinu jako součást našeho života a tak jako dbáme o své zdraví, dbejme o zdraví a krásu naší krajiny.

V současné době se již touto problematikou zabývá mnoho odvětví. Ochrana krajinného rázu je ukotvena v legislativě §12 zák. ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (Vorel et Kupka, 2011). Významným je též mezinárodní dokument vztahující se ke krajině, jímž je Evropská úmluva o krajině, která směřuje k udržení a zachování význačných a charakteristických rysů krajiny. Na zákonnou ochranu České republiky myslí též památková ochrana, jež je ukotvena v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Důležitými nástroji jsou také pozemkové úpravy prováděné dle zákona 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech, které též určují a ovlivňují směr konkrétní podoby krajiny.

2. CÍL PRÁCE

Předložená diplomová práce si klade za cíl vytvořit ucelený přehled literárně - vědeckých poznatků o problematice historických krajinných struktur. Vyhodnotit dochované relikty antropických činností v krajině, a to převážně na poli kulturně - historických, ekologických a estetických hodnot krajiny. Velký důraz bude kladen na použití metodiky typologie historických krajinných struktur Zemánkové (2014), která byla prozatím autorkou aplikována jen na dvě modelová území na Svojanovsku (v Českomoravské vrchovině).

Předpokladem práce bude zhodnocení využitelnosti metodiky na jiné a zcela odlišné území, nacházející se ve středním Polabí. Metodika bude aplikována na tři modelová katastrální území na Nymbursku. Dalším stěžejním bodem bude vytvoření databáze evidovaných a vyhodnocených historických krajinných struktur v prostředí ArcGIS. Výsledky této studie budou v závěrečné diskuzi zkonfrontovány s typologií hodnocení HKS Zemánkové (2014). Pozornost bude věnována i navržení vhodného managementu historických krajinných struktur na modelovém území.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

3.1 Vymezení pojmu krajina

Krajinu lze chápat a popisovat mnoha způsoby. Zajímavým popisem pojmu disponuje kniha *Obraz krajiny, Pohled ze středních Čech* od Cílka et Ložka (2011): „*Krajina je určitý výsek souše, který má nějaký střed, určitou hranici či okraj a uvnitř té hranice leží pole nějakých víceméně jednotných vlastností. Všichni máme zkušenost, že existují různé krajiny, ale že rozdíly mezi nimi spíše cítíme, než abychom je uměli pojmenovat.*“

Pojem **krajina** je starogermánského původu (Sklenička, 2003). Definice krajiny, se vždy bude odvíjet od toho, kdo ji formuluje. Specifický přístup k pochopení krajiny předloží filozof, jinak si ji bude vysvětlovat přírodovědec, historik nebo sociolog (Gojda, 2000). Krajinou se v raném středověku označoval pozemek, který byl obděláván jedním hospodářem. Byl to tedy prostor vnímaný z jednoho konkrétního místa. Co leželo za horizontem tohoto prostoru, byla již krajina jiná (Sklenička, 2003). Dle Cílka et Ložka (2011) by mohla vědecká definice krajiny znít tak, že krajina je dlouhodobě stabilizovaný, relativně jednotný soubor přírodních a antropogenních charakteristik vázaný na určitý reliéf a mající nějaký společný historický základ.

Dle zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, je krajina brána jako část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořena souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. **Evropská úmluva o krajině**, podepsaná 20. října 2000 ve Florencii, definuje krajinu jako část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem. Její charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a lidských faktorů.

Dle Cílka (2005) je **krajina** dynamickou veličinou, která má svého předchůdce a následovníka. Připomíná neuronovou síť, která je tvořena souborem průsvitných map, naskládaných jedna přes druhou. Každá samostatná vrstva této sítě odpovídá určitému časovému úseku v historii krajiny a současně se kryje s určitým krajinným typem. Dle Skleničky (2003) definice krajiny disponuje mnoha pojetími, ovšem společným znakem definic krajiny je jejich polyfunkční charakter. Rozděluje pojetí krajiny na právní, geomorfologické, geografické, ekologické, architektonické, historické, demografické, umělecké, emocionální a ekonomické.

Dle Gojdy (2000) dnešní americká krajinná ekologie popisuje krajinu jako část zemského povrchu, který se skládá ze vzájemně ovlivňujících se ekosystémů. Vývoj krajiny je výsledkem dlouhodobého procesu na úrovni specifických dlouhodobých

geomorfologických procesů včetně různých forem osídlování krajiny jednotlivými organismy.

3.2 Kategorie krajiny

Obecně lze krajiny rozdělit na kulturní (umělé) a přirozené (Gojda, 2000). **Kulturní krajiny** si lze představit jako mozaiku ekosystémů, které jsou do určité míry ovlivněné lidskou činností. Mají rozmanitou strukturu a druhové složení, které ke svému fungování vyžadují vnější přísun dodatečné energie. Převažují v nich z ekologického hlediska méně stabilní i nestabilní ekosystémy, které jsou záměrně udržované pro vysokou produkci biomasy. Zahrnují převážně plochy se sníženou biodiverzitou, jako jsou polní kultury a hospodářské lesy. Převládají i v urbanizovaných územích, na místech, kde je znemožněna primární produkce biomasy, představují je např. zastavěné plochy nebo komunikace (Löw et al., 1995).

Dle Lipského (1998) na světě převažují kulturní krajiny v různém stupni přeměny. Jsou střetem přírodních, hospodářských a sociálních procesů. Odrazem stavu společnosti, její ekonomické, technologické, sociální a duchovní úrovně na určitém místě. Lze o kulturních krajinách mluvit jako o národním dědictví (mohou být předmětem ochrany), ovšem mnoho kulturních krajin formovaných dlouhodobě zemědělskou činností již zanikly, zpustly nebo byly přeměněny v krajiny moderní. Jsou to právě krajiny, které jsou podřízeny velkovýrobním technologiím zemědělského nebo lesního hospodářství.

Dle Skleničky (2003) jsou **přirozené krajiny** u nás již neexistujícím ekosystémem. Avšak dají se popsat jako krajiny, které jsou výsledkem krajinotvorných procesů bez ovlivnění antropogenní činnosti nebo jen s jejím minimálním působením. Prakticky vzato, lze brát za přirozenou krajinu krajinný typ utvářený pouze do dob neolitu, kdy se začala krajina měnit lidskou zemědělskou činností.

Přirozená krajina může být chápána jako **člověkem nedotknutá příroda** neboli „**divočina**“, která by se dala popsat jako pustá oblast bez cest, v podstatě nekultivovaná a neobydlená člověkem. Ovšem v podmínkách dnešní Evropy je divočina pouze termínem (výjimkou mohou být pouze boreální-tajgové zóny ve Skandinávii a Rusku), vhodným pro hodnocení změn krajiny uskutečněných na celém kontinentu lidskou kulturou (Löw et Míchal, 2003). Lipský (1998) popisuje přirozené (přírodní) krajiny stručně, jsou to krajiny formované pouze přírodními procesy, v dnešním globálním měřítku minimálně zastoupené.

Je nutné zmínit i okrajově termín **potenciálně přirozená krajina a krajina přírodě blízká**. Dle Skleničky (2003) by potenciálně přirozená krajina byla přeměněná dnešní kulturní krajina, kdyby z ní zcela vymizelo působení člověka. Naopak krajinou přírodě blízkou lze chápat takovou krajinou, která se vyznačuje převahou přirozené vegetace, která je ovšem již ovlivněna antropogenní činností.

3.3 Krajinový ráz a jeho znaky

Termín **krajinový ráz** se skládá ze dvou samostatných slov, a to ze slova krajina, která již byla popsána na začátku této práce a ráz, který vyjadřuje její odlišnost či zvláštnost. Termín krajinový ráz je také ukotven v legislativě (§12 zák. ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) jako terminus technicus. Krajinový ráz odpovídá též termínu **charakter krajiny** (Vorel et Kupka, 2011). Dle Bártý et al. (2007) je krajinový ráz hodnotou, která spoluutváří identitu národa a tvoří krajinu s mnoha specifickými rysy, jež jí propůjčují jedinečnost, vlastní podobu a identitu.

Vorel (2006), popisuje charakter krajiny jako fenomén vyznačující se dvěma důležitými vlastnostmi – proměnlivostí a neopakovatelností. Kdy znakem krajinového rázu je neobyčejná různorodost kulturních a přírodních podmínek, které vytvářejí jedinečné obrazy krajiny. Obecně řečeno znak krajinového rázu tkví ve vizuálním projevu krajiny, její výraznosti a jedinečnosti. Tyto kombinace dávají společně s prostorovými vztahy vzniknout jedinečným znakům krajinového rázu, které od sebe odlišují oblasti a místa v krajině.

Dle Cílka et Ložka (2011), lze hovořit o krajinovém rázu a působení krajiny jako souboru architektury a urbanismu. Protože právě ty určují budoucí charakter naší země. Zahrnuje nejenom lidská obydlí, ale i technické a liniové stavby, dálnice, vodní nádrže, sklady a parkoviště. Naopak Vorel et Kupka (2011) se domnívají, že krajinový ráz lze vnímat jako obraz krajiny nebo krajinovou scénu (německy - Landschaftsbild, anglicky - Landscape Scene), která působí emociálně (barevnost, vůně, zvuky, tvary, atd.) i rozumově (vzpomínky, myšlenkové asociace, hodnocení jevů).

Znaky krajinového rázu utváří rysy georeliéfu, prostorové skladby přírodních prvků, harmonie a disharmonie měřítko krajiny, vizuální aspekty krajinové scény, prostorové členění krajiny, morfologie a uspořádání prostorů, uzavřenost či otevřenost scény, způsob vymezení prostoru, návaznost prostorů, tvar horizontů, uspořádání dominant, charakter porostů, formy osídlení, hospodářské využívání krajiny, architektonický výraz jednotlivých staveb, atd. (Vorel, 2006).

3.4 Struktura krajiny

Strukturou krajiny může být označováno uspořádání prvků v krajině a jejich vzájemné vazby, které společně utvářejí krajinný celek. Každá struktura krajiny je ovlivněna působením abiotických, biotických a socio-ekonomických faktorů a jejich vzájemných vazeb (Demek, 1981). Dle autorů Miklós *et* Izakovičková (1997) lze z hlediska vývoje, využívání a fyzického charakteru rozdělit strukturu krajiny do tří základních typů – primární, sekundární a terciární.

Primární struktura krajiny, neboli prvotní, původní či přírodní. Je složena z prvků krajiny včetně jejich vztahů a tvoří základ pro ostatní struktury. Zahrnuje abiotické a biotické prvky geosystému. Abiotickým prvkem můžeme rozumět například geologický podklad, půdu nebo substrát, reliéf, hydrologické neb klimatické poměry. Biotické prvky prezentují živočichové nebo původní vegetace (Miklós *et* Izakovičková, 1997).

Sekundární struktura krajiny, neboli druhotná, kulturně technická či současná. Je utvářena působením přírodních sil a antropických jevů na původní (primární) krajinné struktuře. Velmi důležité jsou antropické vlivy, tedy i hospodářská činnost (lze vyjádřit např. land use) člověka (Růžička 2000, Zemánková 2014). Dle Skleničky (2003), lze termín **land use** popsat jako dynamický, v čase i prostoru proměnlivý atribut části krajiny, který v sobě zahrnuje formou analýzy aktuální či historický stav a hodnocení krajiny z hlediska využívání krajiny. Zahrnuje biofyzikální a socioekonomickou složku.

Terciární struktura krajiny neboli socioekonomická struktura, je souborem nehmotných prvků a jevů. Odpovídá charakteru zájmů, projevů nebo důsledků činností v krajině. Vytváří prvky a prostorové subsystémy socioekonomické sféry. Současně se váže na primární a sekundární strukturu krajiny a je v prostoru mapovatelná, tj. že má prostorový projev. Terciární struktura krajiny je považována za socioekonomický jev v krajině (Miklós *et* Izakovičková, 1997).

3.5 Genius loci

Norberg-Schultz (1994) popisuje pojem **Genius loci** jako genia (ducha), který dává lidem a místům život, doprovází je během celého života a určuje jejich charakter a povahu. Dle Cílka *et* Ložka (2011) tento pojem poukazuje na způsob, jak určité místo funguje a ovlivňuje naše těla, organizaci práce a hlavně pocity.

Dle Skleničky (2003) duch místa neboli genius loci označuje, čím místo je nebo čím místo chce být. Rozhodující pro chápání genia loci je subjektivní vjem, který vzniká kombinací rozumových a citových, vědomých i nevědomých podnětů.

Může být vázán na jednotlivce a jeho zkušenost nebo na generace a jejich paměť či tradice a konečně i na kolektivní povědomí přesahující generace, tím může být např. kult, pověra nebo mýtus.

3.6 Vymezení pojmu historická krajinná struktura

Pojem **historické krajinné struktury (dále jen HKS)** je velmi rozsáhlý, stejně tak jako vnímání obecného pojmu krajiny. Bohužel se toto téma v České republice pohybuje na okraji zájmu a literatura je i přes rozsáhlost tématu velmi omezená. U nás se paměti krajiny zabývá populární Cílek (2000, 2005) nebo Květ (2003, 2011). Dále se krajinnou archeologií a vývojem archetypů kulturní krajiny podrobně zabývá Gojda (2000). Ve Slovenské literatuře nalezneme již odbornější a konkrétnější informace o problematice HKS, protože se zabývají mnohem hlouběji HKS v návaznosti na velice rozvinutý vědní obor krajinné ekologie. Nejpodrobnější slovenskou publikací k tomuto tématu jsou Historické štruktúry krajiny od Huby (1988), dále se problematikou HKS zabývá Jančura. (Golešová, 2008).

Je nutné zmínit, že přínosným zdrojem k problematice HKS v rámci České republiky jsou diplomové práce studentů vysokých škol v Praze (ČZU v Praze, Karlova univerzita) a Brně (Mendelova univerzita, Masarykova univerzita). Za velmi zdařilou práci můžeme uvést diplomovou práci Zemánkové (2014), která disponuje nejen hlubokým (na diplomovou práci) prohloubením znalostí ohledně problematiky HKS, ale také velmi zdařilou vlastní metodikou hodnocení HKS.

Huba (1988) popisuje HKS jako relikty antropických činností, které jsou v současnosti dochovány a jejich společným znakem je časová ohraničenost a způsob vzniku, převážně však tradiční způsoby hospodaření a stavební techniky. Dále dle Huby (2004) HKS představují jakési unikátní dědictví, kterými jsou hmotné odkazy předcházejících generací. Dle Jančury (1998) tvoří HKS neodmyslitelnou součást každé krajiny. Je představitelem významné části informací, kterými je krajina prezentována a na jejichž základě lze dále krajinu klasifikovat, hodnotit a třídit.

Obecné pojetí pochopení HKS krásně dokresluje pojem **paměť krajiny**, tento termín je dnes poměrně používaným v souvislosti s krajinnou ekologií, archeologií a antropologií (Gojda, 2000). Dle Skleničky (2011), lze paměť krajiny chápat jako palimpsest, jakýsi pergamen, jehož povrch je opakovaně mazán a překrýván novými texty. Obecně vzato každé nové zásahy člověka v kulturní krajině překrývají ty staré. V jiné publikaci Sklenička (2003) popisuje paměť krajiny jako schopnost krajiny uchovávat a znovu regenerovat některé krajinné atributy. Vývoj krajiny je střetem různých přírodních procesů, v krajině kulturní do těchto procesů

vstupuje činnost člověka. Všechny tyto vlivy zanechávají v krajině stopy, některé mohou být smazány nebo nahrazeny. Ovšem některé stopy mohou přetrvat v krajině dlouhá staletí i tisíciletí a je nemožné je z krajiny vymazat.

Dle Cílka (2005) je **paměťová kostra krajiny** dána využíváním krajiny člověkem a přírodními podmínkami. V krajině je třeba nejenom udržet kostru ekologické stability, ale také paměťovou strukturu. Je nutné věnovat pozornost nejenom památným stromům, kapličkám a prehistorickým objektům, ale i památným kamenům, historickým úpravám studánek, hradištím, menhirům, kombinacím volně stojících plastik a stromů a drobným sakrálním i profánním objektům citlivě zasazeným do krajiny. *Právě jimi většinou začíná citová vazba ke krajině domova a vyúsťuje ve vyváženější vztah k životnímu prostředí.* Dle Vorla et Kupky (2011) paměť krajiny tkví v časovém horizontu, ve kterém se odráží ekonomická, technická a kulturní úroveň určité doby. Počátkem prehistorického osídlení a raně zemědělského hospodaření až po intenzivní zemědělství ve 20. století a zdaleka nekončí u rozvoje podnikání.

HKS se mohou v jedné krajině projevat jako nápadné dominanty a mohou určovat celý krajinný ráz. Naopak v krajině jiné mohou být skrytými nenápadnými objekty současné krajinné struktury. Dostáváme se tedy k problému, že při studiu krajiny nás většinou osloví typické znaky určitého místa (krajiny) nezávisle na tom, zda jsme odborníkem nebo jen laickým pozorovatelem. Je to dáno tím, že všeobecně vnímáme samostatný průběh reliéfu a jeho tvary a až poté povrchovou strukturu (Jančura, 1998).

3.7 Typologie krajiny a metodické přístupy k hodnocení HKS

Obecně vzato **typologie krajiny** se zabývá vymezením určitých typů krajiny a popsáním jejich společných a rozdílných vlastností. Vytváří podklad pro ochranu, ale i tvorbu krajinného rázu, protože identifikace znaků je pro ráz krajiny nejvíce důležitá. Pokud by zanikl nebo byl jen pozměněn určitý znak v krajině, mohlo by dojít k podstatné změně rázu krajiny (Vorel, 2006).

Pojem typologie pochází z řeckého *typos*. Výraz se používá v přeneseném významu jako soubor společných znaků, jež nesou bytosti nebo předměty jiné skupiny (Durozoi 1994; Zemánková 2014).

Huba (1988, 2004) jako první vytvořil metodický postup na hodnocení HKS na území Slovenska, kterou lze aplikovat i na Českou republiku. Vymezil **přehled přístupů** k systematickému hodnocení HKS a **pět základních skupin jednotlivých typů HKS**. V nich jsou zahrnuty struktury předhistorické a historické, struktury s obytnou funkcí (sídelní), struktury s projevem hospodářských činností v krajině

(lesní, zemědělské, dopravy, řemesel, průmyslu, vodního hospodářství), rekreačně-kulturní struktury s důrazem na historickou zeleň (parky, zahrady, sady, hřbitovy, výletní trasy, atd.), solitérní fragmenty struktur (kapličky, zvonice, kalvárie, kříže, sochy, pomníky, mlýny atd.).

Na jeho myšlenky navázal Jančura (1998, 2004), který na základě vztahu k jiným krajinným strukturám a činností člověka vytvořil vlastní typologii hodnocení HKS. V této typologii rozlišuje **tři skupiny HKS** ve vztahu k **primární, sekundární a terciární krajinné struktuře**. V primární struktuře vymezuje zachovalé HKS, u nichž je směrodatné postavení reliéfu a ostatní prvky vystupují druhotně. Sekundární krajinné struktury vymezuje jako formy pokrývající povrch, ty dále dělí dle velikosti ploch na mikrostruktury (0,05–0,9 ha), mezostruktury (0,9–35 ha) a makrostruktury (35 a více ha). Terciární krajinné struktury vymezuje jako meze, označení katastrálních hranic pozemků, hraniční kameny, chráněná území a obory.

Zemánková (2014) ve své diplomové práci vytvořila typologii HKS, která vychází z kombinace předchozích uvedených typologií hodnocení HKS a vymezuje **sedm základních typů HKS dle účelu jejich vzniku**. Dále rozděluje HKS dle prostorového uspořádání na bodové, liniové a plošné. Využívá též hodnocení struktur dle velikosti ploch podle Jančury (1998, 2004). Podrobný popis metodiky Zemánkové (2014) je uveden v kapitole (4.3).

Dále se problematikou HKS zabývá Kupka (2010), který používá spíše terminologického označení kulturní a historická hodnota krajiny a vymezuje pět základních typů skupin. Dle autora jsou nejtypičtějšími znaky kulturní a historické charakteristiky krajiny dochované prvky, objekty a jejich soubory. Dále pak dochovaná urbanistická a sídelní struktura, místa duchovního významu, vizuální hodnoty historických prvků a struktur.

3.8 Metody a podklady používané pro hodnocení HKS

Dle Jančury et Slámové (URL 1) lze vymezit tři přístupy k hodnocení HKS. Za prvé, kdy se řeší příčina vzniku struktury, tzv. procesní přístup nebo je možno určovat složky (komponenty), z kterých se krajina skládá, tzv. komponentový přístup a za třetí se mohou určovat skupiny objektů a znaků v krajině, tzv. areálový přístup.

Jančura et Maliniak (2004) popisuje jako nejvhodnější metodu hodnocení HKS spojení historických a geografických metod, kdy je možno využít pět základních metod: retrospektivní metodu, metodu historických průřezů, rekonstrukční metodu, metodu krajino-historické syntézy, stratigrafické metody.

Důležitou metodou pro hodnocení HKS je aplikace poznatků z archeologie, jež se stala vhodným nástrojem pro výzkum krajiny (Zemánková, 2014). Dle Kuny et al. (2004) je nejčastěji využívána nedestruktivní archeologie pomocí kolmých leteckých snímků. Dále pak lze využít leteckého laserového skenování zemského povrchu (LLS) např. DMP 1G (digitální model povrchu 1. generace), DMR 4G (digitální model reliéfu 4. generace) a DMR 5G (digitální model reliéfu 5. generace) (URL 2).

3.9 Historické podklady České republiky

3.9.1 Nejvýznamnější kartografické prameny

Müllerova mapa Čech a Moravy, tato kartografická práce je dílem Jana Kryštofa Müllera a vznikla roku 1716. Zobrazuje mapu Čech v měřítku 1:132 000 a Moravy v měřítku 1:180 000. Byla vytvořena na základě vojenských, správních a hospodářských požadavků rakouské monarchie. Obsahuje nejen topografické prvky jako sídla, vodstvo, reliéf, zeleň a komunikace, ale také v nich nalezneme zemědělské usedlosti, osady, vinice, mlýny, různorodé doly (zlato, stříbro, cín, měď, atd.), hutě, sklárny, poštovní stanice, atp. Müllerovy mapy nejsou naprosto přesné, avšak dají se považovat za poměrně podrobný geografický zdroj prostředí Českých zemí počínaje 18. stoletím (URL 3).

Wielandovy mapy Slezska disponují různými měřítky od 1:93 000 až do 1:870 000. Na odkaz práce Jana Kryštofa Müllera navázal Jan Wolfgang Wieland a vytvořil na základě Müllerových metod roku 1721 mapy slezských knížectví (Semotanová, 2006).

Soubory rukopisných map pro větší územní celky byly vytvářeny např. pro panství. K jejich největšímu rozmachu došlo v 18. století. Na mapách byla zachycena kromě jednotlivých objektů celá panství nesoucí údaje pro hospodářské a administrativní účely (Semotanová, 2006).

První vojenské mapování (Josefské) bylo prvním soustavným vojenským mapováním habsburských zemí. Mělo charakter vojenského mapování a výsledná mapová díla též odpovídají vojenskému využití. Prioritně byly zachycovány objekty a jevy pro vojenské účely, a to nejenom v grafické podobě, ale také v písemné formě (Brůna et Buchta et Uhlířová, 2002). Vznikalo v letech 1764–1768 a 1780–1783, v měřítku 1 : 28 800 (Brůna et Křováková, 2005), jako náhrada za zastaralé Müllerovo mapování (Semotanová, 2006). Vzdálenosti se odhadovaly nebo odměřovaly krokem. Byly zakreslovány detaily významné pro vojsko, zejména však hranice, řeky, potoky, cesty, močály, lesy a porosty, návrší, údolí a rokle (Kuchař, 1958).

Originální mapy Stabilního katastru, byly pořizovány přímo v terénu a zachycují stav v době mapování, které probíhalo od roku 1826 až 1843 pro Čechy a od roku 1824 až 1836 pro Moravu a Slezsko. Později byly překresleny do známějších povinných císařských otisků, které se bohužel nedochovaly pro celé území ČR. Dochované císařské otisky jsou uloženy v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru (ÚAZK) v Praze (Brůna et Křováková, 2005).

Mapa kultur Království českého vznikla (1837 – 1844) pro účel administrativní, a to zejména pro účel daňový a oceňovací. Popisuje rozložení jednotlivých zemědělských kultur včetně jejich bonity. Bohužel není dochována pro celé území Čech (Semotanová, 2006).

Druhé vojenské mapování (Františkovo), probíhalo v letech 1819 – 1858 a jeho vzniku předcházela vojenská triangulace provedená v letech 1806 – 1811. Bylo zachováno měřítko 1 : 28 800. Roku 1816 se započalo katastrální mapování, které bylo dále použito jako podklad pro mapování vojenské. Trigonometrická síť byla vypočtena v mnoha systémech. Pro Čechy, Horní Rakousy a Solnohradsko byl trigonometrický bod Gusterberg v Horních Rakousích. Pro Slezsko, Moravu, Dolní Rakousy a Dalmácii byla použita věž svatoštěpánského dómu. (Brůna et Buchta et Uhlířová, 2002). Fiala et Karas (2008) uvádí, že bylo mapování realizováno na základě nařízení Františka I., proto také „Františkovo“ a bylo uskutečněno v sáhové délkové soustavě. Mapa obsahovala obdobné údaje jako v I. vojenském mapování. Členitost terénu s největším spádem byla znázorněna šrafami.

Třetí vojenské mapování. Bylo uskutečněno v délkové soustavě metrické, a to na nařízení ministerstva války. Vzhledem k nastupující industrializaci, která s sebou přinášela výstavbu silnic, železnic a rozvoj průmyslu a měst, bylo za potřeby přesnějších map, a to i z důvodů zvyšujících se vojenských požadavků. Období map byla podobná jako u předchozího I. a II. vojenského mapování, ale kladla velký důraz na polohovou přesnost komunikací a sídel (Fiala et Karas, 2008). Dle Skleničky (2003) proběhlo mapování v měřítkové řadě 1 : 25 000, 1 : 75 000 a 1 : 200 000. Terén byl zachycen mnohem přesněji pomocí kót, vrstevnic a šraf. Mapy umožňují identifikaci krajinných prvků odpovídající měřítku, a originály nesou barevné rozlišení lesů, zahrad, luk a vodstva. Mapování proběhlo v letech 1874 – 1880 (Semotanová, 2006).

Historické letecké měřičské snímky, zachycují krajinu těsně před začátkem kolektivizace. Probíhalo jako vojenské letecké snímkování na území ČR od 30. let 20. století. Problémem těchto snímků je zejména špatná interpretace orné půdy, kdy není jasně rozpoznatelný rozdíl mezi posečenou loukou a ornou půdou pokrytou vzrostlejší plodinou (Brůna et Křováková, 2005).

3.9.2 Historické prameny obrazové a textové

Česká kultura dala vzniknout mnoha **historickým obrazům a náčrtům**, protože se můžeme chlubit mnoha malíři-krajináři. Mnoho jejich děl se stalo cenným zdrojem informací o podobě konkrétní krajiny v jistém čase. Záleží ovšem také na realistické formě umělcova vyjádření (Sklenička, 2003).

Dle Semotanové (2006) k obrazovým pramenům též patří veduty, pohledy na zámky a parky, vyobrazení městských částí, zákoutí, budov nebo dobové fotografie. Z nejznámějších autorů lze uvést Fridricha Bernarda Wenera, Jiřího Döblera, Vojtěcha Benedikta Juhna, Vincence Morstadta, Josefa Šemberu, Eduarda Gurka, Viléma Kandlera nebo Václava Jansu. Z historických textových pramenů je vhodné využití archivních materiálů. Staré kroniky nebo různé písemnosti mohou reprodukovat změny ve způsobu využití konkrétní krajiny. Avšak ve vztahu k HKS nejsou zcela podstatné (Zemánková, 2014).

3.9.3 Historické prameny hmotné

Za tyto prameny lze považovat jakékoliv pozůstatky lidské činnosti v minulosti, které lze dále dělit na movité a nemovité (URL 4). Dle Semotanové (2006) lze do těchto pramenů zařadit archeologické nálezy, a to převážně z dob středověku, ale také doposud zachované existující stavby či jejich reliktů, dále stavby jako hamry, sklárny a mlýny, které dokazují osídlení a hospodářskou činnost člověka v krajině. Patří sem též terénní nerovnosti či jiné anomálie dokládající skutečnost existence zaniklých osad, obydlí, průběhu komunikací, vodních toků nebo vodních nádrží.

3.10 Legislativa

Krajina s sebou nese mnoho funkcí, které přímo korelují s osídlením, výrobou a technikou. Procesy (převážně socioekonomické) probíhající v městské a příměstské krajině nebo ve vesnicích a volné vesnické krajině zanechávají trvalé stopy. Člověka tedy vždy bude doprovázet v krajině soubor technických prvků a struktur, protože je to přirozený proces (Vorel et Kupka, 2011). Dle Cílka (2005) je nutné si uvědomit, že stavební a těžební přesuny hmot mají svou futurologickou funkci a mělo by se s nimi nakládat tak, aby nové úpravy terénu nebo půdního pokryvu jednou vytvořily zajímavý přírodní prvek.

HKS mohou dle Jančury et al. (2010) ohrožit změny způsobené různými procesy, které v současnosti formují krajinu, jako je např. změna způsobu obživy a hospodaření v krajině, útlum zemědělské aktivity, odliv obyvatelstva vsí do větších měst, degradace zemědělských mikrostruktur, změny architektury sídel, atd. Všeobecně mnoho problémů ochrany památek, lesa nebo životního prostředí má svůj psychologický základ. Bohužel klesající počet lidí přímo závislých na přírodě vede k nezájmu o prostředí a způsobuje degradaci celých krajinných celků (Cílek, 2005).

3.10.1 Legislativní ochrana v ČR

Jedním ze zákonů, jež se týká ochrany HKS lze považovat **zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči**. Účelem zákona je chránit **kulturní památky**, jež jsou nedílnou součástí kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelného bohatství státu. Cílem tohoto zákona je vytvoření vhodných podmínek pro prohlubování politicko-organizační a kulturně výchovné funkce státu při péči o kulturní památky, o jejich zachování, zpřístupnění a vhodné využívání. Státní památková péče vymezuje movité a nemovité kulturní památky, popř. jejich soubory, jež podle tohoto zákona prohlašuje ministerstvo kultury České republiky. Za kulturní památky lze považovat významné doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jež jsou projevem tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti. Tyto památky mohou nabývat mnoha hodnot (revolučních, historických, uměleckých, vědeckých a technických), které mohou mít dále přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem. Dle tohoto zákona lze za kulturní památku samostatně prohlásit stavbu, která není samostatnou věcí, nebo soubor staveb. Nejvýznamnější kulturní památky, které tvoří součást kulturního bohatství národa, prohlašuje vláda České republiky za národní kulturní památky a též stanovuje podmínky jejich ochrany.

Dalším legislativním nástrojem z hlediska ochrany HKS je **územní ochrana dle zákona 114/1992 Sb., ochraně přírody a krajiny**. Cílem zákona je za účasti příslušných krajů, obcí, vlastníků a správců pozemků přispět k udržení a obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitostí forem života, přírodních hodnot a krás a k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji, přitom je nutno zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry. Ochrana přírody a krajiny dle tohoto zákona zajišťuje ochranu a tvorbu územního systému ekologické stability krajiny, obecnou ochranu planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, zvláštní ochranu těchto druhů, které jsou vzácné či

ohrožené, ochranu vybraných nalezišť nerostů, paleontologických nálezů, geomorfologických a geologických jevů, ochranu dřevin rostoucích mimo les, ochranu krajiny pro ekologicky vhodné formy hospodářského využívání, turistiky a rekreace, atd. V rámci tohoto zákona jsou definovány některé základní pojmy:

- územní systém ekologické stability (ÚSES)
- významný krajinný prvek (VKP) – je dle zákona ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotnou částí krajiny, která přispívá k udržení stability a podílí se na tvorbě typického vzhledu krajiny.
- zvláště chráněná území (ZCHÚ) – zde je vymezeno dalších šest kategorií ZCHÚ, jedná se o národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky.
- dřevina rostoucí mimo les
- ekosystém
- biotop
- krajina nebo krajinný ráz
- přírodní stanoviště nebo evropská stanoviště
- evropsky významná lokalita (EVL)
- systém Natura 2000

HKS se mohou okrajově dotýkat též zákona **č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech** a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje řízení o pozemkových úpravách, kdy se v rámci pozemkových úprav funkčně uspořádávají pozemky, scelují, dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků, vyrovnávají se hranice, tak aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. Současně se těmito úpravami zajišťují podmínky pro zlepšení kvality života ve venkovských oblastech, zlepšuje životní prostředí, chrání půdní fond a zvyšuje ekologická stabilita krajiny. Lze konstatovat, že pozemkové úpravy v krajině určují její konkrétní podobu a tímto mohou být historické krajinné struktury ovlivněny.

3.10.2 Legislativní ochrana ve světě

Z hlediska ochrany HKS na evropské úrovni je důležitá **Evropská úmluva o krajině**, která je výsledkem společného zájmu evropských zemí, jež usiluje o udržitelnost rozvoje krajiny, založeném na vyvážených harmonických vztazích mezi sociálními potřebami, hospodářskou činností, ochranou a tvorbou životního prostředí. Předmětem úmluvy je celá krajina (přírodní, venkovní, městská i industriální). Úmluva řeší krajinu jako celek, bez ohledu na její charakter a vymezuje jí jako prostor, v němž žijí obyvatelé, jako výraz rozmanitosti společného kulturního a přírodního dědictví. Cílem této úmluvy je podpořit ochranu, péči a plánování v krajině a organizovat evropskou spolupráci v této oblasti. Dále ukládá státům začlenit krajinu do svých plánovacích, kulturních, environmentálních, zemědělských, sociálních, hospodářských a jiných politik, které mají přímý či nepřímý dopad na krajinu. Dále klade důraz na zapojení veřejnosti a vzdělávání v této oblasti, jež spočívá ve zlepšení úrovně znalosti svých krajin, vymezení a hodnocení krajin společně s definováním cílových charakteristik. Evropská úmluva o krajině byla podepsána 20. října roku 2000 ve Florencii a v rámci České republiky byla podepsána ve Štrasburku 28. listopadu 2002 a vstoupila v platnost 1. října 2004.

Do světové ochrany památek lze zařadit také **Úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví**. V rámci této úmluvy byl v roce 1972 uzavřen pod patronací UNESCO, seznam světového dědictví. Československo úmluvu podepsalo v roce 1990 a platnou se stala o rok později. Za kulturní dědictví lze považovat dle této úmluvy památky z mnoha oblastí (např. architektury, techniky, monumentálního umění, urbanistiky nebo tvorby krajiny), které jsou zapsány na seznam. Jedná se převážně o jedinečná svědectví kulturních tradic civilizací (mohou být i zaniklé), budovy nebo soubor budov, jež ilustrují nějakou významnou událost, stejně tak krajiny nebo části krajiny. Mohou být přímo spojeny s událostmi, živými tradicemi, myšlenkami, vírou, uměleckým nebo literárním dílem výjimečného univerzálního významu (Sklenička, 2003).

4. METODIKA PRÁCE

4.1 Postup práce

Předložená diplomová práce se skládá ze čtyř dílčích úkolů, a to: z literární rešerše, metodiky práce, rekognoskace a analýzy území a výsledků. Literární rešerše se zabývá doposud publikovanými poklady vztahujícími se k řešené problematice HKS, metodickým postupům hodnocení a způsobům ochrany kulturní krajiny. Nedílnou součástí jsou též terénní průzkumy na zájmovém území obce Kostomlaty nad Labem. Při nich byla v první řadě vytvořena fotodokumentace krajiny i obce a v druhé řadě posloužila k lepšímu pochopení vzájemných vztahů krajinných struktur na modelovém území. Terénním průzkumům předcházela rekognoskace a analýza území, kdy byla podrobně probrána primární, sekundární a terciární struktura krajiny.

Primární krajinná struktura byla analyzována převážně pomocí různých mapových podkladů, dostupných WMS služeb a serverů. Sekundární struktura krajiny byla zpracována na základě dostupných písemných pramenů jak archivního, tak současného původu. Archivní podklady poskytl Státní okresní archiv Nymburk (SOkA – Nymburk) se sídlem v Lysé nad Labem. Důležité mapové podklady v elektronické podobě poskytl pro účel této diplomové práce Český úřad zeměměřický a katastrální (dále jen ČÚZK) a historické letecké snímky poskytl Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚř) generála Josefa Churavého v Dobrušce. Na základě map stabilního katastru, ZM10 a současných ortofoto snímků byla vytvořena mapa historického a současného land use pomocí programu ArcMap 10.2. Současně byly vypočteny přibližné výměry jednotlivých kategorií land use a následně mezi sebou porovnány. Hlavními podklady pro rozbor terciární krajinné struktury byly Územní plány obce nebo Územní analytické podklady, a dále již zmíněné mapové servery a podklady. Též byly doplněny o vlastní poznatky, jež byly získány na základě terénního průzkumu.

Pro účel této diplomové práce byla zvolena a částečně upravena metodika hodnocení historických krajinných struktur dle Zemánkové (2014), která bude v kapitole 4.3 podrobně popsána.

Tab. 1 Přehled využitých mapových portálů a poskytovaných wms služeb

Název služby	Odkaz na službu
Mapové produkty ČÚZK	http://geoportal.cuzk.cz/
Mapový portál MapoMat (AOPK ČR)	http://mapy.nature.cz/
Aplikace OLDMAPS	http://oldmaps.geolab.cz/
Mapová sbírka Geografického ústavu PřF MU	http://mapy.geogr.muni.cz/
Historické letecké snímky – kontam. místa (NIKM)	http://kontaminace.cenia.cz/
Geoportál SOWAC-GIS	http://geoportal.vumop.cz/

4.2 Analýza a hodnocení HKS v zájmovém území

Vlastní hodnocení HKS bylo započato na základě podrobného prostudování všech dostupných podkladů a prvního terénního průzkumu. Tento průzkum sloužil k prvotnímu seznámení s řešeným územím a vytvoření fotodokumentace.

Poté následovala podrobná studie archivních a mapových podkladů, na něž navázal druhý podrobnější terénní průzkum a mapové analýzy. Hodnocení HKS bylo prováděno nejčastěji na základě rekonstrukční metody, kdy byl porovnáván současný stav se stavem historickým. Poté byly identifikované krajinné struktury zařazeny a zhodnoceny dle zvolené typologie, zaneseny do databáze v programu ArcGIS a následně vlastní mapy. V závěru je vyhodnoceno, které krajinné struktury vytváří krajinu zájmového území a které v krajině převažují.

4.3 Metodika hodnocení HKS dle Zemánkové

Zemánková (2014) ve své diplomové práci vymezuje 7 základních typů HKS dle účelu jejich vzniku a též uvádí příklady struktur, se kterými je možno se setkat:

A. Obydlí a budování sídel

Zemánková rozděluje a charakterizuje vesnická sídla podle období vzniku následovně:

1. **vesnice raného středověku**
2. **vesnice vrcholného středověku** - návesní, údolní lánové, radiální (lesní) lánové vsi, deformovaná a smíšená založení
3. **nová založení do poloviny 18. století**
4. **raabizační vesnice**

B. Územně správní HKS

Zde jsou zahrnuty především historické krajinné struktury, které souvisejí s označením hranic např. hranice státní, zemské, panské, katastrální, hranice pozemků, revírní atd. Součástí jsou i ostatní topografické terénní památky, zejména triangulační a zeměpisné památky. Hmotnými projevy mohou být hraniční kameny, mezníky, rozcestníky, triangulační a zeměpisné památky, příkopy, kamenné valy, zídky, obrovské balvany, skály, meze, remízky, kamenice, cesty, vodní toky, stromy, ploty, šibenice atd.

C. Transport

Zde jsou vymezeny struktury, které vznikly za účelem transportu - jako jsou pozemní komunikace (silnice, dálnice, místní komunikace, účelové komunikace), staré stezky, úvozové cesty, železnice, plavební kanály, biokoridory, mosty, lávky, podchody, nadchody, výkopy, násypy, tunely, milníky, nadjezdy, podjezdy, patníky, doprovodná liniová vegetace kolem cest, případně i plynovody, ropovody, atd.

D. Obrana a ochrana

V rámci těchto struktur jsou vymezeny dva subtypy HKS související s určitou činností.

- D1. Vojenská činnost a obrana území** (vojenské stavby, pozůstatky bunkrů, zákopy, valy, jámy po výbuších, hradiště, hrady, opevnění atd.)
- D2. Nepříznivé abiotické vlivy** (např. protierozní meze, průlehy, příkopy, zasakovací pásy, hrázky, terasy, nádrže a poldry, hrazení bystřin), větrné erozi (zřízení větrolamů, umělých zábran) a mechanické erozi (struktury související s ochranou proti sesuvu – zídky, terasy, stromy zpevňující břehy kolem vodních toků a rybníků).

E. Výroba a obživa

Dále vymezena do šesti subtypů HKS dle konkrétního druhu činnosti.

- E1. Zemědělská činnost** (typ plužiny, TTP, pole, sady, vinice, okrasné školky, výmoly, kamenice, valy, kamenné zídky, kamenné hromady, bodová, liniová a plošná rozptýlená zeleň na zemědělské půdě, objekty související s chovem zvířat a

zemědělskou činností - seníky, stodoly, ploty, ohradníky, chlěvy, stáje, špýchary atd.).

- E2. Lesnická činnost** (relikty lesní činnosti jako například průseky na stahování dřeva, výmoly, jámy, lanovky, hájovny, lesní porosty s relativně původní dřevinnou skladbou a tvarem).
- E3. Těžební činnost** (lomy, doly, odvaly, šachty, haldy, pinky, složiště, odkaliště, stavební objekty související s těžební činností i hornické cesty a sakrální objekty spojené s těžbou).
- E4. Vodohospodářská činnost** (rybníky, nádrže, hráze, přehrady, mlýnské náhony, vodojemy a vodohospodářské soustavy, tok řeky, studánky, studny, prameny atd.).
- E5. Ostatní výroba** (průmyslové areály, výrobní budovy a haly, mlýny, pily, pazdery, sila, pece, sušárny, hamry, hutě, valchy, elektrárny, solární panely nebo pouhé zbytky terénních úprav pod průmyslovými areály atd.).
- E6. Lovecká činnost** (posedy, krmelce, obory, bažantnice atd.).

F. Uchování vzpomínky, víra a úcta

Dle Zemánkové je zde možno zařadit památky jako jsou kostely, hřbitovy, drobné sakrální objekty (kapličky, kříže, sochy svatých, boží muka, smírčí kříže, obrázky na stromech), místa připomínající dramatické události (pomníky, náhrobky, pranýře, smírčí kříže, šibenice), svaté vrchy, křížové cesty, kalvárie, ale i stromy, které tyto památky doprovázejí atd.

G. Kulturně sociální

- G1. Prvky určené ke sportu a relaxaci** (hřiště, koupaliště, historické zahrady a parky, zeleň v sídle a další).
- G2. Prvky spojené s turismem** (turistické stezky, rozhledny a další vyhlídky, odpočívadla, tábořiště nebo chatařské oblasti).
- G3. Důležité budovy v sídle** (škola, školka, restaurace, penziony, hospody, fara, radnice, kulturní dům, zdravotnická zařízení atd.).

Zjištěné HKS jsou evidovány, popsány a zaneseny do vlastní databáze v prostředí ArcGIS (atributové tabulky). Současně budou rozděleny dle prostorového uspořádání na bodové, liniové a plošné. HKS jsou hodnoceny dle upravené metodiky Zemánkové (2014).

Jednotlivé body u hodnocených a evidovaných HKS jsou následující (**jednotlivé body/název** v hlavičce atributové tabulky/):

- 1) **Evidenční číslo HKS /ID/** - značí pořadové číslo hodnocené HKS v průběžném číselném pořadí a je označeno arabskou číslicí.
- 2) **Kód HKS /KOD_HKS/** – je složen z dvojmístného až třímístného kódu X.Y.Z.
X značí jeden ze sedmi základních HKS dle účelu jejich vzniku, které jsou označeny písmeny A-G, Y popisuje konkrétněji řešený HKS a jeho subtypy, vyskytuje se pouze v typech HKS - D,E a G. Kód Z popisuje číselnou průběžnou řadou pořadí HKS, jak byly hodnoceny na určitém území, též označovány arabskou číslicí.
- 3) **Název /NAZ_HKS/ a slovní označení /SLOV_HKS/** – název konkrétního prvku, pokud nějaký má nebo může být pojmenováno pomístním názvem. Nemusí být však vždy vyplněno. Slovní označení již konkrétněji vymezuje, o jaký druh HKS se jedná. Např. meze, polní cesta, kaplička.
- 4) **Velikost struktury /VEL_HKS/** – bude popsána slovně a vymezuje se dle metodiky Jančury (1998, 2004) na tři základní typy podle rozlohy: mikrostruktury (do 0,9 ha), mezostruktury (0,9 – 35 ha) a makrostruktury (nad 35 ha).
- 5) **Perspektiva /PERSPEKT/**– při hodnocení perspektivy se přihlíží na životnost jednotlivého prvku HKS a je zde vymezena třibodová stupnice. Nehodnotí se u již zaniklých struktur.
Dlouhodobá perspektiva – životnost prvku nad 50 let
Střednědobá perspektiva – životnost prvku 5 – 50 let
Krátkodobá perspektiva – životnost ohrožená zánikem do 5 let
- 6) **Současný režim ochrany /OCHR/** – slovní popis jakékoliv ochrany, do které spadá zmíněný prvek HKS.
- 7) **Doporučený management /MANAGE/** – bližší popis navrhovaného managementu určitého prvku HKS. Nemusí být vždy uvedeno, též se neuvádí u zaniklého HKS.
- 8) **Období vzniku /ROK/OBD_VZNIK/**– pokud známe přesný rok vzniku HKS uvedeme ho do prvního políčka. V druhém poli uvedeme jednu ze čtyř možností období vzniku HKS.
1 HKS vzniklá před rokem 1839 – vychází z map stabilního katastru, archivních materiálů, atd.
2 HKS vzniklá v letech 1840 – 1938 – období konce druhého vojenského mapování, třetího vojenského mapování a prvních leteckých snímků.

3a HKS vzniklá v letech 1939 – 1954 – období druhých leteckých snímků na našem území, které proběhlo v roce 1954.

3b u HKS není známo období vzniku

Struktury vzniklé po roce 1954 nemohou být v rámci této metodiky hodnoceny.

9) **Dochovanost /DOCHOV/** – pro dochovanost struktury byla vytvořena čtyřbodová stupnice.

1 Dochované HKS – plně dochovaná většina podstatných znaků

2 Středně dochované HKS – částečně fyzicky zachovaná HKS

3 Zaniklé HKS vykazují určité stopy – fyzicky zaniklé HKS, avšak v primární krajinné struktuře je možné nalézt stopy této struktury (prohlubně, nerovnosti, atd.).

4 Zaniklé HKS – fyzicky zaniklé HKS bez stop v primární krajinné struktuře. Je dokazatelná pouze z historických podkladů (archiválií, obrazů, dokumentů, ústního sdělení).

10) **Využitelnost /VYUZ/** – vztah mezi současnou využitelností a využitelností v době vzniku HKS. Byla stanovena čtyřbodová stupnice.

1 Současná funkce plně odpovídá důvodu vzniku

2 Současná funkce částečně odpovídá důvodu vzniku

3 Jiná současná funkce

4 Je dochována, avšak není využívána

Pokud hodnocené HKS není dochováno (3. a 4. bod dochovanosti), využitelnost se nevyplňuje.

11) **Jedinečnost v regionálním měřítku /JEDIN/** – určuje, jak často se jednotlivá HKS vyskytuje v regionálním měřítku.

1 Unikátní – jedinečná v regionálním i republikovém měřítku.

2 Ojedinělá – vyskytuje se méně často v regionálním měřítku, avšak není vyloučen hojný počet na určité části území.

3 Běžná – vyskytuje se poměrně často v regionálním měřítku, v regionu je převládajícím typem HKS.

12) **Vliv na vizuální projev /VLIV_VIZU/** – vychází z třibodové stupnice.

1 Podstatný

2 Patrný

3 Nepatrný

Pokud hodnocené HKS není dochováno (4. bod dochovanosti), vliv na vizuální projev se nevyplňuje.

13) **Vliv na krajinnou kompozici** /VLIV_KOMPO/ – provádí se pouze u komponovaných krajin. Vychází ze třibodové stupnice.

1 Součástí komponované krajiny s podstatným vlivem na její utváření

2 Součástí komponované krajiny s patrným vlivem na její utváření

3 Součástí komponované krajiny s nepatrným vlivem na její utváření

14) **Podíl na utváření krajinného rázu** /RAZ/ – popisuje jakým způsobem se HKS projevuje v krajině. Byla stanovena čtyřbodová stupnice.

1 HKS jako nápadná dominanta

2a HKS s částečným vlivem na tvorbu krajinného rázu

2b HKS s podílem utváření terciární krajinné struktury

3 HKS s minimálním vlivem na tvorbu krajinného rázu

15) **Hodnota HKS** /HKS_HODN/ - je výsledkem několika parametrů zohledňujících období vzniku HKS, dochovanosti, využitelnosti, jedinečnosti v regionálním měřítku, vlivu na vizuální projev, vlivu na krajinnou kompozici (pouze u komponovaných krajin) a podílem na utváření krajinného rázu. Pro hodnocení byla zvolena tři až čtyřbodová stupnice, přičemž pokud odpovídá parametr dochovanosti nebo využitelnosti hodnotě 4, je tato hodnota počítána jako parametr 3 započítaný do výpočtu dvakrát. Výsledkem je medián, který je střední hodnotou vzestupně uspořádaných čísel. Pokud je počet prvků lichý, tak za výslednou hodnotu HKS považujeme prostřední číslici. Ovšem pokud máme sudý počet prvků a výsledná hodnota se nachází na rozhraní dvou čísel, musí do výpočtu znovu vstoupit rozhodující parametry. Těmi jsou: období vzniku, dochovanost a podíl na utváření krajinného rázu, ten je u komponovaných krajin zaměněn za vliv na krajinnou kompozici. Výsledná číselná hodnota se stane součástí posloupné řady a stanoví se opět dle střední hodnoty. Tímto získáme lichou číselnou řadu a můžeme opět stanovit hodnotu HKS.

Hodnota HKS 1 je považována za nejhodnotnější HKS v území. Je u ní potřeba dbát na správný management a vynaložit všechny prostředky na to, aby nezanikla.

Hodnota HKS 2 je považována za cennou HKS, která se podílí na spoluutváření identity krajiny. Je potřeba vynaložit kroky pro její stabilizaci.

Hodnota HKS 3 je struktura s malým významem a hodnotou pro zkoumané území. Zpravidla není potřeba vynaložit tolik prostředků pro jejich obnovu a péči jako u předchozích HKS.

Příklady výpočtu hodnoty HKS:

a) s lichou číselnou řadou

Tab. 2 Modelový příklad výpočtu hodnoty HKS s lichou číselnou řadou

Období vzniku	Dochovanost	Využitelnost	Jedinečnost v regionálním měřítku	Vliv na vizuální projev	Vliv na krajinnou kompozici	Podíl na utváření krajinného rázu
1	3	x	3	2	x	2
HODNOTA HKS						2

Vzestupně uspořádaná číselná řada: 1 2 2 3 3

Výsledek se rovná mediánu, tedy střední hodnota této číselné řady odpovídá hodnotě HKS 2.

b) se sudou číselnou řadou

Tab. 3 Modelový příklad výpočtu hodnoty HKS se sudou číselnou řadou

Období vzniku	Dochovanost	Využitelnost	Jedinečnost v regionálním měřítku	Vliv na vizuální projev	Vliv na krajinnou kompozici	Podíl na utváření krajinného rázu
1	1	2	3	1	x	2
HODNOTA HKS						1

Vzestupně uspořádaná číselná řada: 1 1 1 2 2 3

Medián se u sudé číselné řady vyskytuje na rozhraní dvou číslic. V tomto případě jsou hodnoty rozdílné a je potřeba do výpočtu zahrnout rozhodující parametry – období vzniku, dochovanost a podíl na utváření krajinného rázu. Znovu se vytvoří vzestupně uspořádaná číselná řada: 1 1 2

Střední hodnotou těchto rozhodujících parametrů je v tomto případě číslo 1.

Číslo 1 se tedy stane součástí původní číselné řady: 1 1 1 1 2 2 3

U takto vzestupně uspořádané číselné řady je mediánem číslo 1. Hodnota HKS v tomto případě odpovídá hodnotě 1.

Pokud by byla u dochovanosti nebo využitelnosti stanovena hodnota 4, je ve výpočtu počítána jako hodnota 3 započítaná dvakrát. U komponované krajiny zaměňujeme podíl na utváření krajinného rázu za vliv na krajinnou kompozici. Dále výpočet probíhá stejným způsobem jako u příkladů.

- 16) **Poznámky /POZN/** – zde je prostor pro doplňující poznámky k hodnocené HKS vycházejících z literárních pramenů nebo vlastních poznámek z terénního šetření.
- 17) **Zdroje /ZDROJ/**– výčet použitých zdrojů, které posloužily k hodnocení HKS. Uvádí se v klasické citační formě (příjmení autora, rok) nebo u mapových děl název mapy a rok vzniku.
- 18) **Číselný odkaz na fotografie či mapové výstupy evidované HKS /OBR_C/** – slouží jako doplněk k hodnocené HKS. Zpravidla jsou zde využity původní fotografie z terénního šetření, popřípadě mapové výstupy. Fotografie jsou uvedeny v přílohách předložené diplomové práce pod určitým číslem.

4.4 Zpracování výsledků v prostředí ArcGIS

V rámci této studie byla vytvořena databáze evidovaných HKS v prostředí ArcGIS. Přesněji byla využita mapová aplikace ArcMap 10.2, ve které jsou jednotlivé evidované HKS zaneseny (zakresleny), popsány a zhodnoceny v atributových tabulkách. Jednotlivé HKS jsou rozděleny dle prostorového uspořádání na bodové, liniové a plošné, tak jak to aplikace umožňuje. U takto upravených dat v prostředí ArcGIS s nimi lze dále pracovat pomocí SQL dotazů a jiných funkcí. Též jsou v prostředí ArcGIS vytvořeny vlastní mapové výstupy a korelační mapy vycházející z databáze HKS a land use. Atributové tabulky s evidovanými a popsány jednotlivými HKS budou vyexportovány do tabulky MS Excel a uvedeny v přílohách diplomové práce včetně obrázkových příloh.

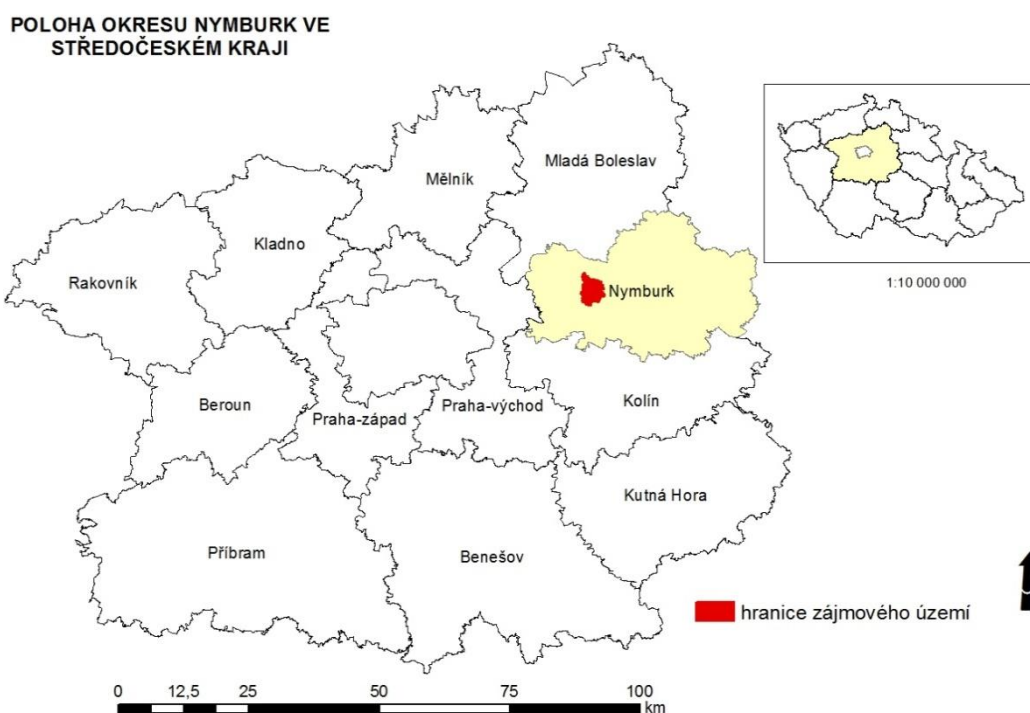
The image shows two screenshots of an ArcGIS attribute table. The top screenshot shows a table named 'kostomlaty body' with columns: FID, Shape*, Id, KOD HKS, NAZ HKS, SLOV HKS, VEL HKS, PERSPEKT, OCHR, MANAGE, ROK. The bottom screenshot shows a table with columns: ROK, OB D VZNIK, DOCHOV, VYUZ, JEDIN, VLIV VIZU, VLIV KOMPO, RAZ, HKS HODN, POZN, ZDROJ, OBR C.

Obr 1. Výřez atributové tabulky s jednotlivými prvky v databázi hodnocených HKS

5. REKOGNOSKACE A ANALÝZA ÚZEMÍ

5.1 Vymezení zájmového území

Pro aplikaci navržené metodiky byla vybrána tři katastrální území spadající do správního obvodu obce Kostomlaty nad Labem. První písemná zmínka obce pochází z roku 1223 ve spojitosti se Sezemou z Kostomlat. Charakter katastrálních území je velmi obdobný a rovněž vykazuje obdobnou historii. Za hlavní využití území a způsob obživy lze označit zemědělství. Jižní hranici obce Kostomlaty n. L. kopíruje tok Labe, který je doprovázen slepými rameny s typickým lužním porostem.

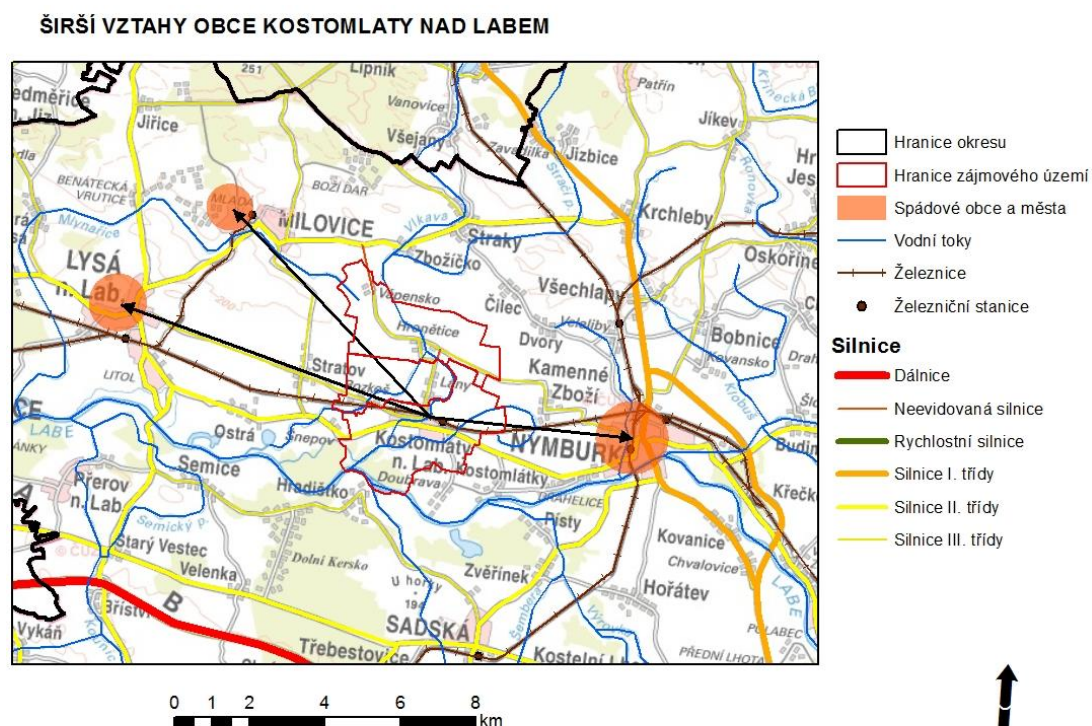
Bc. Kamila Petrovická, 2015

Obr. 2 Lokalizace zájmového území v rámci Středočeského kraje včetně okresů (podklad: ArcČR 500)

5.2 Lokalizace území a širší vztahy obce Kostomlaty nad Labem

Obec Kostomlaty nad Labem je tvořena třemi samostatnými katastrálními územími (Kostomlaty nad Labem, Hronětice a Lány u Kostomlat n. L.), jejichž rozloha čítá 1800 ha. Obec se nachází ve Středočeském kraji a spadá do Mikroregionu Nymbursko. Zahrnuje pět částí obce (Hronětice, Kostomlaty nad Labem, Lány, Rozkoš a Vápensko). Přibližný střed obce leží 5 km západně od města Nymburk a 9 km východně od Lysé nad Labem. Přesná zeměpisná poloha obce odpovídá 50° 10' 55" zeměpisné šířky a 14° 57' 23" zeměpisné délky.

Územím prohází silnice č. II/331 (Poděbrady – Nymburk – Kostomlaty nad Labem - Lysá nad Labem a železniční trať 231 (Praha – Lysá nad Labem – Nymburk – Kolín), jedná se o dvoukolejnou elektrizovanou celostátní trať. Po trati vede linka S2 v rámci pražského systému S. Dále územím prohází veřejná autobusová doprava (Nymburk – Kostomlaty nad Labem – Všejanya a Nymburk – Lysá nad Labem). Důležité je též napojení z části obce Vápensko na silnici č. II/332 (Krchleby – Milovice – Lysá nad Labem). V jižní části katastru Kostomlat nad Labem je možné se napojit na Labskou stezku vedoucí od pramene Labe až do Drážďan (Poděbrady – Nymburk – Lysá nad Labem).

Bc. Kamila Petrovická, 2015

Obr. 3 Mapa širších vztahů obce Kostomlaty nad Labem (podklad: ZM50, ČÚZK)

5.3 Primární krajinná struktura

5.3.1 Geomorfologická charakteristika

Zájmové území zasahuje do prostoru dvou geomorfologických okrsků. Převážná část území spadá do okrsku Milovická tabule, jedná se o relativně plochou krajinu (Vondráček et al., 2012). Tento okrsek byl vytvořen severně od toku Labe v povodí dolní Mrliny a Vlkavy na písčitéch slínovcích, vápnitých prachovcích a slínovcích s erozně denudačním zarovnaným povrchem. Jedná se o téměř bezlesou krajinu s rozsáhlými zemědělskými plochami (Demek et al., 2006).

Druhým okrskem je Středolabská niva, která se rozkládá na jižním cípu zájmového území, a to na části území evropsky významné lokality Mydlovarský luh. Jedná se o území, jež je tvořeno převážně mrtvými labskými rameny a plochou sníženou říční terasou (AOPK ČR, 2014).

Schéma zařazení řešeného území dle geomorfologického členění České republiky (Demek 1987; Czudek et al., 1987):

Systém: Hercynský

Subsystém: Hercynská pohoří

Provincie: Česká vysočina

Subprovincie: Česká tabule

Oblast: Středočeská tabule

Celek: Středolabská tabule

Podcelek: Nymburská kotlina

Okrsek: Milovická tabule

Okrsek: Středolabská niva

Bc. Kamila Petrovická, 2015

Obr. 4 Geomorfologické zařazení okrsků na zájmovém území (Podklad: ČÚZK, MapoMat AOPK ČR, ZM 50 ČÚZK)

5.3.2 Reliéf

Nymbursko patří svou polohou do jednoho z nejúrodnějších krajů Čech - Polabí. Jeho tvář neformovaly mohutné vrásnění pochody ani ledovcová činnost, ale mohutný tok řeky Labe. Své postavení v krajině Nymburska mají i částečně zachované původní lužní lesy a mnohá slepá ramena a meandry Labe (Ziegler, 1982).

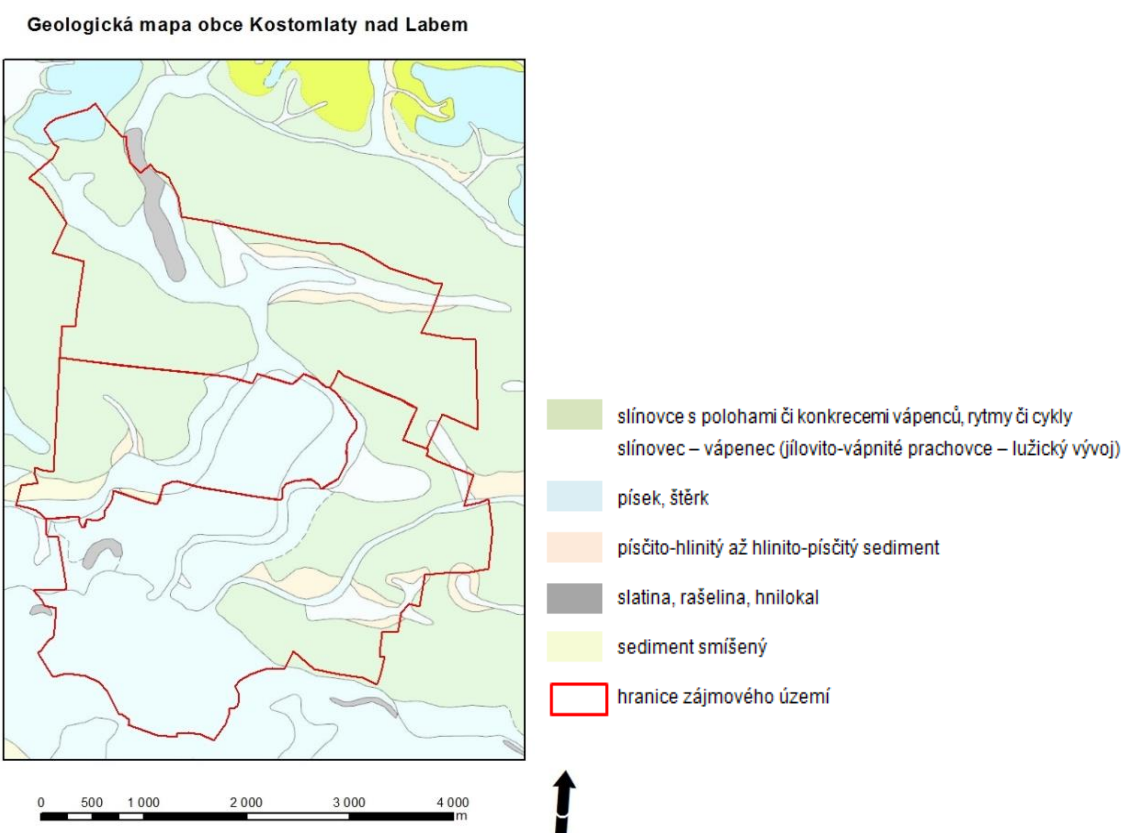
Území je charakteristické svým rovinným charakterem s nepatrnou vertikální členitostí a minimální svažitostí. Krajinný ráz vykazuje charakter roviny s průměrnou nadmořskou výškou 187 m. Za nejvyšší část území lze považovat severní cíp vesnice Vápensko s nadmořskou výškou přibližně 198 m a nejnižším bodem v území jest ústí řeky Vlkavy, jenž se vlévá do Labe ve výšce 177 m n. m. Z hlediska výškového stupně spadá zájmové území do nížiny.

5.3.3 Geologická charakteristika

Z hlediska geologické skladby není zájmové území příliš pestré. Střední Polabí má stejně jako celý Český masiv zajímavý geologický vývoj. Na území můžeme nalézt nejstarší křídové usazeniny, které vznikaly ve sladkovodních jezerech. Vedle pískovců s rozmanitou zrnitostí jsou zde zastoupeny i jílovce a prachovce. V období svrchního cenomanu částečně zasahovalo do naší krajiny moře, a tak vznikaly usazeniny České křídové pánve. Labská oblast je charakterizována slinitými a slinito-písčnými sedimenty a směrem k západu se mění ve vápnitě pískovce. Horniny ze středního turonu zabírají největší část středního Polabí, jedná se převážně o slinité horniny oblasti labské. Když na našem území ustoupilo křídové moře, bylo zřejmé, že se třetihory podepsaly do tváře Polabí pouze svou mohutnou denudací. Již ze čtvrtohorní činnosti řeky Labe jsou nám známy uložené horniny. K nim patří náplavy řek uložené v terasách a nánosy spraší a vátých písků, které byly vyfoukány z terasového materiálu. Proto je důležité věnovat pozornost právě řece Labi, protože ta se svou činností velmi podepsala na rysu Polabí. Jarní vody přinášely s sebou při tání sněhu z hor Krkonoš a Podkrkonoší nejen jemný písek, ale i valouny hornin, křemene, živců, ale i acháty a jaspisy. Labe vytvořilo šest stupňů teras, při jejichž tvorbě se měnil i tok řeky a posunoval se od jihu na sever. Vedle toku řeky byla důležitá i činnost větru, která dala vzniknout návějším spraší a písečným přesypům (Ziegler, 1980; Ziegler, 1982).

Převážná část území je složena z hornin kvarterního původu, jako je štěrk a písek. Druhým nejčastějším geologickým podkladem na území je labský vývoj slínovce s polohami či konkracemi vápenců, rytmy a cykly slínovce a

vápence ze svrchní křídly. Na Vápensku nalezneme malé segmenty slatin, rašelin a hnílokalu. Oproti tomu v místech, kde leží střed obce Kostomlaty, se v menší míře vyskytuje kvartérní písčito-hlinitý až hlinito-písčitý či smíšený sediment.

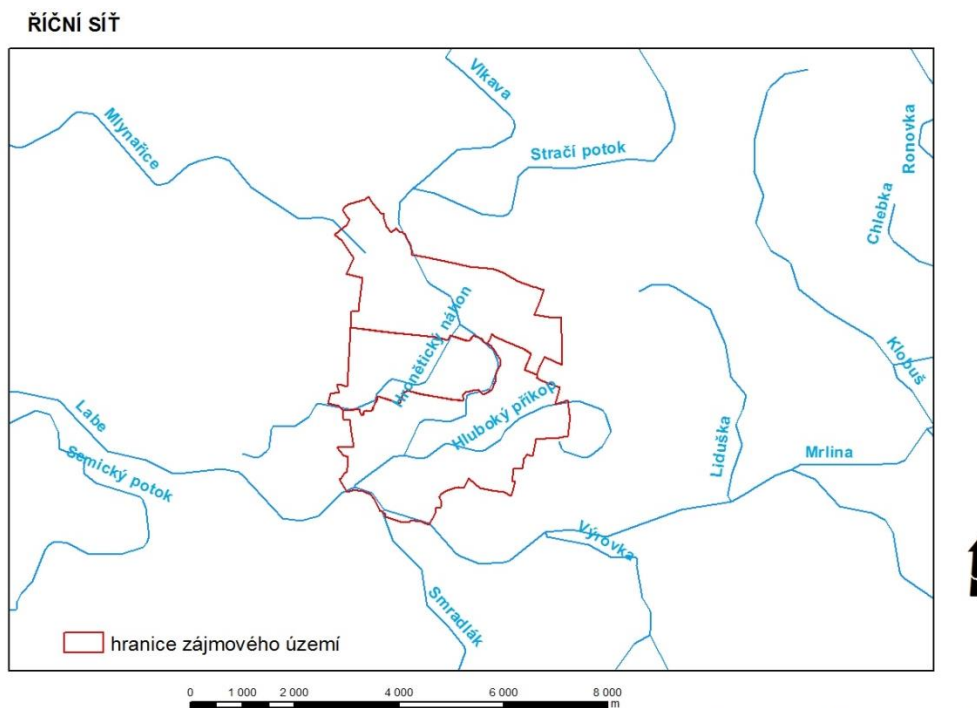
Bc. Kamila Petrovická, 2015

Obr. 5 Geologická mapa (Podklad: geologická mapa ČR 1 : 50 000)

5.3.4 Hydrologická charakteristika

Vývoj říční sítě na území probíhal prakticky v období třetihor. Dnešní systém toků se stabilizoval zhruba na dnešní úroveň až počátkem pleistocénu (Ziegler, 1982). Modelové území náleží k úmoří Severního moře, do kterého řeka Labe odvádí vodu i se svými přítoky (Danzer, 2007). Pro říční síť na zájmovém území je typická tzv. dendritická říční síť neboli stromovitá. Uspořádání přítoků k hlavnímu toku připomíná větvení stromu. Tato říční síť se vyvíjí v oblastech se složením hornin stejné geomorfologické odolnosti, které ovlivňují zahloubení toků ve stejné míře. Největším faktorem pro větvení těchto toků je sklon na daném území (Demek, 1987).

V současné době jsou potoky často upraveny jako odvodňovací kanály. Svůj význam mají též zatopené štěrkovny podél toku Labe (Ložek, 1996).

Obr. 6 Mapa vodních toků (Podklad: ArcCR 500)

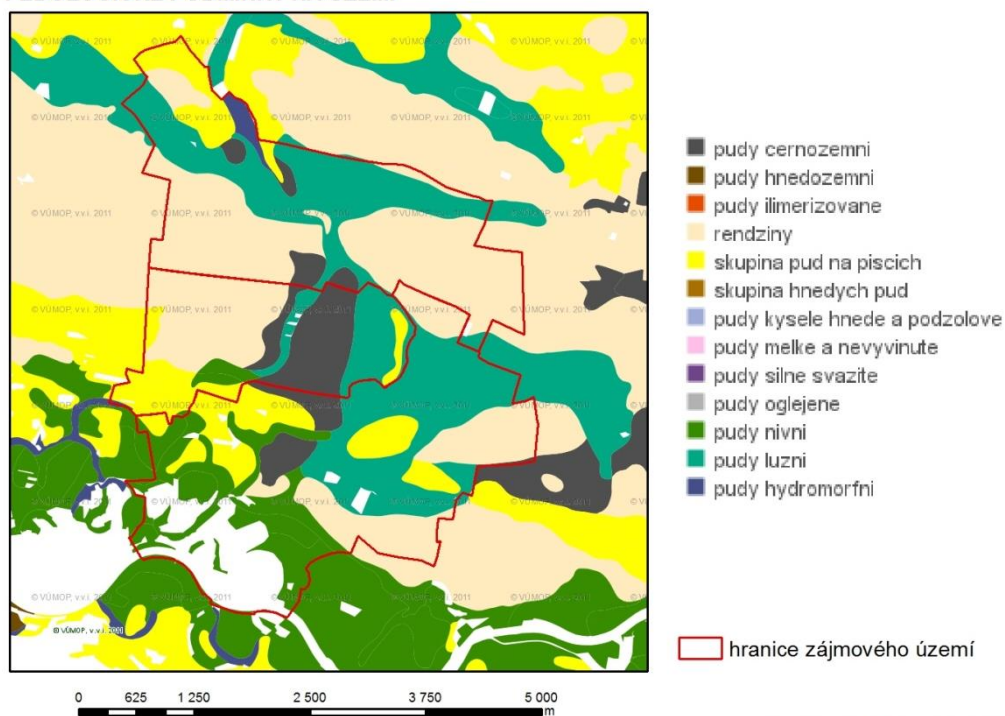
Jak již bylo zmíněno výše, nejvýznamnějším tokem je Labe, které protíná na jižním cípu hranice území. Ústí do něj řeka Vlkava, včetně jejího přítoku potoku Hluboký příkop. Labe pramení v Krkonoších a protéká Německem. Plocha jeho povodí u nás čítá 49 933 km² o celkové délce 358,3 km. Nížinná řeka Vlkava odvodňuje západní část okresu Nymburk a jižní část okresu Mladá Boleslav. Celková délka toku činí 35,6 km s rozlohou plochy povodí 234,9 km². Vlkava ústí do Labe v jižní části zájmového území v místě Mydlovarského luhu. Územím též protéká Hronětický náhon, který odvádí část vody z řeky Vlkavy a sloužil mimo jiné jako náhon pro hronětický mlýn (dnes po většinu roku částečně bezvody). Směřuje k obci Ostrá a ústí do zatopené pískovny v osadě Felinka (Vlček, 1984).

Z hydrogeologického hlediska jsou křídové horniny charakterizované propustností puklinovou a stupeň zvodnění vrstev je 9. Hladina podzemních vod je volná až mírně napjatá v hloubce 2 – 8 m a souvisí se stavem povrchových vod. Celá oblast je charakterizována jako komplex svrchnokřídových sedimentů se dvěma kolektory – bazálním a svrchním. Celá oblast má zvýšenou zranitelnost podzemních vod (Vít, 2002).

5.3.5 Pedologická charakteristika

Půdní poměry území jsou na rozdíl od poměrně jednoduché geologické skladby složitější. Důvodem toho je, že při tvorbě jednotlivých typů půd hrály rozhodující úlohu nejen horniny starých geologických útvarů, ale také pleistocénní a holocénní naplaveniny a navátiny. Největší plochu středního Polabí tvoří těžké půdy písčitých slínů svrchního a středního turonu a půdy křídových opuk, které zabírají téměř souvislý pruh napříč územím. Jsou to půdy velmi úrodné, které tvoří s půdami zaplavovaného údolí řek a potoků základ „zlatého pruhu české země“, tedy Polabí. Zaplavovaná údolí řek korespondují s tokem řeky Labe a některých dalších drobných vodních toků. Významným pedologickým podkladem v území jsou sprašové půdy, které jsou velmi úrodné (Ziegler, 1982). Spraše daly vzniknout nejen úrodné půdě (černozemím), ale lze je považovat za důležitý stavební materiál (Ziegler, 1980). Poměrně velkou část území tvoří lehké půdy písčitých a štěrkových teras. Můžeme v nich nalézt velké množství valounů, především křemene, chalcedonu, živců a obsahují i nálezy achátů, jaspisů, karneolů a zkamenělých pravěkých stromů. Na již uvedených typech půd došlo k tvorbě glejů, půd černozemního vidu, hnědých půd nížin a slinovatek, ty tvoří základ vysoké úrodnosti půd (Ziegler, 1982).

PEDOLOGICKÉ PODMÍNKY NA ÚZEMÍ

Bc. Kamila Petrovická, 2015

Obr. 7 Pedologická mapa skupin půdních typů (podklad: geoportal.vumop.cz)

5.3.6 Klimatická charakteristika

Území obce Kostomlaty nad Labem patří dle členění Quitta (1971) do teplé klimatické oblasti, podoblasti T2. Průměrná roční teplota se pohybuje okolo 9,2 °C a průměrný roční úhrn srážek odpovídá 600 mm.

Pro tuto podoblast je typické dlouhé, teplé a suché léto s velmi krátkými přechody mezi obdobími. Zima je poměrně krátká, mírně teplá a suchá. Jaro a podzim jsou teplé až mírně teplé (Danzer, 2007).

Tab. 4 Charakteristika klimatické podoblasti T2

Počet letních dnů	50-60
Počet dnů s průměrnou teplotou 10 °C a více	160-170
Počet mrazových dnů	100-110
Počet ledových dnů	30-40
Průměrná teplota v lednu [°C]	-2 až -3
Průměrná teplota v červenci [°C]	18-19
Průměrná teplota v dubnu [°C]	8-9
Průměrná teplota v říjnu [°C]	7-9
Průměrný počet dnů se srážkami 1 mm a více	90-100
Srážkový úhrn ve vegetačním období [mm]	350-400
Srážkový úhrn v zimním období [mm]	200-300
Počet dnů se sněhovou pokrývkou	40-50
Počet dnů zamračených	120-140
Počet dnů jasných	40-50

5.3.7 Potenciální přirozená vegetace

Dle mapy potenciální přirozené vegetace České republiky (Neuhäuslová et al., 1998) náleží území do oblasti lužních lesů (*Alnion incanae*) a přesněji do střemchové jaseniny (*Pruno-Fraxinetum*), místy v komplexu s mokřadními olšinami (*Alnion glutinosae*). Druhovou nejčastější oblastí lužních lesů je jilmová doubrava (*Quercu-Ulmetum*), která zabírá širší pás podél toku Labe.

Střemchová jasenina je složena z třípatrové až čtyřpatrové, druhově bohaté fytoocenózy. Dominantním je jasan (*Fraxinus excelsior*), řidčeji převažuje ve vlhčích polohách olše (*Alnus glutinosa*) nebo v sušších polohách lípa srdčitá (*Tilia cordata*). Častou příměsí je střemcha (*Padus avium*) nebo dub letní (*Quercus robur*). Keřové patro je velmi pestré a místy velmi husté. Převažuje v něm brslen, dub a střemcha (*Euonymus europaea*, *Fraxinus excelsior* a *Padus avium*). Bylinné patro je též dobře zapojené, převahu mají hygropyty a mezohygropyty (*Aegopodium podagraria*,

Cirsium oleraceum, *Crepis paludosa*, *Deschampsia caespitosa*, *Glechoma hederacea*, *Impatiens noli-tangere*, *Lysimachia vulgaris*, *Stachys sylvatica*) a časté jsou i mezofyty (*Brachypodium sylvaticum*, *Melica nutans*, *Poa nemoralis*, *Viola riviniana*). V mechovém patře nejčastěji nalezneme *Plagiomnium undulatum*.

Jilmová doubrava je druhově velmi podobná předchozí kategorii, tvoří třípatrové fytoceózy s dominantním dubem letním (*Quercus robur*) nebo jasanem (*Fraxinus excelsior*). Častou příměsí je též lípa srdčitá (*Tilia cordata*) nebo olše lepkavá (*Alnus glutinosa*) na vlhčích stanovištích, plus další dřeviny měkkého luhu, v sušší variantě habr (*Carpinus betulus*) nebo javor babyka (*Acer campestre*). Keřové patro bývá druhově bohaté, nejčastěji se objevuje *Swida sanguinea* nebo *Padus avium*, případně i *Sambucus nigra*. Bylinné patro tvoří převážně aspekt jarních geofyt s dominancí *Ficaria bulbifera* (doplňkově *Corydalis cava*, *Anemone nemorosa*, *Allium ursinum*, *Leucojum vernum*, *Galanthus nivalis* či *Scilla vindobonensis*). Mechové patro je zanedbatelné.

5.3.8 Biogeografické členění

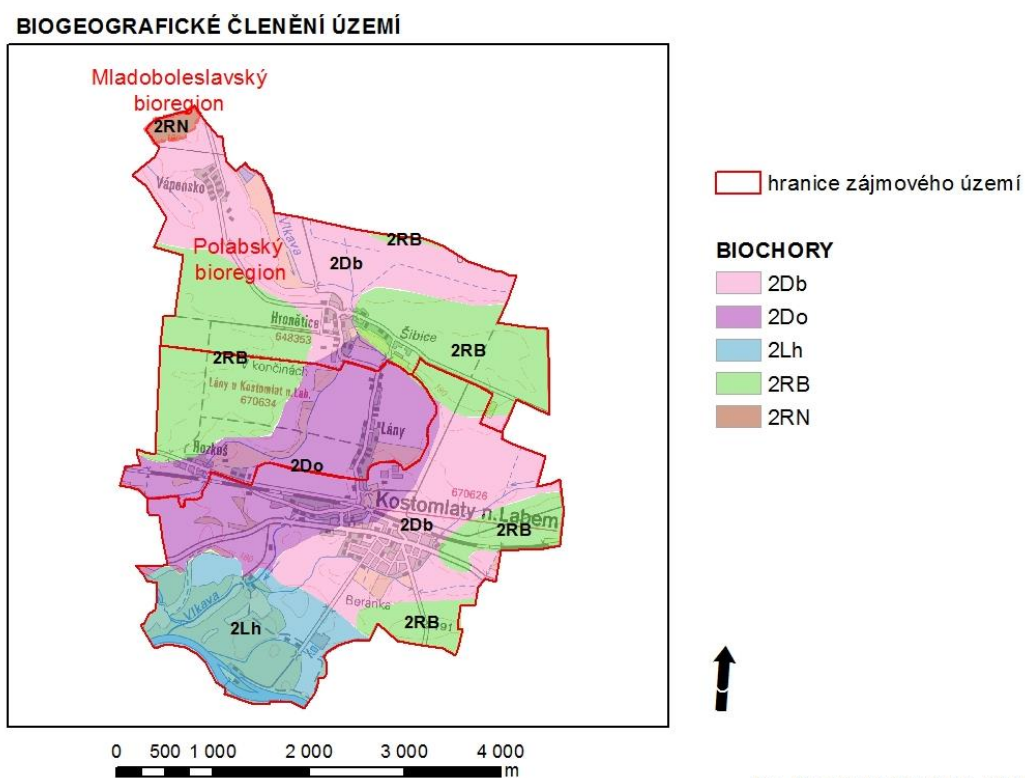
Dle Culka *et al.* (2005) zájmové území náleží do biogeografické oblasti kontinentální, podprovincie hercynské. Převážná část spadá do Polabského regionu (1.6) a nepatrná část (severní cíp území) spadá do regionu Mladoboleslavského (1.5). Zájmové území pokrývá pět různých typů biochor.

Biochory náležející do Polabského regionu jsou čtyři (Culek *et al.*, 2005):

2Do - Podmáčené sníženiny na kyselých horninách 2. vegetačního stupně, je poměrně vzácný typ biochory (vyskytuje se převážně v Polabském bioregionu). Jeho reliéf má charakter roviny s výškovou členitostí do 30 m. Substrátem je slín s proměnlivou a málo mocnou pokrývkou vátých písků (vzácněji štěrkopísků). Tento typ představuje naše nejvýraznější acidofilní vlhčiny teplé oblasti. V území dominují pole různých velikostí (zpravidla nadprůměrných), které jsou odděleny příkopy s břehovým porostem olší, vrb, topolů i dubů a akátů. Travní porosty jsou ojedinělé a vodní plochy vzácné. **2Db - Podmáčené sníženiny na bazických zeminách 2. vegetačního stupně**, jsou charakterově velmi podobné předchozímu typu. Avšak liší se tím, že tento typ biochory není až tak unikátní. **2RB - Plošiny na slínech 2. vegetačního stupně**, charakter jejich reliéfu je většinou rovinný až mírně zvlněný rovinný. Substrátem jsou druhohorní vápnité jíly, slíny a slínovce. Půdami jsou karbonátové pelické černozemě až pelické černice. I zde dominují pole rosáhlých ploch s dožívajícími alejemi ovocných stromů. Poslední biochory na Polabském bioregionu představuje **2Lh - Širší hlinité nivy**

2. vegetačního stupně, nalezneme ji v jižní části území u toku Labe. Tvoří je typicky rovinné plochy s nezřetelnými elevacemi břehových valů, zbytků teras a menších i větších mrtvých ramen řek. Podloží tvoří pleistocénní a staroholocénní štěrkopísky, na nichž spočívá 1-5 m mocná vrstva povodňových písčitých hlín.

Boleslavský bioregion zasahuje do území jen minimálně v severní části Vápenska. Dle Culka et al. (2005) je přesně ohraničen typem biochory **2RN – Plošiny na zahliněných píscích 2. vegetačního stupně**. Tento typ se hojně nachází v nížinách a tedy i v Polabí. Na těchto plochách často dochází k těžbě písku. Substrátem jsou fluviální štěrkopísky v různém stupni zahlinění. Krajíně dominují velká pole, větrolamy, příkopy a komunikace. Lesy jsou jen malými fragmenty.

Obr. 8 Mapa biogeografického členění na zájmovém území (podklad: MapoMat AOPK, ZM 50 ČÚZK)

5.4 Sekundární krajinná struktura

5.4.1 Historický vývoj území a sídla

V ose širší krajiny Polabí, jejíž součástí je i Kostomlatsko, je řeka Labe, jejíž úrodné náplavy daly vzniknout poměrně hustému osídlení již v neolitu (5. tisíciletí před Kristem). Pravěké osídlení vyvrcholilo příchodem slovanského obyvatelstva, které zde mělo výhodné podmínky pro zemědělství. Kostomlaty vznikly ve středověku jako významné vesnické sídlo na staré zemské cestě, oproti tomu ostatní vsi měly výrazně zemědělský charakter a z toho vyplývá i způsob jejich zástavby (Vít, 2002).

KOSTOMLATY

V souvislosti s nejstarší zmínkou o Kostomlatech souvisí hrad Mydlovar (v současnosti náležející do k.ú. Ostrá), jehož datum vzniku je odhadován na rok 1280. Pozůstatky hradu Mydlovaru se nacházejí poblíž Šnepova, 2 km západně od Kostomlat. Hrad se nacházel na vyvýšenině na pravém břehu Labe (Pichlová, 2010a).

První písemná zmínka o Kostomlatech je spojována se Sezemou z Kostomlat a je datována rokem 1223. Roku 1284 byl ve spojitosti s Kostomlaty zmíněn též Mutina z Kostomlat, domnělý syn Sezemy. Dcera Sezemy z Kostomlat Perchta darovala svému synovi Půtovy z Častolovic roku 1346 hrad Mydlovar. Ves byla později majetkem kláštera sv. Jiří v Hradci Králové. Petr z Vanterberka a z Kosti koupil Kostomlaty roku 1402, poté byl majitelem Petrův zeť Jan Puška z Kunštátu a jeho žena Eliška Veselá. V roce 1425 byl kostomlatský hrad vyplněn synovcem Jana Pušky, Hynkem Bočkem, který se později stal jediným majitelem kostomlatského hradu. V roce 1458 ho přenechal svému synovci Jiřimu z Poděbrad. Po jeho smrti připadl hrad Kostomlaty roku 1471 jeho synovi Jindřichovi ml., Jindřich odkázal roku 1492 hrad Kostomlaty, ves Kostomlaty, Hronětice, Šibice a Lány synovi Bedřichovi a Kateřině Vojtkové ze Strážnice a ze Štítar. Kateřina roku 1493 prodala hrad Kostomlaty králi Vladislavovi a ten roku 1495 dále Janovi ze Šešemberka. V roce 1509 vlastnil Kostomlaty Bedřich z Donína a po jeho smrti přešel majetek na jeho syna, jemuž byl roku 1547 zkonfiskován. Toho roku byly Kostomlaty připojeny k lyskému panství. Hrad Mydlovar byl v polovině 16. století veden již jako pustý. V roce 1647 dostal od Ferdinanda III. lyské panství včetně Kostomlat Jan Špork. Poté ho zdědil roku 1679 jeho syn František Antonín Špork a poté jeho dcera Anna Kateřina, manželka Františka Karla ze Sweérts-Reistu. Škola byla v Kostomlatech založena již v 17. století. Kostel sv. Bartoloměje byl po zboření

původního postaven v letech 1775–1778 včetně kostelní zvonice. Anna Kateřina obnovila samostatnost kostomlatské farnosti ve třicátých letech 18. století. V roce 1813 byl dostaven nynější hřbitov. Majetkem panství se stává roku 1851 kněžna Stefanie z Rohanů. V letech 1870–1872 byla zbudována železniční trať a stanice, roku 1875 pošta. Dále byla rozšířena i silniční síť. V roce 1904 koupil Kostomlaty Ferdinand Kinský. Elektrifikace obce se začala řešit roku 1924 a spuštěna byla v prosinci 1928. Roku 1925 byla v Kostomlatech založena Tělovýchovná jednota Sokol a rok poté byla postavena sokolovna, která sloužila jako tělocvična a jako biogaf. V roce 1938 byla započata stavba silnice k přívozu přes Labe u Hradišťka. Na konci druhé světové války vznikl v Kostomlatech revoluční národní výbor (Otruba, 1925; Tuzar, 2003; Pichlová, 2010a).

Obr. 9 Vyobrazení panství Lysá z roku 1720, anonym (Preiss, 2003)

HRONĚTICE A VÁPENSKO

První písemná zmínka o Hroněticích pochází z roku 1493, kdy ves patřila k panství Kostomlaty. V tu dobu ji odkázal Jindřich kníže z Münsterberka mladší svému synovi Fridrichovi a jeho manželce Kateřině Vojtkové ze Strážnice a ze Štítar. Později byly roku 1547 spojeny s panstvím lyským, v jehož držení byly až do zrušení patrimoniální správy v roce 1850. Součástí politické obce Hronětice byla osada Vápensko, která byla poprvé zmíněna roku 1599, kdy byla v kupní smlouvě synů Jindřicha z Donína pro císaře Rudolfa II. jmenována jako pustá ves Holicko (Vápence). Další osudy pusté vsi nejsou zcela jasné (Řezníček, 2011).

Ve třicetileté válce (1618–1648) byly pozemky Hronětic zcela opuštěny, část jich byla přidělena k nově založené vsi Vápensku a část ke dvoru Šibice. I k tomu se váže osobnost Jan Hrabě Špork, již v té době roku 1648, připadaly vápenské pozemky k lyskému panství. Ves Vápensko nechal obnovit roku 1707 syn Jana Šporka František Antonín Špork na půdoryse okrouhlice. Ves byla pojmenována Ráj, avšak tento název si dlouho neudržela a vznikl nový název Vápensko. Postavení vsi v druhé polovině 19. století není příliš jasné. V 80. letech 19. století je brána jako místní obec vázající se k Hroněticím. Až do roku 1941 je považována za osadu (Tuzar, 2003; Řezníček, 2011).

Údajně byl přibližně roku 1893 objeven při lámání opuky v Hroněticích (Ve Skále) hrob válečného jezdce s brněním, přesněji kostra jezdce a jeho koně. Hrob byl pracně zhotoven z kamene, pravděpodobně byl nějakého dávného bohatého velmože. V průběhu první světové války byla nalezena ruskými zajatci (čeledínové u zdejších hospodářů) nádoba plná drobných stříbrných mincí. Jejich původ se odhadoval přibližně na 13. století (osobní fond Vaněk František, rukopisné poznámky; Tuzar, 2003).

ŠIBICE

Hospodářský dvůr Šibice byl součástí politické obce Hronětice. Byly poprvé zmiňovány v přídomku Mikuláše z Šibic v roce 1383. Ovšem její existence byla potvrzena až roku 1493 (Řezníček, 2011).

V Šibicích stávala kamenná panská budova (nazývaná Slovárna), zde byli ubytováni najmutí zemědělství dělníci ze Slovenska i s rodinami. Pracovali v šibickém dvoře i na polích. Tento panský dvůr vznikl roku 1604 sloučením čtyř statků. Malou osadou vedla kdysi frekventovaná cesta od Nymburka k Lysé, dokonce měla svojí krčmu. Po třicetileté válce již o krčmě zmínky není, protože ves postupně zanikla celá a zůstal pouze velký hospodářský dvůr a několik chalup. Od 19. století nejsou Šibice brány jako samostatná obec, avšak lze v některých dokumentech nalézt označení Hronětice-Šibice (osobní fond Vaněk František, rukopisné poznámky; Tuzar, 2003; Tuzar, 2005; Řezníček, 2011).

Podle osobní informace pana Vojtěcha Zajíčka stávalo u šibického dvora větrné kolo, které čerpalo vodu z Farského potoka (Tuzar, 2003). Traduje se, že z šibického dvora vedla tajná podzemní chodba na hrad Mydlovar (Tuzar, 2005).

Obr. 10 Vyobrazení dvora Šibice na mapě panství Lysá z roku 1752, olej na plátně, anonym. Autorem kopie – Ivana Misáková, 2000. Originál v Hospitalu Kuks (SOkA Lysá n. L.; foto: K. Petrovická, 2015)

LÁNY A ROZKOŠ

Obec Lány mají obdobný historický průběh držení jako Hronětice a Vápensko. První zmínka pochází z roku 1492, kdy je ves součástí Kostomlat a patřila Fridrichovi a jeho manželce Kateřině Vojtkové ze Strážnice a Štítar. V rámci kostomlatského panství zůstávají až do roku 1547. Poté bylo panství zkonfiskováno a připojeno k panství lyskému. V jeho rámci Lány zůstaly až do konce patriomoniální správy roku 1850. Po tomto roce jsou součástí Kostomlat nad Labem. K právnímu osamostatnění obce údajně došlo v roce 1869. Tehdy byla obec Lány spojena s osadou Rozkoš a odpojena od Kostomlat. Tím vznikla nová obec Lány (Řezníček, 2012).

O osadě Rozkoš, která byla součástí politické obce Lány, jsou první zmínky datovány mezi roky 1787-1790. Její lokální pojmenování Rozkoš se objevuje na konci 17. století. Na Müllerově mapě Čech z roku 1720 je již prokazatelná. Původně zde stál pouze mlýn zvaný Rozkoš nebo také Nový mlýn. O jeho vzniku je mnoho dohadů. Udává se, že mohl být údajně založen v 15. století panem Kašparem z Granova. Avšak v jiném zápisu je napsáno, že nejbližší mlýn byl pouze ten Litoli. Ve farním zápisu z roku 1700 byl však mlýn v Rozkoši uveden a rovněž také byl zakreslen v rytině panství Lysá a Kostomlaty z roku 1712. Od druhé poloviny 19. století o osadě Rozkoš není moc zmínek, neboť se mnoho materiálů nedochovalo (Řezníček, 2012; Klempera, 2000).

5.4.2 Historický vývoj využití krajiny

Ačkoliv toho bylo napsáno o krajině Nymburska mnoho, všichni autoři se shodují, že v dřívějších dobách bylo na území mnoho hustých lesů a remízů, převážně v okolí Labe. Tuzar (2005) uvádí, že se v okolí Šibic rozprostíraly četné lesy a remízy. Bývala tu i panská myslivna, kterou vrchnost prodala roku 1738 Janu Královi. S tím souviselo i velmi oblíbené lesní hospodářství a honitba. To bylo rozšířené v druhé polovině 13. století. Asi největší rozmach honitby přinesl syn generála Jana Šporka, hrabě František Antonín Špork (narozen v Lysé 1684), který se postaral o velkolepou obnovu lesního hospodářství a honitby a zaměřil se na chov a lov zvěře (Fojtík et al., 2001; Preiss, 2003).

Krajina Nymburska byla spjata i s rybníčním hospodářstvím. Avšak o počátcích rybníků na území není mnoho konkrétních zpráv. Větší rybníční soustava se nacházela na lyském a později s ním spojeném Kostomlatském panství. Staré kronikářské zprávy uvádí, že zde bylo v minulosti přibližně 20 rybníků a mnoho menších labských tůní a zbytků starého labského řečiště. Nejvíce rybníků se nacházelo v povodí Vlkavského potoka, který se u Hronětic dělí na Farský a Hronětický. Největším rybníkem býval Šibický rybník, který byl roku 1495 vydán Vladislavem Jagellonským novému kostomlatskému pánu Janu ze Šelumberka. Na Müllerově mapě z roku 1720 je velký Šibický rybník zakreslen a byl v urbáři z roku 1729 ještě jmenován. Avšak již poměrně zpustošený a zarostlý. V soupisu rybníků z roku 1786 již není Šibický rybník uveden. O dalších rybnících není mnoho zmínek, avšak jeden menší se měl nacházet také v okolí Šnepova nedaleko Rozkoše (Tuzar, 2005; Fojtík et al., 2001).

Z hlediska hospodářství bylo na území Nymburska kdysi velmi prosperující vinařství, což lze dnes doložit z mnoha místních názvů z celého okresu. Nejstarší zmínky o vinařství pocházejí z písemných pramenů již ve 12. století. Současně s panským vinařstvím bylo rozvíjeno i vinařství rolnické. Celé okolí Nymburka bylo při třicetileté válce značně zpustošeno. Úbytek vína z městských vinic po třicetileté válce byl nahrazován zakládáním vinic na venkově. Tento stav setrval až do konce 18. století. Již od poloviny 19. století docházelo k zániku vinařství v celém okolí a to převážně v souvislosti s převratnými hospodářskými změnami a plochy vinic se rychle zmenšily (Tuzar, 2003; Fojtík et al., 2001).

Druhým nejrozšířenějším druhem hospodaření na území byla zemědělská činnost, která souvisela s pěstováním obilí a též logicky s mlynářstvím. Pod Šibickým rybníkem vznikl svobodnický mlýn Rozkoš. Dalším mlýnem byl mlýn v Hroněticích, datace jeho vzniku není známá, avšak uvádí se, že v 17. století již

mlýn stál. Za dob Šporků byla při mlýně i olejna, stoupa, krupník a později i pekařství. Koncem 18. století směřovalo zemědělství z extenzivní do intenzivní formy činnosti. Po roce 1860 bylo s rozmachem polního hospodářství zničeno a rozoráno mnoho lužních lesů a slatiných luk. Zemědělství bylo zaměřeno na pěstování všech druhů obilí, cukrovky, zeleniny a raných brambor. Hlavním odbytíštěm byla Praha. V období budování socialismu intenzivní hospodaření ještě posílilo. Rozvoj zemědělství byl nejspíše příčinou toho, že se zde příliš nerozvinul jiný průmysl. Mezi státní statky po roce 1949 spadaly i Kostomlaty (Fojtík et al., 2001). O zemědělském využití území vypovídá i termín „šibičák“, kterým je nízký dvoukolový velkoplošný přívěs za traktor. Ten byl údajně vyráběn a vynalezen v místní traktorové stanici, která byla v 50. letech v šibickém dvoře (Tuzar, 2005).

Zajímavým odkazem na využití území byla též těžba kamene, kdy se již za starých časů na území kolem obce Kostomlat těžila opuka, která sloužila i mimo jiné jako stavební materiál v širokém okolí. Nezpevněné a blátivé cesty byly zpevněny právě tímto kamenem (Tuzar, 2003). A mimo jiné také stojí za zmínku tzv. voroplavba, jež je doložena již z dob Karla IV. z nařízení o svobodné voroplavbě z roku 1375. Nejvíce dřeva se dopravovalo z Krkonoš a Orlických hor. Vrchol voroplavby byl v období Josefa II. a poslední zmínky o voroplavbě pocházejí z roku 1903 (Fojtík et al., 2001).

5.4.3 Charakteristika historického využití území

Vzhledem k tomu, že nejsou dochovány žádné reálné fotografie ani kresby či jiné podklady dokumentující stav krajiny v historii, lze proměny historického využití krajiny hodnotit pouze z map stabilního katastru; I., II. a III. vojenského mapování a dále pak z vojenských leteckých snímků krajiny v letech 1938 a 1954.

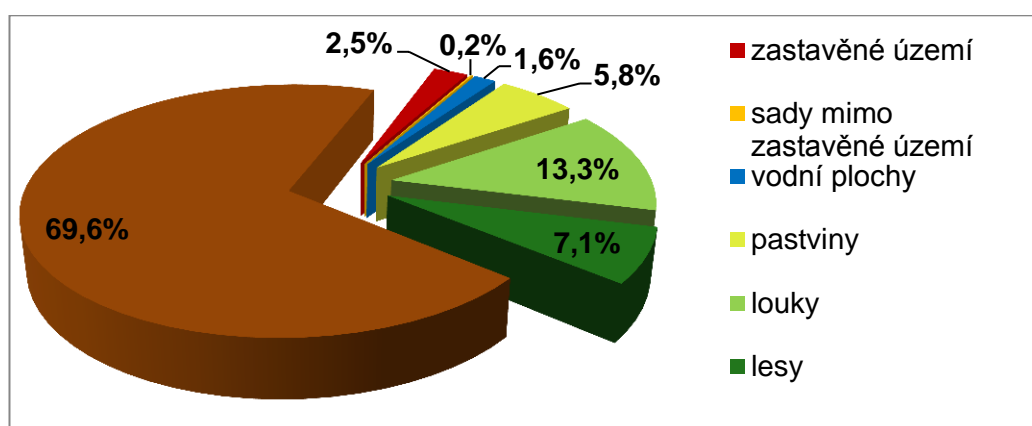
Na mapách stabilního katastru z první poloviny 19. století jsou již převažujícími plochami na území pole, louky a pastviny, avšak určitou nezanedbatelnou část území pokrývají též lesní porosty a remízy. Největší plochy lesů v době stabilního katastru se nacházely východně a severně od Šibic a dále pak v jižní části území u Labe. Cestní síť byla velmi dobře vyvinutá a hojně doprovázená linií zelení ovocných stromů. V části obce Lány byla typická záhumenicová plužina. Plužiny byly doprovázeny polními cestami s příkopem. Takto byla zajištěna lepší prostupnost krajiny a dobrá přístupnost na pozemky. V ostatních částech území byla spíše plužina různě dělených úseků.

Tento stav trval až do druhé poloviny 19. století, kdy došlo k větším změnám ve využití krajiny. O rozvoj území se postarala výstavba železnice, jež s sebou nesla rozvoj a pokrok cukrovarnictví, chov dobytka a export plodin mimo region (Vít, 2002).

Z leteckého snímkování v roce 1938 je zřejmé, že se krajina zásadně změnila až v poválečném období. V roce 1938 je nasnímkována ještě poměrně hustá síť polních cest a mezí v krajině, ovšem na snímcích z roku 1954 již tato síť není tak hustá. V poválečném období byla krajina také ovlivněna výstavbou zemědělských areálů vymykajících se svým měřítkem tehdejšímu historickému typu osídlení, avšak krom Hronětic sídlo ovlivnila jen minimálně, protože byla stavěna na okrajích obcí.

Tab. 5 Využití území v 1. polovině 19. století (výměra zaokrouhlena na celé číslo)

způsob využití	výměra [ha]
zastavěné území	45
sady mimo zastavěné území	3
vodní plochy	29
pastviny	104
louky	239
lesy	127
orná půda	1253

Obr. 11 Zastoupení jednotlivých způsobů využití zájmového území v 1. polovině 19. Století

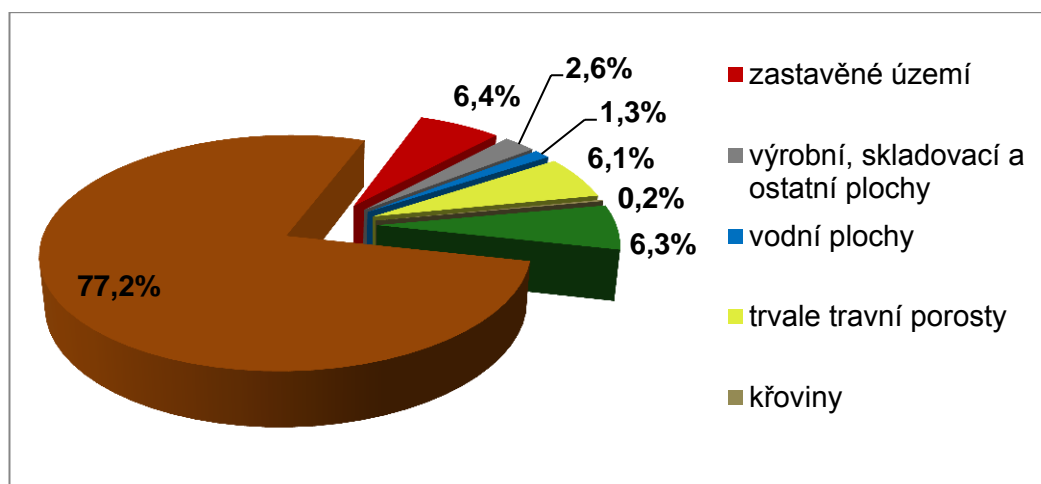
5.4.4 Charakteristika aktuálního využití území

V současné době na řešeném území dominují agrocenózy, lada a degradované fragmenty lesních porostů. Na mezích lze nalézt vysoké procento ruderálních rostlin. Z dendrologického pohledu jsou porosty na území nepůvodní. Kosených neinvazivních luk a pastvin je v území minimum (Vít, 2002).

Z uvedené tabulky aktuálního využití území je zřejmé, že se plocha orné půdy oproti roku 1839 zásadně nezvětšila. Zastavěné území se logicky s rozvojem zemědělství zvětšilo na dnešní úroveň o více než dvojnásobek a trvalé travní porosty zabírají pouze 1/3 původní plochy s porovnáním využití území z roku 1839.

Tab. 6 Aktuální využití území (výměra zaokrouhlena na celé číslo)

způsob využití	výměra [ha]
zastavěné území	116
výrobní, skladovací a ostatní plochy	46
vodní plochy	23
trvale travní porosty	109
křoviny	4
lesy	113
orná půda	1389

Obr. 12 Zastoupení jednotlivých způsobů využití zájmového území v současnosti

5.4.5 Demografie a území v číslech

Po roce 1553 bylo v Kostomlatech napočítáno 7 osedlých, v Hroněticích 10 osedlých, kteří drželi 11 lánů a 6 zápřeží koní. Ves Šibice měla 8 osedlých, 7 zápřeží koní a 13 lánů dědin. V Šibicích byly skoupeny roku 1604 čtyři 4 statky a utvořen z nich panský dvůr. Po třicetileté válce bylo v Hroněticích 10 usedlostí, z nichž byly 3 rozbořené. V té době byly Kostomlaty značně zpuštěny, 4 grunty byly osazeny a 8 zničeno. V roce 1705 se uvádí v Kostomlatech ještě 8 gruntů pustých, v 17. století je ve vsi 7 chalupníků a roku 1729 byla v Kostomlatech vystavena panská krčma a dáno k ní 14 korců polí. V roce 1709 mělo Vápensko 6 chalup a k ní náležely i opuštěné grunty hronětické a roku 1787 mělo již 13 chalup (Kožíšek et al., 1912).

Tab. 7 Přehled soupisu usedlostí a živností za příčinou rozdělení zemské berně – berní rolla, r. 1654 (upraveno: Kožíšek et al., 1912).

Osada	Počet gruntů osedlých		Počet gruntů pustých, rozbitých	
	statků	chalup	statků	Chalup
Hronědice	3	4	3	/
Kostomlaty	1	3	4	4
Lány	12	7	/	/
Šibice	/	2	4	2
Vápensko	již v 16. století pusté			

Tab. 8 Sčítání roku 1787 v Osadách Nymburska v kraji Boleslavském (upraveno: Kožíšek et al., 1912)

Osada	Fara	Stavení	Mužů	Žen	Panství	Majitel
Hájek myslivna u Kostomlat	Kostomlaty	1	3	3	Lysá	Sweerts-Špork
Hronědice	Kostomlaty	41	132	141	Lysá	Sweerts-Špork
Kostomlaty	Kostomlaty	66	202	202	Lysá	Sweerts-Špork
Lány	Kostomlaty	41	120	132	Lysá	Sweerts-Špork
Vápensko	Lysá	16	43	40	Lysá	Sweerts-Špork

V roce 1901 měly Kostomlaty 741 obyvatel a 106 domů. Většina obyvatel se věnovala zemědělství nebo dělnické profesi (Pichlová, 2010a). Toto tvrzení potvrzuje i Kožíšek et al. (1912) jenž uvádí, že v roce 1900 mají stejný počet stavení i obyvatel. Přičemž dodává počet 384 žen a 357 mužů, z toho 721 katolíků, 10 evangelíků a 10 židů. Řemeslem se zabýval kovář, kolář, 4 krejčí, 5 obuvníků, 2

truhláři, 2 řezníci, 1 cukrář. V obci jsou v té době 4 obchody se smíšeným zbožím, 2 se střížním zbožím, 3 hostince, 3 prodeje tabáku.

V roce 1900 bylo Hroněticích 55 stavení a 484 obyvatel, 234 mužů a 250 žen, obyvatelstvo se živilo rolnictvím a většina pracovala u dvora Šibice. Mimo to jsou v obci 2 hostinští a 3 kupci. K obci náležejí 2 opukové lomy. Vápensko čítalo ve 24 staveních 130 obyvatel, 68 mužů a 62 žen. Z toho 119 katolíků a 11 evangelíků. Vesnička Rozkoš měla 17 stavení se 106 obyvateli, 51 mužů a 55 žen, vesměs katolického vyznání (Kožíšek et al., 1912).

Tab. 9 Zvířata užitková, soupis z roku 1900 na jednotlivých osadách (upraveno: Kožíšek et al., 1912)

Osada	Počet koní	Počet hovězího dobytka	Počet koz	Počet vepřů	Počet úle	Počet drůbeže
Kostomlaty	21	337	30	148	52	1348
Hronětice	70	216	23	93	2	/
Vápensko	3	86	3	27	/	327
Rozkoš	1	37	3	6	/	237

V roce 1961 byla v rámci slučování obcí ke Kostomlatům nad Labem připojena a pod jejich správu včleněna obec Lány s osadou Rozkoš. V lednu 1980 byly s tímto svazkem obcí a osad pod správou obce Kostomlaty nad Labem spojeny také Hronětice a Vápensko. Správu obce zajišťoval Místní národní výbor Kostomlaty nad Labem (Pichlová, 2010b).

Tab. 10 Vývoj počtu obyvatel od roku 1869 na současném území obce Kostomlaty nad Labem (upraveno: ČSÚ – veřejná databáze, online)

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Rok	Počet obyvatel	Počet domů
1869	1593	217	1961	1857	509
1880	1812	232	1970	1764	513
1890	1913	238	1980	1702	504
1900	1781	248	1991	1629	580
1910	1718	287	2001	1633	611
1921	1906	327	2011	1785	676
1930	2040	435	2013	1820	/
1950	1912	527			

5.5 Terciární krajinná struktura

5.5.1 Ochranné režimy

Na zájmovém území se nenachází zvláště chráněná území ani památné stromy krom malého kousku přírodní rezervace Mydlovarský luh o velikosti přibližně 9 ha (URL 5).

Z hlediska územního systému ekologické stability prochází jižní částí území osa nadregionálního biokoridoru kopírující tok Labe. S ním souvisí též nadregionální biokoridor, který slouží jako ochranná zóna osy biokoridoru. Šíře ochranného pásma se pohybuje od 1500 m až 2600 m od toku řeky. Zasahuje až na území obce Kostomlaty nad Labem a části vsi Rozkoš.

Na lesní ploše, mezi poli a doprovodným porostem Hlubokého příkopu, je dle územního plánu navrženo biocentrum IIBC10 o velikosti 3 ha. Dále pak u Hronětic biocentrum IIBC7, zde se jedná o dvě plochy lesíka s přirozenými dřevinami a loukou podle břehového porostu, velikost cca 3,1 ha. Z hlediska biokoridorů je navržen přerušovaný lokální biokoridor IIBK1, který vede u malého vodního toku Vlkavy, pak k Hronětickému náhonu a poté jižním směrem k biocentru BC7. Posledním navrženým biokoridorem je IIBK2, který kopíruje tok Hlubokého příkopu směrem na SV z Mydlovarského luhu a vede pod Kostomlaty dále. Spojuje biocentra BC10 a BC11, jeho délka je cca 5,8 km.

Z hlediska významných krajinných prvků (dále VKP) ze zákona není území příliš bohaté a lze hovořit pouze o porostech doplňujících vodní tok korelující s osou nadregionálního biokoridoru. Samostatné vodní toky v území a menší segmenty lesních porostů jsou též VKP ze zákona. Na území není žádný registrovaný významný krajinný prvek.

Do jižní části území zasahuje PR Mydlovarský luh, jako chráněný přírodní výtvar byl vyhlášen ONV v Nymburce 26. června 1989. Po roce 1992 byl zařazen do kategorie přírodní rezervace pod kódem 1171. Předmětem ochrany jsou luhy a tzv. polabiny, tedy soubory lužního lesa se zastoupením rostlinné skladby přirozené až polopřirozené. Dále jsou předmětem ochrany slepá a odstavená zazemněná ramena starého toku Labe, celé hydroserie mokřadů až po uzavřené soubory ploch současně využívaných jako kosené louky. Součástí území je i přirozeně meandrující Farský potok (URL 5).

Část Mydlovarského luhu, převážně v bezprostřední blízkosti Farského potoka, náleží k evropsky významné lokalitě (EVL) v soustavě Natura 2000, která vymezuje mimo jiné druhy rostlin, které je potřeba chránit. V tomto případě se jedná o hořavku duhovou (*Rhodeus sericeus amarus*) (URL 6).

Střed obce Kostomlaty s kulturně historickou dominantou kostela sv. Bartoloměje lze považovat za významný veřejný prostor, stejně tak urbanistické struktury vsí Vápensko, Hronětice a Rozkoš. V ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky je evidován kostel sv. Bartoloměje v Kostomlatech pod číslem 12963/2-1834, dále socha Jana Nepomuckého (u Farského potoka proti čp. 42) pod číslem 32800/2-3141. V Hroneticích je evidována kaplička sv. Vojtěcha číslo 41022/2-3142 a ve Vápensku je evidován pod číslem 45693/2-1818 komplex venkovské usedlosti s jádrem vsi na půdoryse okrouhlice (URL 7).

5.5.2 Duchovní rozměr krajiny

Vzhledem ke svému historickému vývoji je území protkáno i velkým duchovním rozměrem. Důkazem toho jsou mnohé staré příběhy a pověsti. Asi nejznámější pověstí je ta o hradu Mydlovaru, jeho torzo však v současné době leží na k.ú. Ostrá. Údajně ho měla nechat vystavit bájná kněžna Libuše, dcera Krokova, a zde ve stínu mohutných dubů soudila své poddané. O duchovním rozměru mluví i výklad názvu obce Kostomlaty. Ta údajně vznikla u zájezdního hostince při cestě ze severu na jih. Mělo tu být mnoho poutníků zavražděno a „kostí mláceno“, druhá verze je taková, že zde místní lidé vařili kosti a z nich mýdlo. Na Rozkoši v hlubokých lesích podle pověstí přepadávaly kdysi muži z hradu Mydlovaru, služebnice kněžny Libuše a měli se s nimi oddávat milostným hrátkám. V Rozkoši si též dle pověstí měla Libuše postavit malebný letohrádek, tam kde dnes stojí torzo starého mlýna. Letohrádkem protékal zurčící potůček a kousek po proudu měl být asi dva metry vysoký vodopádek s malým jezírkem. Říkalo se mu Libušina lázeň. Dalšími pověstmi jsou: Poklad na Mydlovaru, Slavnosti sněženek, Tři bratři z Mydlovaru, U studánky, Větrné kolo u Hronetic, Hrabě Špork a Hronětice, a mnoho dalších (Tuzar, 2003).

Ohledně hmotných duchovních projevů lze hovořit o kostelu sv. Bartoloměje a zvonici v Kostomlatech; soše Ježíše Salvátora, sv. Františka Serafínského, sv. Jana Nepomuckého; a dále lze zahrnout i několik kapliček a křížů. Tyto sakrální stavby jsou popsány a evidovány v databázi HKS.

5.5.3 Odras krajiny v umění

Asi nejvýznamnější uměleckou osobností spojenou s Kostomlaty nad Labem byl spisovatel Bohumil Hrabal, jež sloužil v letech 1944 až 1945 jako výpravčí na Kostomlatském nádraží. Tato zkušenost mu posloužila jako zdroj inspirace pro napsání novely *Ostře sledované vlaky* (1965). Sám Bohumil Hrabal rád vzpomínal na léta strávená na železnici. Avšak jeho tvorba pojednávala spíše o osudech lidí než o krajině (Heller, 2013).

V jednom z úryvků knihy *Ostře sledované vlaky* Hrabal popisuje hejna vran a havranů, která jsou v zimních měsících typickým představitelem polabské nížiny.

„Když jsem přišel z nemocnice, byly takové mrazy, že v lesíčku za naším městečkem, kam se slétávala hejna vran a havranů, stromy byly ověšené těmi černými ptáky, třpytili se v dopoledním mrazivém slunci, a když jsem přišel k lesíčku, viděl jsem tisíce těch havranů po zemi, kolem každého stromu, jak přezralé bosenské švestky... plný lesík mrtvých, i ti, co seděli na větvích, i ti byli mrtví, zmrzli ve spánku. Dupl jsem tenkrát podrážkou do kmene stromu a z větviček a větví se sypal zmrzlý jinováč a mrtví ptáci, několik mi jich zavadilo o rameno, ale byli tak lehouncí, jako by na mne spadla rádiovka“ (Hrabal, 2000).

Krajina Kostomlat posloužila také jako inspirace studentce Pedagogické fakulty Karlovy univerzity v Praze, která se snažila ve své závěrečné práci vyjádřit své vlastní pojetí toku řeky Labe.

Obr. 13 Ukázka pojetí krajiny (převzato z: Dvořáková-Špidlenová, 2010)

5.5.4 Vizuální projev krajiny

Vizuální projev krajiny je utvářen převážně rovinným terénem, v kterém jsou viditelné vnější projevy lidské činnosti a přírodní charakteristiky. V krajině nejsou žádné větší dominanty, avšak lze brát v úvahu liniové porosty chátrajících ovocných výsadeb podél cest a dále v dálce viditelné sloupovité topoly (*Populus nigra* var. *Italica*), které jsou typickým představitelem rovinných oblastí Polabí, jež údajně znázorňují v ploché krajině křížení cest a silnic (Zímová, ústní sdělení). Asi nejvýznamnější krajinnou dominantou je tok Labe, doprovázený typickým lužním porostem a malé toky v území též doprovázené zelení. Vzhledem k tomu, že je území situováno v rovinném terénu, lze krajinu vnímat plošně na větší vzdálenosti s převažujícím zemědělským využitím, které dodává této krajině typický regionální ráz a vypovídá o charakteru využití území, které se mění s každým vegetačním obdobím. V zimních měsících bývá krajina území hustě pokryta hejny havranů polních (*Corvus frugilegus*), jež k nám na podzim migrují z chladnější části severní a východní Evropy, které jsou v krajině nepřehlédnutelné a utváří genia loci zimní krajiny v Polabí.

Z kulturních dominant je nepřehlédnutelná věž a střecha kostela sv. Bartoloměje v Kostomlatech, která se tyčí nad obzor obce a je z rovinné krajiny v okolí dobře viditelná. A také segmenty drobných sakrálních objektů, které z pravidla bývají doprovázeny čtyřmi lípami srdčitými (*Tilia cordata*).

V území avšak nalezneme i negativně působící dominanty, kterými je např. vedení vysokého napětí, trakční vedení dráhy nebo sklady a výrobní prostory na okraji obce Kostomlaty a Šibice.

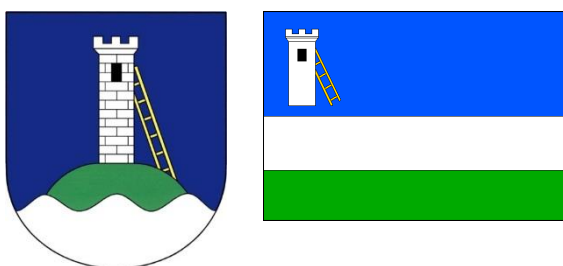
Obr. 14 Trakční vedení dráhy v krajině Kostomlat, pohled směrem od obce k Nymburku (K. Petrovická, 2014)

5.5.5 Proměna obrazu krajiny v průběhu 20. století

Krajina Kostomlatska se průběhu let od vzniku obce až po současnost změnila zásadně. Avšak v současnosti lze konstatovat, že za posledních minimálně 150 let je využívána jako hustě osídlená zemědělská krajina s minimálním zastoupením lesních ploch. V oblasti se kromě zemědělství a drobné těžby stavebních hmot (opuka, písek) nerozvinul žádný jiný průmysl. Samostatné vesnice se rozrůstaly vlivem výstavby bytových areálů a vilkových zástaveb. Od konce šedesátých let byl zaznamenán největší rozvoj výstavby mohutných zemědělských výrobních areálů pro chov dobytka, drůbeže a zpracování obilí. Také byla silně ztenčena síť funkčních a využívaných polních cest a mezí. Naopak byla upravena a rozšířena síť vodních toků o další příkopy, aby byl zajištěn zvýšený odtok z krajiny. V současnosti také roste počet neobdělávaných pozemků, a to na poli soukromé sféry, vlivem migrace obyvatel do větších měst (Vít, 2002).

5.5.6 Symboly

Znak i prapor se váže k historii Kostomlat. Věž by měla představovat zaniklý hrad Mydlovar, který byl vystaven na homolovitém umělém pahorku v bažinách u Labe. Vlnitá pata štítu odkazuje právě na tok řeky. Žebřík je převzat od nejstaršího doloženého majitele Sezemy z Kostomlat. Nesla její pečeť z osmdesátých let 13. století, která je přisuzována Sezemovi. Žebřík je podobný i erbovnímu znamení pánů z Chroustíka, což zavádí k úvahám o možné spřízněnosti s tímto rodem (URL 8).

Obr. 15 Znak a prapor obce Kostomlaty nad Labem (převzato: Registr komunálních symbolů URL 9)

V registru komunálních symbolů (URL 9) je symboly obce popsány následovně: *V modrém štítě vyniká ze stříbrné vlnité paty zelené návrší se stříbrnou kvádrovanou věží s cimbuřím a černým oknem, o níž je zleva opřen zlatý žebřík. List vlajky tvoří tři vodorovné pruhy, modrý, bílý a zelený, v poměru 2:1:1. V žerďové části modrého pruhu bílá věž s cimbuřím a černým oknem, o níž se opírá kosmo žlutý žebřík. Poměr šířky k délce listu je 2:3.*

5.5.7 Tradice, kulturní akce a rekreace

Na území obce Kostomlaty se konají tradičně každou druhou sobotu v měsíci květnu Staročeské máje. Přípravy probíhají již od února, kdy se sejde mládež, aby zahájila nácvik Staročeské besedy. V sále Sokolovny se připravují kroje, vybírá se král, královna a ostatní funkce. Také se sestavuje seznam dívek, kterým se umístí májky před dům. Průběh je takový, že již v pátek odpoledne hoši navážejí břízky k domům děvčat a velkou májku přivezou na prostranství Na Place, kde je děvčaty ozdobena a poté vztyčena za asistence diváků. Májku je nutné celou noc hlídat. V sobotu se slavnostně nastrojená mládež schází před Sokolovnou, kde po projevu starosty obce a úvodním tanci s královnou a králem následuje společné fotografování. Poté vyráží slavnostní průvod obcí, kdy se tančí u každého domu, u něhož je májka. Rodiče dívky nabízí občerstvení i něco ostřejšího k pití. Průvod prochází co největší částí obce a vybírají se příspěvky od kolemjdoucích i projíždějících vozidel. Průvod je doprovázen muzikanty a vyzdobeným kočárem s koňmi, v němž je královna a děti. Průvod končí u májky Na Place, kde mládež zatančí besedu a předvádí scénku stínání krále. Na tomto zakončení lze nalézt hojný počet obyvatel obce. Mládež pokračuje do Sokolovny, kde se koná taneční zábava (URL 8).

Kostomlatsko není vyhledávaným cíle turistů, avšak dominantu obce kostel sv. Bartoloměje přiláká ročně mnoho lidí. Pouť se v obvodu obce nedrží, avšak posvícení je poslední neděli v měsíci srpnu po svátku sv. Bartoloměje. V obci Lány je posvícení první neděli v září, v Rozkoši třetí neděli v listopadu po svátku sv. Alžběty. V Hroněticích probíhá pouť na sv. Vojtěcha, což je třetí neděli v dubnu, a posvícení se drží druhou neděli v listopadu na sv. Martina. V obci Vápensko se pouť nedrží a posvícení se koná poslední neděli v listopadu (URL 8).

Z hlediska rekreace je vhodné zmínit četný rybolov u toku Labe, kde je možné nalézt v každém ročním období mnoho rybářů. Tento jev prohlubuje labská cyklostezka (nebo také labská stezka), která byla prvně zmíněna již v roce 1983, kdy Jaroslav Ritter a jeho syn Jaroslav zpracovali návrh „Polabské cesty zdraví“. Ta měla propojovat Pardubice a Mělník. Výstavba započala v 90. letech. V roce 2000 se objevila na celostátních mapách, úsek Nymburk-Drahelice byl otevřen v roce 2011. Následující obec Kostomlátky neměla o výstavbu zájem, a proto průběh cyklotrasy zde je spíše přírodního charakteru s pěší stezkou, stejně tomu je i na území obce Kostomlaty. V současné době vede cyklostezka od pramene Labe až po Drážďany (URL 10).

U Mydlovarského luhu nalezneme informační tabule turistické a školní naučené stezky Mydlovarský Luh. Její trasa vede podél toku Labe a zasahuje do k.ú. Kostomlaty a Ostrá. Jejím účelem je seznámit s faunou, florou a přírodními poměry chráněného území, významem lužních lesů a historií hradu Mydlovaru (URL 11).

Také sport má v Kostomlatech velkou tradici, asi nejpobulárnějším je fotbal. V obci je družstvo dospělých, dorostenců a žákovské družstvo, vystupují pod názvem TJ Sokol Kostomlaty (Vít, 2002).

6. SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Analýzu historických krajinných struktur lze považovat za poměrně subjektivní hodnocení celého spektra různých aspektů z daného území (viz primární, sekundární a terciární struktura), proto se tato studie částečně odlišuje od jiných studií, kdy se například hodnotí stavební záměr jedné budovy na krajinný ráz a podobně.

Struktury mohou být již plně zaniklé, ale i dochované, mohou se lišit i svou využitelností. Každá struktura zvláště může vykazovat rozdílný vliv na vizuální projev nebo podíl na utváření krajinného rázu. Velkou důležitost také hraje období vzniku struktury. Současně s vyhodnocením jednotlivých struktur v území je možno získat ucelený přehled o krajině v časové ose. Slouží též k pochopení souvislostí využití krajiny. A mimo jiné může sloužit k navrhování krajinných plánů.

V současné době nelze nalézt mnoho online databází popisující jednotlivé typy struktur v naší krajině. Tyto databáze jsou většinou tematické a zabývají se pouze určitou oblastí. Zpravidla vznikají z aktivit nadšenců o určitou problematiku. Existuje např. databáze vodních mlýnů v Čechách na Moravě a ve Slezsku (URL 12), dále pak celá řada databází vztahujících se k sakrální architektuře nebo lidové architektuře. Stejně tak většina různých studií se zabývá pouze hodnocením jednoho tématu např. cestní sítě nebo urbanistických struktur. Je v podstatě nemožné nalézt ucelený přehled historických krajinných struktur na určitém území, pokud tedy nebyl dříve záměrně vypracován. Z toho lze usuzovat, že hodnocení HKS u nás není zas tak rozšířeným tématem. Kromě mapových podkladů lze za vhodný podklad k hodnocení HKS považovat územní plán obce a dále pak vyhodnocení krajinného rázu pro Středočeský kraj z roku 2009 (URL 13) V Kostomlatech nad Labem byl územní plán schválen v roce 2003.

7. VÝSLEDKY

Na základě předchozí analýzy primární, sekundární a terciární struktury krajiny, terénního šetření a aplikace zvolené metodiky byly identifikovány HKS, které tvoří historickou charakteristiku modelového území obce Kostomlaty nad Labem.

V krajině Kostomlatska bylo nalezeno mnoho dochovaných struktur dokládajících historický vývoj území, které se podílejí na tvorbě kulturně-historickém, ekologickém a estetickém obrazu studované krajiny. Výčet HKS u jednotlivých k.ú. respektuje rozdělení základních typů struktur dle metodiky Zemánkové (2014), která je uvedena v kap. 3.4.

7.1 Kostomlaty nad Labem

7.1.1 Sídlní HKS

Vznik sídelního útvaru obce Kostomlaty spadá do typu vesnického sídla vrcholného středověku a z hlediska půdorysného uspořádání lze hovořit o deformovaném a smíšeném založení. V době mapování stabilního katastru (1839) byla zástavba oproti dnešnímu stavu poměrně řídká. Ves Kostomlaty patřila k panství Kostomlatskému a dále k panství Lysá, část panství je stále patrná a v současné době zde nalezneme zemědělský objekt. Do dnešního dne se zachovala v poměrně původním půdorysném uspořádání návěs s okolní zástavbou, kostelem a hřbitovem. Důležitým detailem v celé obci je použitý stavební materiál opuka, který nalezneme např. ve stěně kostelní terasy, v zídce u fary, hřbitova a dále u velkého množství usedlostí.

Obr. 16 Urbanistická struktura Kostomlat na mapě stabilního katastru (Stab. katastr, 1938)

Z hlediska ochrany sídelní struktury je potřeba přihlížet k ochraně objektů v obci, které tvoří nedílnou součást podstaty obce a vyvarovat se architektonickým výstřelkům dnešní doby. Vhodné by bylo i dodržování původního materiálu (opuky) u některých důležitých historických staveb v obci, aby nedocházelo k estetickému rozpolcení původního záměru stavby (jako je tomu např. u zídky fary). Je tedy velmi důležité řádné vypracování a dodržování územně plánovací dokumentace.

Obr. 17 Detail opukové zídky u fary v kontrastu s novodobým materiálem (Petrovická, 2015)

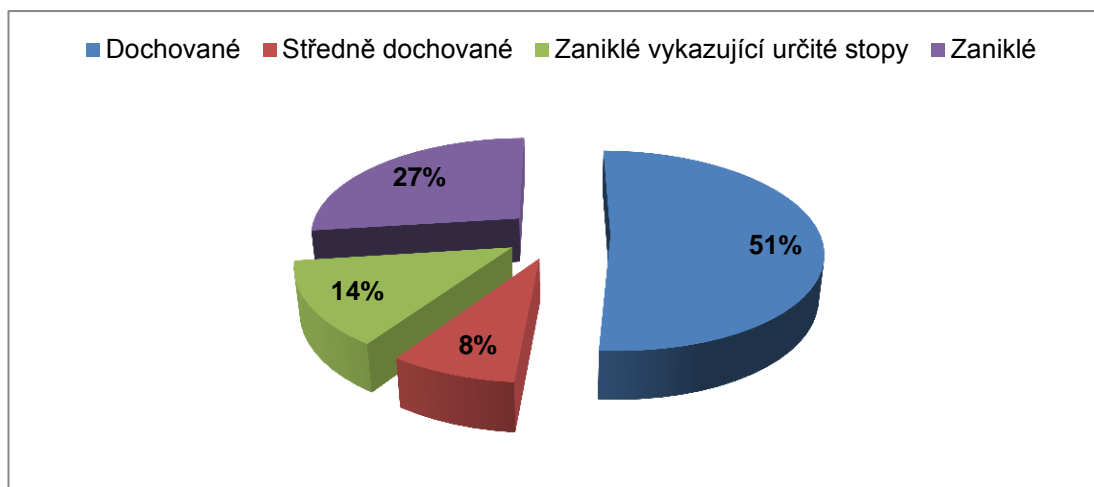
7.1.2 Územně-správní HKS

Z hlediska katastrálních hranic zkoumaného k.ú. lze konstatovat, že převážná část katastrálních hranic není dnes v terénu patrná a je vedena na ploše orné půdy nebo vykazující rozdílné využití kultur. Menší část hranic je ohraničena na jižní straně tokem Labe a část je lemována tokem Vlčava (tato HKS byla hodnocena v rámci k.ú. Lány u Kostomlat). Přesný průběh katastrálních hranic je možné nalézt na mapě vymezení katastrálních hranic v mapové příloze (č.1).

7.1.3 Transportní HKS

Na základě provedené analýzy bylo evidováno na zkoumané lokalitě 37 HKS, které vznikly za účelem transportu. Z hlediska období vzniku se jedná převážně o cestní síť z doby map stabilního katastru (1839), jež vznikala z potřeby zpřístupnit pozemky. Z hlediska dochovanosti lze hovořit o 51 % zcela dochovaných, 8 % středně dochovaných, 14 % zaniklých vykazující určité stopy

v primární krajinné struktuře a 27 % zcela zaniklých transportních HKS. Dochované cesty jsou v současnosti většinou intenzivně využívány a neztrácejí svůj význam.

Obr. 18 Graf znázorňující procentuální zastoupení dochovanosti HKS vzniklých za účelem transportu.

Hodnotnou transportní HKS je Polská stezka (kladská), která zde dle Vávry (1972) měla svůj průběh již ve 13. století. Generální průběh cesty začínal od Prahy (respektive od Staré Boleslavi) a vedl přes Radonice, Toušeň, Lysou n. L., Nymburk, Městec Králové, Chlumecko n. C., Hradec Králové, Jaroměř, Českou Skalici, Náchod až do Kladska. Nejstarší trasa Polské stezky (10.-12. stol.) vedla mimo studované území přes Sadskou a Poděbrady. Průběh stezky je patrný z mnoha podkladů, např. i z výkladu názvu obce, kdy ves vznikla u zájezdního hostince při cestě.

Za hodnotnou transportní HKS lze též považovat železnici, která vznikla v druhé pol. 19. století. Z hlediska vizuálního projevu působí v krajině negativně, avšak z hlediska rozvoje obce je zásadní.

Z hlediska ochrany jsou tyto struktury pro řešené území velmi významné a je potřeba je náležitě chránit a udržovat. Ochrana by měla spočívat v pravidelné údržbě těles cest a zajištění jejich průchodnosti, prořezávce náletových dřevin a údržbě či dosadbě již dožívajících ovocných liniových výsadeb. U zaniklých cest by mělo dojít k ochraně zbývajících reliktních v krajině, jež tyto cesty dokládají, jedná se převážně o meze a terénní nerovnosti, které mohou být ovlivněny zemědělskou činností v krajině.

7.1.4 Výrobní a obživné HKS

Na řešeném k.ú. bylo z hlediska výroby a obživy evidováno 14 HKS, z toho 5 HKS související se zemědělskou činností, 6 HKS s lesnickou činností, 2 HKS s vodohospodářskou činností a 1 HKS s ostatní výrobou.

Z hlediska zemědělské činnosti je velmi významné vnější tvarové uspořádání orné půdy ohraničené linií zelení, které se dochovalo již z dob stabilního katastru (1839).

Obr. 19 Vnější tvarové uspořádání orné půdy na mapě stabilního katastru a současného ortofoto snímku (podklad: ČÚZK- stabilní katastr, ortofoto)

Stejně tak je za hodnotné struktury z hlediska lesnické činnosti považováno pět HKS lesů a jejich vnější tvarové uspořádání. Celý výčet těchto struktur je uveden příloze práce.

Vzhledem k velkému zemědělskému využití zdejší krajiny se jeví jako vhodný management péče o tyto struktury navržením vhodného plánu využití kultur tak, aby nedocházelo k destabilizaci a zničení těchto struktur.

Větší zemědělské areály zde vznikaly až po roce 1954 a proto nemohly být v rámci této metodiky hodnoceny.

7.1.5 HKS spojené s vírou a úctou

Struktury spojené s vírou, úctou a vzpomínkami jsou logicky nejhodnotnějšími HKS na řešeném území. Celkově jich bylo na k.ú. Kostomlat evidováno 10, z nich 8 bylo s výslednou hodnotou HKS 1 a 2 s výslednou hodnotou HKS 2. Tyto struktury jsou považovány za významné a je u nich potřeba vynaložit mnoho prostředků pro jejich ochranu.

Za nejhodnotnější lze považovat barokní kostel sv. Bartoloměje, který vznikl v roce 1778 a je evidován jako kulturní nemovitá památka České republiky. Jedná

se o jednodínní stavbu obdélííkového pŮdorysu s pravoúhlym presbytářem, bez věže. V ose kostela nalezneme obdélííkovou sakristii. Kostel má mozaiková okna zakončená pŮlkruhem a barokní štít zdobený volutami (Šebek et Hrabětová, 1971).

Ke kostelu náleží zvonice kostela, která byla vystavěna ve stejném roce jako kostel. V současné době je zvonice poměrně zanedbaná a mělo by se v perspektivě 5 let přistoupit k její renovaci. Stejně tak ke kostelu náleží terasa, na které je možno nalézt plastiku Krista Salvátora a sv. Františka Serafínského. Obě uvedené plastiky jsou špatně viditelné a bylo by vhodné přistoupit k jejich zviditelnění odstraněním přerostlé zeleně v jejich bezprostřední blízkosti.

Obr. 20 Kostel sv. Bartoloměje a zvonice na dobové fotografii (SOkA Lysá n. L.; foto: Petrovická, 2015)

7.1.6 Kulturně sociální HKS

Kulturně sociální HKS jsou neodmyslitelnou součástí většiny obcí v České republice. Není výjimkou, že budovy bývají v poměrně špatném stavu a též vykazují z hlediska využitelnosti jinou současnou funkci. Stejně tak tomu je i v Kostomlatech, kde bylo evidováno šest HKS s kulturně-sociální funkcí a z nich pět souvisejících s občanskou vybaveností. Budova fary je bohužel v zanedbaném stavu a bylo by potřeba přistoupit k její renovaci, stejně tak zídka a plot v bezprostřední blízkosti budovy vykazují neodpovídající stav. Tento fakt je velmi smutný, protože právě budovu fary lze z architektonického a historického hlediska považovat za významnou HKS v obci.

Z hlediska využitelnosti je dobré zmínit budovu staré školy na návsi a budovu obecné školy naproti hřbitovu, obě tyto HKS jsou dochovány, ale v současné době jsou využívány jako depozitář SOKA. Dle územního plánu obce byla současná budova školy v Kostomlatech vystavěna v roce 1983, v jejím areálu nalezneme i sportovní halu.

Obr. 21 Budova fary v Kostomlatech (Petrovická, 2015)

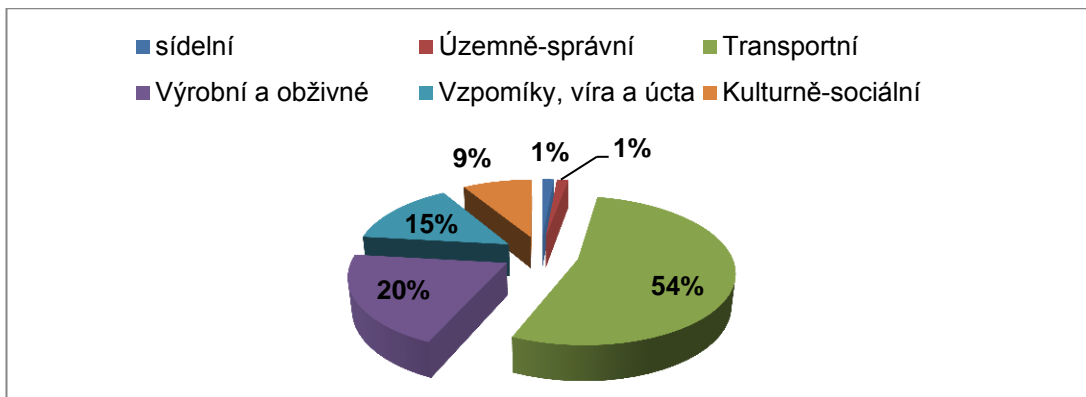
Další zajímavou HKS je budova Sokolovny, která byla vystavěna v roce 1926, v té době sloužila k různým společenským a sportovním událostem. V současné době ji využívá převážně fotbalový klub Sokol Kostomlaty. V části budovy se nachází restaurace Sokolovna. U této budovy by bylo vhodné také přistoupit k částečné renovaci.

Obr. 22 Sokolovna v Kostomlatech (Petrovická, 2015)

7.1.7 Sumarizace výsledků

Na k.ú. Kostomlaty nad Labem bylo evidováno 69 historických krajinných struktur. Analýzou bylo prokázáno, že nejpočetnější strukturou na řešeném území jsou transportní HKS, které zaujímají 54 % ze všech evidovaných HKS.

Obr. 23 Procentuální zastoupení jednotlivých HKS dle účelu jejich vzniku

Tab. 11 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS I.

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet evidovaných struktur	Počet struktur dle období vzniku				Počet struktur s výslednou hodnotou		
			1	2	3a	3b	1	2	3
Sídlní	vesnice vrcholného středověku	1	1	0	0	0	1	0	0
Územně-správní		1	1	0	0	0	1	0	0
Transportní		37	31	6	0	0	10	14	13
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	5	4	1	0	0	3	2	0
Výrobní a obživné	související s lesnickou činností	6	2	4	0	0	3	3	0
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	2	0	0	2	0	0	1	1
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	1	0	1	0	0	0	0	1
Struktury spojené s vírou a úctou		10	7	3	0	0	8	2	0
Kulturně-sociální	související se sportem a relaxací	1	0	1	0	0	0	1	0
Kulturně-sociální	související s občanskou vybaveností	5	2	3	0	0	0	5	0
CELKEM		69	48	19	2	0	26	28	15

Tab. 12 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS II. (pokračování)

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet struktur u hodnoceného parametru klasifikačním stupněm																			
		Dochovanost				Využitelnost					Vliv na vizuální projev				Podíl na utváření krajinného rázu			Jedinečnost			
		1	2	3	4	1	2	3	4	x	1	2	3	x	1	2	3	1	2	3	
Sídelní		1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
Územně-správní		1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1
Transportní		19	3	5	10	10	10	2	0	15	1	13	13	10	3	16	18	1	5	31	
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	4	1	0	0	4	1	0	0	0	0	2	3	0	2	1	2	0	0	5	
Výrobní a obživné	související s lesnickou činností	6	0	0	0	5	1	0	0	0	1	5	0	0	1	5	0	0	1	5	
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	2	
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	
Struktury spojené s vírou a úctou		10	0	0	0	9	1	0	0	0	4	5	1	0	2	5	3	4	5	1	
Kulturně-sociální	související se sportem a relaxací	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	
Kulturně-sociální	související s občanskou vybaveností	5	0	0	0	1	2	2	0	0	0	2	3	0	0	5	0	0	0	5	
CELKEM		49	4	5	11	34	15	4	0	16	6	29	23	11	9	35	25	5	11	53	

7.2 Lány u Kostomlat nad Labem

7.2.1 Sídelní HKS

Lány jsou z hlediska sídelního útvaru velmi zajímavou HKS. Dle vyhodnocení krajinného rázu pro Středočeský kraj z roku 2009 (URL 13) jsou Lány významné poměrně zachovalou lidovou roubenou architekturou z konce 18. a počátkem 19. století, které dokládají tzv. podsíňové domy, tento fakt byl ověřen i při terénním šetření. Tyto stavby dodávají vsi osobitý charakter a jedinečného genia loci, avšak některé jsou ve velmi špatném stavu nebo byly nešetrně pohlceny rozvíjející se výstavbou zemědělského družstva. Z hlediska typu vesnického sídla lze Lány zařadit do vesnice vrcholného středověku jako údolní lánovou ves. Urbanistická struktura vsi je v porovnání mapy stabilního katastru a současnosti poměrně zachovalá.

Obr. 24 Urbanistická struktura Lán na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku (podklad: ČÚZK – stabilní katastr, ortofoto)

K Lánům náleží také osada Rozkoš, kterou lze z hlediska typu vesnického sídla zařadit do nového založení do poloviny 18. století, zajímavou sídelní HKS je soubor osmi budov na kraji osady u silnice z Kostomlat, které jsou z hlediska půdorysného uspořádání do současnosti dochovány.

Obr. 25 Urbanistická struktura Rozkoše na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku (podklad: ČÚZK – stabilní katastr, ortofoto)

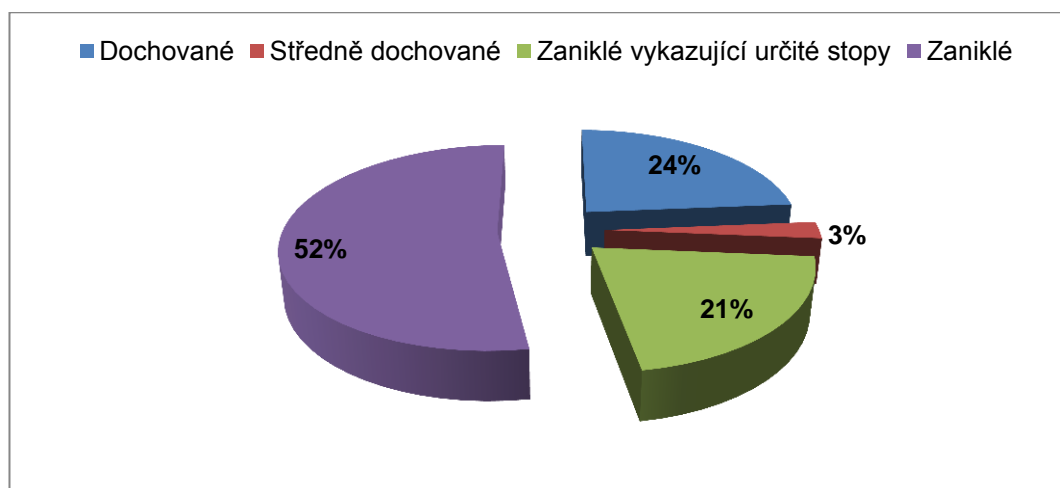
Z hlediska návržení vhodného managementu HKS se zdá být velmi důležité zachování urbanistické struktury vsi Lány včetně ochrany lidové roubené architektury a renovace těchto staveb, a dále zamezení jejich potlačování z hlediska zemědělského využití, výstavby zemědělských a průmyslových areálů a novodobé vilkové zástavby. Zajímavé by mohlo být vytvoření naučné turistické trasy doplněné o informace o zdejší lidové architektuře, o vsi Lány a okolí, se zastávkami u Kaple, pomníku, litinového kříže, atd. Tímto by si místní obyvatelé více uvědomily cennost těchto struktur a společně s tím i snahu je lépe chránit.

7.2.2 Územně-správní HKS

Na území vsi Lány byla evidována jedna územně-správní HKS. Jedná se o významnou HKS, kterou je katastrální hranice lemovaná vodním tokem Vlka. Z hlediska ochrany se jedná o VKP ze zákona, jejíž výsledná hodnota HKS je 1 a je tedy jednou z nejhodnotnějších HKS v území. Ostatní katastrální hranice jsou v terénu špatně patrné a jsou vedeny převážně na bloku orné půdy.

7.2.3 Transportní HKS

Struktury vzniklé za účelem transportu jsou stejně jako v k.ú. Kostomlaty n. L. nejpočetnější HKS. Právě v Lánech vzniklo mnoho cest s cílem zpřístupnit pozemky již v době stabilního katastru. Vzhledem k zemědělskému využití a typu plůžiny vedl za každým statkem pás orné půdy, který sahal skoro až na hranici katastru a byl lemován z obou stran cestou, případně cestou s příkopem. Do současné doby se bohužel mnoho těchto cest nedochovalo, z celkových 38 transportních HKS se dochovalo pouze deset, přímo v Lánech se z celkem 17 cest u každého lánu dochovaly pouze tři a dalších pět vykazuje pouze stopy v primární krajinné struktuře.

Obr. 26 Procentuální zastoupení transportních HKS dle dochovanosti

Z hlediska ochrany je nutné si uvědomit, že krajina je velmi intenzivně zemědělsky využívána a tyto struktury jsou velmi často potlačovány, proto by mělo dojít alespoň k ochraně těchto zbylých struktur a jejich udržení v krajině, protože právě ty tvoří charakteristický rys krajiny Lán. Mnozí zemědělci si toto uvědomují a snaží se alespoň u některých částečně zaniklých cest ponechávat pruh trávy nebo rýhu, která dokládá, že tu cesta vedla.

7.2.4 Výrobní a obživné HKS

Struktury spojené s výrobou a obživou na území k.ú. Lány souvisí převážně se zemědělskou činností nebo jsou s ní úzce spjaty. Na území byly evidovány 2 plošné HKS se znaky záhumenicové plužiny, dále pak 2 HKS spojené s vodohospodářskou činností. Jedná se o dva mlýnské náhony (Hronětický náhon I. a II.) přivádějící vodu k mlýnu v Rozkoši, který se bohužel již nedochoval. Ruiny mlýna byly zbořeny zhruba před deseti lety. Jeden z náhonů byl v 50. letech minulého století násilně zasypán. V současné době je koryto zaneseno odpadem a nálety dřevin.

Z hlediska navržení vhodného managementu by bylo vhodné udržení zbylých znaků záhumenicové plužiny, jež souvisí i s transportní HKS. Dále by bylo vhodné zvážit obnovení druhého Hronětického náhonu, popř. alespoň jeho vyčištění a úprava od odpadu či náletových dřevin.

Obr. 27 Budova mlýna v Rozkoši (vlevo) na historické fotografii z roku 1943 z rodinného archivu p. Ondřeje Borůfky, autor neznámý (převzato z databáze vodnimlyny.cz)

7.2.5 HKS spojené s vírou a úctou

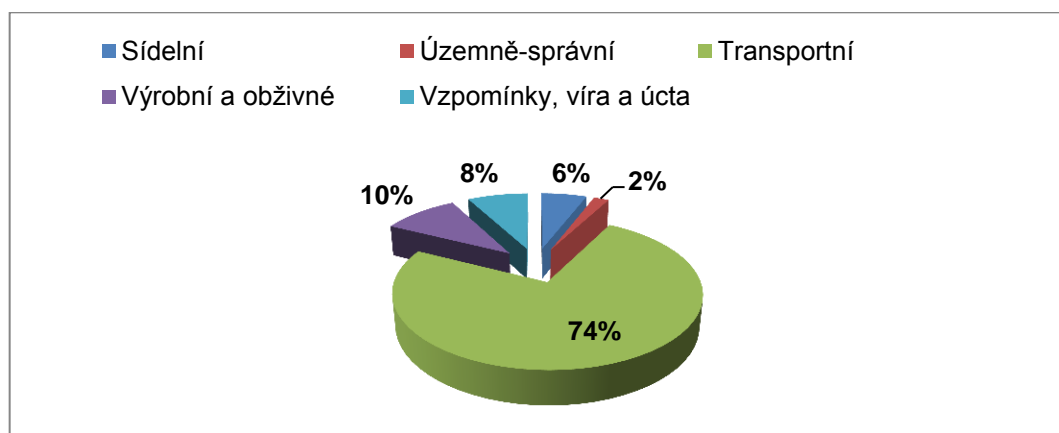
Struktury spojené se vzpomínkami, vírou a úctou byly na k.ú. Lány evidovány čtyři. Tři z těchto struktur vznikly v druhé pol. 19. stol. a byly hodnoceny výslednou hodnotou HKS 2, jedná se o kapli, litinový kříž v Lánech a zvoničku v Rozkoši včetně čtyř lip srdčitých (hodnoceno jako celek). Tyto sakrální stavby jsou v poměrně dobrém stavu a mělo by se u nich pokračovat ve stávajícím managementu, u litinového křížku by bylo vhodné přistoupit k vyčištění soklu a zviditelnění uvedeného textu na něm. Popis těchto struktur je uveden v databázi HKS v přílohách práce.

Obr. 28 Zvonička v Rozkoši (Petrovická, 2015) Obr. 29 Kaple v Lánech (Petrovická, 2014)

7.2.6 Sumarizace výsledků

Na k.ú. Lány u Kostomlat n. L. bylo evidováno celkem 51 HKS, z nichž největší podíl tvoří struktury spojené s transportem, jež činí v tomto případě 74 % z celkových evidovaných HKS.

Obr. 30 Procentuální zastoupení HKS dle účelu jejich vzniku

Tab. 13 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet evidovaných struktur	Počet struktur dle období vzniku				Počet struktur s výslednou hodnotou		
			1	2	3a	3b	1	2	3
Sídelní	vesnice vrcholného středověku	1	1	0	0	0	1	0	0
Sídelní	nová založení do pol. 18. století	2	2	0	0	0	2	0	0
Územně-správní		1	1	0	0	0	1	0	0
Transportní		38	35	1	2	0	3	7	28
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	2	2	0	0	0	0	2	0
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	2	2	0	0	0	2	0	0
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	1	1	0	0	0	0	0	1
Struktury spojené s vírou a úctou		4	0	3	1	0	0	3	1
CELKEM		51	44	4	3	0	9	12	30

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet struktur u hodnoceného parametru klasifikačním stupněm																					
		Dochovanost				Využitelnost					Vliv na vizuální projev				Podíl na utváření krajinného rázu			Jedinečnost					
		1	2	3	4	1	2	3	4	x	1	2	3	x	1	2	3	1	2	3			
Sídelní	vesnice vrcholného středověku	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
Sídelní	nová založení do pol. 18. století	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	2	0	0	0	0	2
Územně-správní		1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1
Transportní		9	1	8	20	5	4	1	0	28	1	7	10	20	1	8	29	1	1				36
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	0	0	2
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	1	0	1	0	0	1	1	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2		0
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	1				0
Struktury spojené s vírou a úctou		4	0	0	0	4	0	0	0	0	0	2	2	0	0	2	2	0	0				4
CELKEM		18	3	10	20	13	7	2	0	29	4	11	16	20	4	14	32	1	4				46

7.3 Hronětice

7.3.1 Sídlní HKS

Vznik sídelního útvaru Hronětice a Šibic spadá do vesnického sídla nového založení do poloviny 18. století, avšak první zmínka o vsi pochází již z roku 1493. Po třicetileté válce byly Hronětice zcela pusté a o jejich obnovu se postaral František Antonín Špork. Stejně tak jako o ves Vápensko, kterou nechal obnovit roku 1707 na půdoryse okrouhlice. Urbanistická struktura jádra vsi (6 chalup na kruhové návsi) včetně půdorysu okrouhlice je zapsána v ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky pod č.45693/2-1818. Vápensko je příkladem původní vesnice nezatížené novodobými objekty. Urbanistická struktura se v porovnání se stabilním katastrem změnila jen nepatrně a tato skutečnost by se z hlediska budoucího rozvoje a managementu vsi měla zachovat. Bylo by vhodné přistoupit k odstranění nevhodných prvků z návsi narušujících jeho původní vzhled (nevzhledné dětské prolézačky) a doplnit o informační tabule ohledně kruhové návsi a centrální kaple.

Obr. 31 Urbanistická struktura jádra vsi Vápensko na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku podklad: ČÚZK – stabilní katastr, ortofoto)

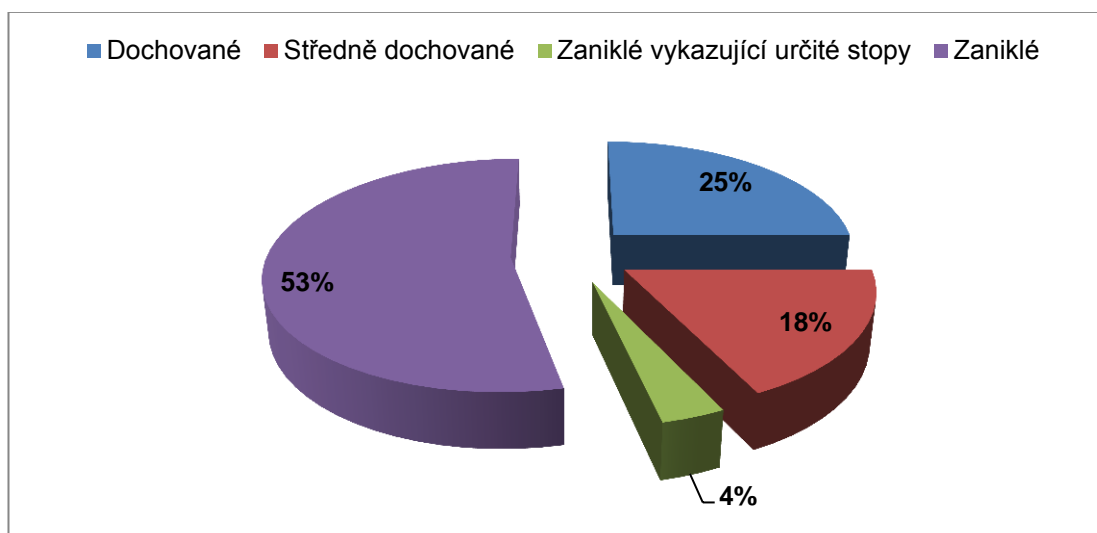
Hronětice svůj novodobý rozvoj zaznamenaly, a to převážně na poli rozvíjejících se zemědělských areálů. Jádro vsi se zdá být poněkud zanedbané, avšak z hlediska architektonického není tolik zatíženo novostavbami. V místě původního dvora Šibice je v současné době areál soukromých firem a z původního dvora se krom půdorysného uspořádání mnoho nedochovalo, protože budovy velkostatku byly několikrát přestavěny. Z hlediska návržení vhodného opatření k ochraně HKS by bylo vhodné pozitivně motivovat vlastníky pozemků a nemovitostí ohledně údržby svého majetku.

Obr. 32 Urbanistická struktura Hronětice a Šibic na mapě stabilního katastru a současném ortofoto (podklad: ČÚZK – stabilní katastr, ortofoto)

7.3.2 Transportní HKS

Z hlediska struktur vzniklých za účelem transportu bylo na k.ú. Hronětice evidováno 28 HKS. Z nich je nadpoloviční většina již zaniklých na současné orné půdě. V druhé pol. 18. století se tato cestní síť včetně pastvin podílela na prostupnosti krajiny. V současnosti se jedná o zlomek cestní sítě, která se dochovala, a slouží zpravidla pro přístup zemědělské techniky na ornou půdu. I přes to by péče o tyto struktury neměla být zanedbána a měla by spočívat v pravidelné údržbě tělesa silnic a zajištění průchodnosti cest. Nedílnou součástí cest jsou dožívající ovocné výsadby, které by bylo v hodné znovu obnovit.

Obr. 33 Procentuální zastoupení transportních HKS dle dochovanosti

7.3.3 Výrobní a obživné HKS

Výrobní a obživné HKS související se zemědělskou činností byly na řešeném k.ú. evidovány dvě a současně obě spadají do období vzniku 3a (1939-1954), jež lze doložit pouze z leteckých snímků z roku 1954 (popř. 1938). Jedná se o starý neudržovaný ovocný sad a zemědělské družstvo v Hroněticích.

S tím souvisejí i struktury vodohospodářské činnosti jako např. HKS Hronětický náhon, který je v současné době nefunkční (stejně tak jako přilehlý mlýn) a neplní funkci důvodu svého vzniku. Tato struktura se jeví po aplikaci metodiky jako cenná HKS a podílí se na spoluvytváření identity krajiny. Z hlediska vlivu na vizuální projev je hodnocena stupněm 2 (patrný). Ochrana této struktury by měla spočívat v pravidelné prořezávce náletových dřevin, vyčištění koryta od nahromaděného odpadu a zamezení černé skládky.

Zajímavou avšak nedochovanou vodohospodářskou HKS byl Šibický rybník, který se rozkládal nad Šibicemi a Hroněticemi na toku Vlka, byl zakreslen na Müllerově mapě z roku 1720 a doložen z mnoha archivních materiálů.

7.3.4. HKS spojené s vírou a úctou

HKS spojené se vzpomínkami, vírou a úctou jsou na řešeném k.ú. evidovány tři. Jedná se o kapli sv. Vojtěcha v Hroněticích, centrální kapli na půdoryse okrouhlice ve Vápenku a litinový kříž v Hroněticích. Z hlediska dochovanosti a využitelnosti se jedná o zcela dochované struktury, jejichž současná funkce plně odpovídá důvodu vzniku.

Obr. 34 Kaple sv. Vojtěcha v Hroněticích s detailem na čelní stranu (Petrovická, 2014)

Z hlediska ochrany a managementu HKS by bylo vhodné přistoupit k renovaci kaple sv. Vojtěcha (která je na seznamu nemovitých kulturních památek v ČR- č. 41022/2-3142), je značně neudržovaná, omítka místy opadává a dveře do kaple jsou částečně vylomené. Vzhledem k výsledné hodnotě HKS 1, je potřeba tyto nedostatky neprodleně napravit. U litinového kříže by bylo vhodné vyčištění soklu.

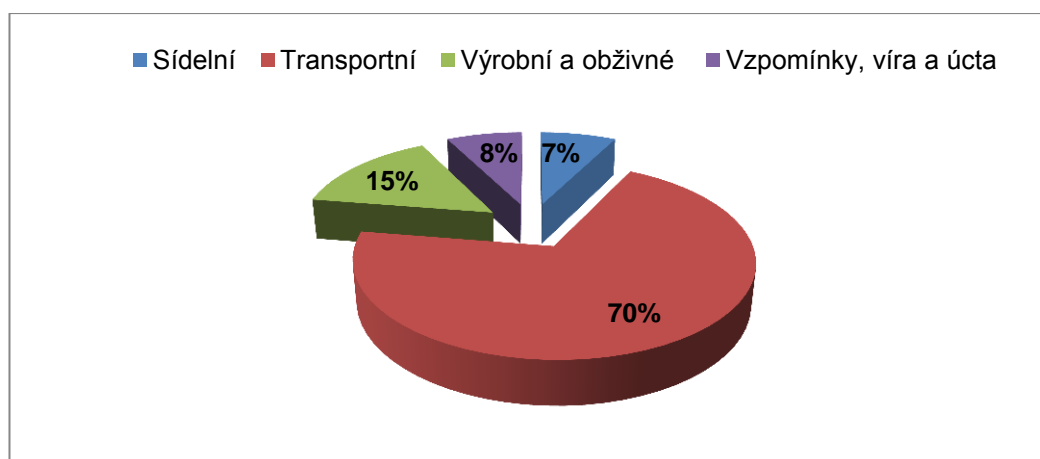

Obr. 35 Kaple Vápensko (Petrovická, 2014)

Obr. 36 Litinový kříž v Hroněticích (Petrovická, 2014)

7.3.5 Sumarizace výsledků

Na k.ú. Hronětice bylo evidováno celkem 41 HKS, z nichž největší podíl tvoří struktury spojené s transportem, jež činí v tomto případě 70 % z celkových evidovaných HKS.

Obr. 37 Procentuální zastoupení HKS dle účelu jejich vzniku

Tab. 14 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet evidovaných struktur	Počet struktur dle období vzniku				Počet struktur s výslednou hodnotou		
			1	2	3a	3b	1	2	3
Sídelní	nová založení do pol. 18. století	3	3	0	0	0	3	0	0
Transportní		28	23	5	0	0	7	5	16
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	2	0	0	2	0	0	2	0
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	3	2	1	0	0	0	2	1
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	2	2	0	0	0	1	1	0
Struktury spojené s vírou a úctou		3	1	2	0	0	1	2	0
CELKEM		41	31	8	2	0	12	12	17

Typ HKS	Podtyp HKS	Počet struktur u hodnoceného parametru klasifikačním stupněm																		
		Dochovanost				Využitelnost					Vliv na vizuální projev				Podíl na utváření krajinného rázu			Jedinečnost		
		1	2	3	4	1	2	3	4	x	1	2	3	x	1	2	3	1	2	3
Sídelní	nová založení do pol. 18. století	3	0	0	0	3	0	0	0	0	1	2	0	0	0	3	0	1	1	1
Transportní		7	5	1	15	3	7	1	1	16	9	2	2	15	2	16	10	0	0	28
Výrobní a obživné	související se zemědělskou činností	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	2	0	0	0	2	0	0	1	1
Výrobní a obživné	související s vodohospodářskou činností	0	2	0	1	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	2	1	1	1
Výrobní a obživné	související s ostatní výrobou	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0	2	0	0	1	1	0	0	2	0
Struktury spojené s vírou a úctou		3	0	0	0	3	0	0	0	0	1	2	0	0	0	3	0	0	0	3
CELKEM		15	8	2	16	10	8	3	2	18	11	11	3	16	3	26	12	2	5	34

7.4 Historické a současné využití krajiny

V rámci sekundární krajinné struktury bylo vyhodnoceno historické a současné využití krajiny Kostomlatska, tzv. land use. Historické land use bylo vytvořeno na základě mapy stabilního katastru, zde bylo vymezeno sedm způsobů využití krajiny (zástavba, sady mimo zástavbu, vodní plochy, pastviny, louky, lesy a orná půda). Současné land use bylo vytvořeno na základě současného ortofoto snímku a ZM10, zde byl vymezen stejný počet způsobů využití krajiny (zástavba, výrobní a skladovací plochy, vodní plochy, TTP, křoviny, lesy a orná půda).

Pro porovnání historického a současného využití krajiny se zdálo být vhodné sloučení některých způsobů využití. V historickém land use byly sloučeny pastviny a louky (TTP) a v současné land use byla sloučena zástavba s výrobními a skladovacími plochami (zástavba). V rámci porovnávání nejsou řešeny křoviny a sady mimo zastavěné území.

Tab. 15 Porovnání historického a současného land use na základě výměr

Způsob využití ploch	Výměra historického využití [ha]	Výměra současného využití [ha]	Porovnání výměr současného k historickému využití [ha] (- úbytek, + nárůst)
zástavba	45	162	+117
vodní plochy	29	23	- 6
TTP	343	109	-234
lesy	127	113	-14
orná půda	1253	1389	+136

8. DISKUZE

Jak již bylo uvedeno na začátku této studie, jedním z cílů je zhodnocení vhodnosti typologie Zemánkové (2014) na zcela jiné a odlišné modelové území, a právě zde je prostor k tomuto zhodnocení. Abychom mohli přistoupit k posouzení vhodnosti metodiky, je potřeba si na začátek vymežit pojem HKS.

Historické krajinné struktury (HKS) jsou dle většiny autorů zabývajících se touto problematikou dochované objekty záměrné lidské činnosti v krajině. Po aplikaci metodiky a provedení analýzy HKS na modelovém území obce Kostomlaty nad Labem souhlasím s tím, že HKS jsou objekty záměrné lidské činnosti v krajině, avšak může se jednat jak o objekty dochované, tak zaniklé. Zde se dostáváme k faktu, že hodnocení HKS je v přímé integraci s archeologií krajiny a též souvisí s jedinečným (abstraktním) přístupem té které osoby, jež určité místo hodnotí. Gojda (2000) uvádí, že v posledním desetiletí stoupl zájem o fenomén krajiny v kontextu symbolické a postprocesuální archeologie, která hledá v krajině její symbolický, ideologický a sociální rozměr a snaží se stanovit, jak byla vnímána a strukturována pravěkými lidmi a jak působila společenská paměť na výběr sídelních míst. Dále uvádí, že většina postmoderních autorů se odklání od klasické analýzy archeologických pramenů a přikládají se spíše k syntéze filozofických konceptů. Toto může být zřejmé i na poli typologií hodnocení HKS, kdy není zcela možné určit, jakým směrem se výsledky jednotlivé typologie mohou ubírat, i když jsou vymezeny jednotlivé skupiny základních typů HKS. Sama jsem bojovala s představou, zda do hodnocení a evidence HKS zahrnout i tyto abstraktní formy, které souvisejí s duchovním rozměrem krajiny. Pokud by se však autor nechal unést pouze filozofickým a duchovním směrem, odklonil by se od původního záměru hodnocení HKS. Tím netvrdím, že nehmotné hodnoty krajiny (duchovní rozměr) do typologie HKS nepatří, jen by se jim měla vymežit určitá část, jež nám může napomoci pochopit širší souvislosti. Tímto fenoménem se zabývá např. Kupka (2010), jenž ve své typologii znaků kulturní a historické charakteristiky krajiny zahrnuje místa duchovního rozměru a uvádí, že nehmotné hodnoty lze nalézt v krajině, která má hlubší význam a ten se podílí i na vytváření vlastní identity krajiny. Zde autor přikládá větší význam právě nehmotným projevům krajiny nad hmotnými.

Z hlediska zařazení jednotlivých struktur do sedmi základních typů dle účelu vzniku (Zemánková, 2014) se dostáváme k problematice jednoznačného zařazení každé struktury zvlášť. Zde se autor může setkat s nerozhodností, do jaké skupiny HKS zařadit, např. pokud cesta vznikla za účelem přístupnosti zemědělských pozemků, lze ji zařadit do skupiny související s transportem nebo do HKS výrobní a

obživné související se zemědělskou činností? V tomto případě lze uvést mnoho dalších příkladů. Kam bychom zařadili např. odvodňovací kanál na zemědělské půdě? Pokud kanál vznikl za účelem odvodu přebytečné vody ze zemědělské půdy, lze ho bez problémů zařadit do skupiny obrany a ochrany související s nepříznivými abiotickými vlivy. Avšak když se tento kanál nachází na zemědělské půdě, lze ho zařadit i do skupiny struktur se zemědělskou činností. Pokud však byl kanál zhotoven při rozsáhlejší vodohospodářské činnosti v krajině, lze ho zařadit i sem. Sama autorka typologie hodnocení HKS (Zemánková, 2014) si je vědoma, že při zařazení jednotlivých typů struktur může dojít k problému z hlediska multifunkčního významu některých HKS a uvádí, že nejčastěji se prolínají struktury spojené s transportem se strukturami souvisejícími s výrobou a obživou. Z tohoto důvodu se domnívám, že je nezbytné si již v úvodu při hodnocení jednotlivých HKS vymezit, kam tyto struktury řadit a proč, přihlídnout k hodnocenému území jako celku a uvědomit si, jaký význam tyto struktury v určité krajině mají.

Dalším tématem zhodnocení použitelnosti metodiky Zemánkové (2014) je vymezení období vzniku struktury. Zde základní vymezení vychází převážně z historických mapových materiálů, které vznikly na našem území v obdobném časovém horizontu. Avšak k problému se můžeme dostat při přelomu, kdy již není struktura v rámci metodiky hodnocena a nelze ji považovat za historickou. Zemánková (2014) si vymezila zlomový rok 1953, po němž již nelze vzniklé struktury do metodiky zařadit, důvodem byl poslední historický materiál leteckých snímků provedených na řešeném území v roce 1953. Pokud by tedy autor nepřihlédl k vlastnímu individuálnímu materiálu hodnoceného území a ponechal dle Zemánkové (2014) rok 1953, mohlo by dojít k ochuzení analýzy na určitém území o určité časové období. V případě této studie bylo na modelovém území provedeno letecké snímkování v roce 1954 a tím byla i posunuta hranice hodnocených HKS na modelovém území. Vzhledem k tomu, že řešené území je intenzivně zemědělsky využíváno, bylo předpokladem, že největší část HKS na řešeném území budou představovat právě struktury spojené se zemědělskou činností. Bohužel k největšímu rozmachu zemědělských areálů dle územního plánu obce došlo v 60. letech 20. stol. a tím tedy nebyly tyto objekty zařazeny do hodnocení a z tohoto hlediska byla studie zásadně ochuzena právě o tyto struktury, které jsou tak typické pro zdejší krajinu. Otázkou tedy zůstává, kdy jsou již struktury brány jako historické? Huba (1988) uvádí, že za HKS lze považovat vše, co je starší padesáti let. Po aplikaci metodiky jako vhodné vymezení HKS dle vzniku též považuji využití určitého časového úseku (přibližně 50 let zpět), než se striktně držet určitého historického mapového či jiného podkladu.

Metodika a typologie Zemánkové (2014) je velmi zdařilým návrhem pro hodnocení HKS, která se snaží z hlediska hodnocených struktur zahrnout největší počet druhů struktur, které lze na určitém území nalézt. Po provedení analýzy na modelovém území této studie byla prokázána její použitelnost a vhodnost na našem území, avšak s přihlédnutím k individualitě hodnoceného území a též hodnotitele samotného. Velmi zdařilé je též zahrnutí hodnocení vlivu HKS na krajinnou kompozici u komponovaných krajin, která bohužel nebyla (vzhledem k charakteru krajiny) v rámci této studie řešena.

K tématu HKS lze též přistupovat s otázkou, zda je hodnotit pouze v extravilánu či i v intravilánu. Když se podíváme na věc z historického hlediska, musíme si uvědomit, že určité struktury jsou v době svého vzniku strukturami krajinnými, avšak postupem let spolu s lidskou činností se tyto struktury staly součástí urbanistického prostředí obcí. Typickým příkladem jsou u nás hřbitovy, které v době svého vzniku vznikaly za vsí z hygienického důvodu. Dle Malinové (2002) se tento trend začal objevovat již v 16. století ve Francii a v českých zemích byl vydán Josefem II. v roce 1784 dvorský dekret, který nařizoval budování hřbitovů v extravilánu. Tento fakt je přesným příkladem HKS, která již může být v současnosti ve středu obce. Stejně tak vznikalo mnoho drobných sakrálních objektů převážně ve volné krajině, v současnosti jich mnoho nalezneme v obcích v bezprostřední blízkosti zástavby. Pokud tedy chceme dostat ucelený přehled HKS u určitého modelového území, je nezbytné řešit modelové území jako celek, nikoliv rozdělovat na extravilán a intravilán.

9. ZÁVĚR

Předložená diplomová práce se formou studie zabývá problematikou historických krajinných struktur na modelové území obce Kostomlaty nad Labem. V literární rešerši je probrána tematika HKS a s ní souvisejících disciplín. Stěžejním bodem práce byla analýza primární, sekundární a terciární struktury krajiny modelového území. Bylo provedeno terénní šetření na vybraných k.ú. a aplikována metodika typologie HKS dle Zemánkové (2014).

Na třech vybraných katastrálních územích bylo evidováno dohromady 161 historických krajinných struktur. Z hlediska typu struktur, které na modelovém území převažují, lze po aplikaci metodiky jednoznačně označit HKS spojené s transportem. Tyto struktury tvoří celých 64 % evidovaných a hodnocených HKS na modelovém území. Součástí studie byla ověřena vhodnost využití metodiky typologie Zemánkové (2014) na jiné zcela odlišné území, než samotnou autorkou.

V rámci studie byla vytvořena databáze evidovaných HKS v prostředí a ArcGIS, kde je uvedena celá škála hodnocených parametrů vycházejících z použité metodiky a návrh doporučeného managementu u jednotlivých HKS (nemusí být vždy uvedeno). Z této databáze byly vytvořeny mapové výstupy, které graficky doplňují předloženou studii. Databáze HKS je uvedena ve formě tabulky v přílohách práce a vhodně doplněna o obrázkovou přílohu některých evidovaných HKS.

Zadané cíle předložené studie byly splněny a představují možnost využití jako podkladu k péči o krajinu na modelovém území Kostomlat nad Labem.

PŘEHLED LITERATURY

AOPK ČR, 2014: Souhrn doporučených opatření (SDO) pro evropsky významné lokality v České republice - Mydlovarský luh. Dostupné z: <http://praha.ochranaprirody.cz/souhrn-doporucenych-opatreni-sdo/>.

BÁRTA F., et al. 2007: Ochrana kulturní krajiny. In NĚMEC, J., POJER, F. (eds.): Krajina v České republice. Consult, Praha.

BRŮNA V., BUCHTA I., UHLÍŘOVÁ L., 2002: Identifikace historické sítě prvků ekologické stability krajiny na mapách vojenských mapování. Laboratoř geoinformatiky UJEP. Ústí nad Labem, 46 s.

BRŮNA V., KŘOVÁKOVÁ K., 2005: Analýza změn krajinné struktury s využitím map stabilního katastru. Zborník referátov z vedeckej konferencie. Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky, Bratislava.

CÍLEK V., 2000: Paměťová struktura krajiny a památné kameny. In: Kulturní krajina aneb proč ji chránit: téma pro 21. století. 1 vyd. Ministerstvo životního prostředí, Praha, 69–73. ISBN 80-721-2134-0.

CÍLEK V., 2005: Krajiny vnitřní a vnější: texty o paměti krajiny smysluplném bobrovi areálu jablkového štrúdlu a tak o tom proč lezeme na rozhlednu. 2.dopl.vyd. Dokořán, Praha, 269 s. ISBN 80-7363-042-7.

CÍLEK V., LOŽEK V. et al., 2011: Obraz krajiny: Pohled ze středních Čech. 1.vyd. Dokořán, Praha, 310 s., ISBN 978-80-7363-205-2.

CULEK M., 2005: Biogeografické členění České republiky II. díl. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Praha, 590 s.

CZUDEK T. et al., 1987: Geomorfologické členění ČSR. In: DEMEK J., [eds.]: Zeměpisný lexikon ČSR: Hory a nížiny. Academia. Praha, s 33 – 90.

ČEČETKA F. J., 1906: Pověsti z Poděbradska. In: Poděbradsko I., Poděbrady, s. 323-324.

ČMEJLOVÁ J., KRÁTKÁ D., PECINA P., ŠACHL J., ZIEGLER V., 1982: Příroda Nymburska a jejich ochrana. SSPPOP Středočeského kraje a Polabské muzeum v Poděbradech. Poděbrady, 34 s. + errata 1 s.

DANZER M., 2007: Dendrologicko – ekologická charakteristika druhu *Phellodendron amurense* Rupr. Na k.ú. Kostomlaty nad Labem. "nepublikováno"- Bakalářská práce. MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Lesnická a dřevařská fakulta, Brno.

- DEMEK J., 1981: Nauka o krajině. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 234 s.
- DEMEK J., 1987: Obecná geomorfologie. 1.vyd. Academia. Praha, 476 s.
- DEMEK J., MACKOVČIN P., 2006: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. 2. vyd. AOPK ČR, Brno, 582 s. ISBN 80-86064-99-9.
- DUROZOI G., 1994: Filozofický slovník. 1. vyd. EWA Edition, Praha. ISBN 80-857-6407-5.
- DVOŘÁKOVÁ-ŠPIDLENOVÁ I., 2010: Proměny krajiny. "nepublikováno" - Závěrečná práce bakalářského studia. UNIVERZITA KARLOVA. Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy. Praha.
- Evropská úmluva o krajině [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: http://www.mzp.cz/cz/evropska_umluva_o_krajine_smlouva
- FIALA Z., KARAS Z., 2008: České země na starých mapách (VII. kapitola): Vývoj a nová dimenze státního a vojenského topografického mapování. Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb ve spolupráci s Geografickou službou AČR. Praha, s. 110 – 131. ISBN 978-80-7278-453-0.
- FOJTÍK P., HRABĚTOVÁ J., KRUMPJOLCOVÁ J., SÝKORA F., ŠORM P., TUZAR B., VINDUŠKA J. 2001: Historie a současnost podnikání na Nymbursku a Poděbradsku. 1. vyd. Městské knihy s.r.o. Žehušice, 335 s. ISBN 80-902919-3-7.
- GOJDA M., 2000: Archeologie krajiny: Vývoj archetypů kulturní krajiny. 1.vyd. Akademie věd České republiky – Academia, Praha, 238 s., ISBN 80-200-0780-6.
- GOLEŠOVÁ T., 2008: Historické krajinné struktury – jejich význam a funkce v krajině. "nepublikováno" - Diplomová práce. MASARYKOVA UNIVERZITA, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno.
- HELLER J., 2013: Autenticitní skutečnost ve vybraných pozdních prózách Bohumila Hrabala. "nepublikováno" - Závěrečná práce. MASARYKOVA UNIVERZITA. Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, Brno.
- HRABAL B., 2000: Ostře sledované vlaky. Maťa. Praha. 58 s., ISBN 80-86013-96-0.
- HRABĚTOVÁ J., 1998: Památky Nymburska. Soupis nemovitých památek na okrese Nymburk. Polabské muzeum v Poděbradech. Poděbrady. 114 s.
- HUBA M. (eds.) et al., 1988: Historické štruktúry krajiny. Ochranca prírody, spravodaj MV SZOPK odborná príloha, Bratislava, 60 s.

HUBA M., 2004: Historické štruktúry krajiny v kontexte súčasnej reality. In: Životne prostredie. Ústav krajinnej ekológie SAV, Bratislava, Vol. 38, No. 2, s. 86-89. ISSN 0044-4863.

JANČURA P., 1998: Současné a historické krajinné struktury v tvorbě krajiny. Životne prostredie vol. 32 No.5, Ustav krajinnej ekologie SAV, Bratislava.

JANČURA P., 2004: Význam historických krajinných štruktúr v krajinnom obraze a tvorbe krajiny. In: Historické krajinné štruktúry vo vzťahu k vývoju poľnohospodárskeho využívania zeme. Ed. Jančura, P.: PARTNER, Banská Štiavnica, s. 4–15 ISBN 80-89183-09-3.

JANČURA P., KULÁND A M., SLÁMOVÁ M., CIHLÁROVÁ R., 2010: Zmena charakteristických črt krajiny vo vzťahu k zániku historických krajinných štruktúr v Pieninách In: Pieniny- Zapora-Zmiany -Monografie Pienińskie, č. 2. s. 281–291.

JANČURA P., MALINIAK P., 2004: Poznámky ku stavu výskumu historických krajinných štruktúr na Slovensku. In: Historické krajinné štruktúry ve vzťahu k vývoju poľnohospodárskeho využívania zeme. Ed. Jančura P., PARTNER, Banská Štiavnica, s. 16–24. ISBN 80-89183-09-3.

KLEMPERA J., 2000: Vodní mlýny v Čechách II. 1. Vyd. Libri. Praha, 284 s. ISBN 80-7277-029-2.

KOŽÍŠEK K., UČITELSTVO A PŘÁTELÉ (nejmenovitě), 1912: Poděbradsko. Obraz minulosti i přítomnosti. Díl III., část druhá. Místopis okresu Nymburského. Redakční komitét za předsednictví Karla Kožíška C.K. okresního inspektora školního, Nymburk.

KUCHAŘ K., 1958: Naše mapy odedávna do dneška. Nakladatelství ČSAV, Praha, 129 s.

KUNA M., et al., 2004: Nedestruktivní archeologie - Teorie metody a cíle. Academia, Praha, 555 s. ISBN 80-200-1216-8.

KUPKA J., 2010: Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. 1. vyd. ČVUT, Praha, 180 s. ISBN 978-80-01-04653-1.

KVĚT R., 2002: Staré stezky v České republice. 2.vyd. Moravské zemské muzeum. Brno. 56 s. ISBN 80-7028-176-6.

KVĚT R., 2011: Atlas starých stezek a cest na území České republiky. Studio VIDÍ, Brno, 229 s. ISBN 978-802-5489-277.

- KVĚT R., ŠMAJS J., 2003: Duše krajiny-staré stezky v proměnách věků. 1.vyd. Academia, Praha, 195 s. ISBN 80-200-1012-2.
- LIPSKÝ Z., 1998: Krajinná ekologie – pro studenty geografických oborů. 1.vyd. Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy, Praha, 129 s., ISBN 80-7184-545-0.
- LÖW J. et al., 1995: Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability – Metodika pro zpracování dokumentace. 1.vyd. Doplněk, Brno, 122 s. ISBN 80-85765-55-1.
- LÖW J., MÍCHAL I., 2003: Krajinný ráz. 1.vyd. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 551 s., ISBN 80-86386-27-9.
- LOŽEK V., 1996: Chráněná příroda: Okres Nymburk. Consult ve spolupráci s 43. A 86. ZO ČSOP. Praha, 143 s. ISBN 80-86064-82-4.
- MALINOVÁ L., 2002: Kultura a smrt: Kulturně antropologická studie prostředí smrti a umírání. "nepublikováno" - Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Ústav filozofie a společenských věd, Hradec Králové.
- MIKLÓS L., IZAKOVIČOVÁ Z., 1997: Krajina ako geosystém. 1.vyd. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, ISBN 80-224-0519-1.
- MOUČKOVÁ M., 1994: Záhadný zub. 1. vyd. Daryl. Praha, s. 125 ISBN 80-901430-2-4.
- NEUHÄUSLOVÁ Z., 1998: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky: textová část. + mapa 1.vyd. Academia, Praha, 341 s. ISBN 80-200-0687-7.
- NORBERG-SCHULZT CH., 1994: Genius loci. K fenomenologii architektury. Odeon. Praha
- OTRUBA F., 1925: Paměti města Lysé n. L. a vesnic okolních. 2. vyd. Nákladem Osvětového sboru v Lysé nad Labem. Lysá nad Labem.
- PICHLOVÁ J., 2010a: Archiv obce Kostomlaty nad Labem (1782) 1821 – 1945 (1949). Inventář. Číslo listu NAD: 364 Evidenční číslo pomůcky: 71. SOKA Nymburk. Lysá nad Labem, s. 2-4, čj. SOKA-537/10-Řez/072.
- PICHLOVÁ J., 2010b: Místní národní výbor Kostomlaty nad Labem. Inventář. Číslo listu NAD: 691 Evidenční číslo pomůcky: 208. SOKA Nymburk. Lysá nad Labem, s. 2-4.
- PREISS P., 2003: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. 2. vyd. Paseka. Praha, 608 s. ISBN 80-7185-573-1.

Příručka 2013: 790 let Kostomlaty nad Labem 1223-2013. Hronětický mlýn o. s., Kostomlaty nad Labem.

QUITT E., 1971: Klimatické oblasti Československa. Academia, Praha, 73 s.

RŮŽIČKA M., 2000: Krajinno-ekologické plánovanie LANDE I. Systémový prístup v krajinnej ekológii. Biosféra, Bratislava, ISBN 80-968030-2-6.

ŘEZNÍČEK M., 2011: Archiv obce Hronětice 1842 – 1945 (1959). Inventář. Číslo listu NAD: 357, Evidenční číslo pomůcky: 48. SOkA Nymburk. Lysá nad Labem, s. 2-3, čj. SOAA-5964/2011.

ŘEZNÍČEK M., 2012: Archiv obce Lány (1866) 1869 - 1945 (1951). Inventář. Číslo listu NAD: 370 Evidenční číslo pomůcky: 80. SOkA Nymburk. Lysá nad Labem, s. 2-3, čj. SOAA-5007/2012.

SEMOTANOVÁ E., 2006: Historická geografie Českých zemí. 2.vyd. 2.dotisk. Historický ústav AV ČR, Praha, 279 s. + 28 mapových příloh, ISBN 80-7286-042-9.

SKLENIČKA P., 2003: Základy krajinného plánování. 2.vyd. Naděžda Skleničková, Praha, 321 s., ISBN 80-903206-1-9.

SKLENIČKA P., 2011: Pronajatá krajina. 1.vyd. Centrum pro krajinu, Praha, 137 s., ISBN 978-80-87199-01-5.

SOkA Nymburk, osobní fond Vaněk František, rukopisné poznámky. In: TUZAR B., 2003: Truhlice pověstí a starých příběhů okresu Nymburk. Ing. Ivan ULRYCH – VEGA-L Nymburk. Lysá nad Labem, 427 s. ISBN 80-86757-12-9.

ŠEBEK S., HRABĚTOVÁ J., 1971: Soupis památek okresu Nymburk. Díl 1 – nemovité památky. Benátecká vrutice- Lysá nad Labem. Oblastní muzeum v Poděbradech. Poděbrady.

TUZAR B., 2003: Truhlice pověstí a starých příběhů okresu Nymburk. Ing. Ivan ULRYCH – VEGA-L Nymburk. Lysá nad Labem, 427 s. ISBN 80-86757-12-9.

TUZAR B., 2005: Z ARCHIVU - Z ARCHIVU. Šibice. Kostomlatské noviny roč. IX, č.1, Kostomlaty nad Labem, s. 2.

Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-ochrane-svetoveho-kulturniho-a-prirodniho-dedictvi-unesco.pdf>

VÁVRA I., 1972: Polská stezka. Historická geografie sv. 8, s. 3-30. Praha. In: KVĚT R., 2002: Staré stezky v České republice. 2.vyd. Moravské zemské muzeum. Brno. 56 s. ISBN 80-7028-176-6.

VÍT J., 2002: Územní plán obce Kostomlaty nad Labem. Návrh. Atelier CON.TEC. Praha

VLČEK V., 1984: Zeměpisný lexikon ČSR. Vodní toky a nádrže. Academia. Praha, 316 s.

VONDRÁČEK L., KOVÁŘ M., GLOS S., KOCIÁN J., 2012: Územní plán Milovic: SEA - Vyhodnocení vlivů územně plánovací dokumentace na životní prostředí. KNESL + KYNČL s.r.o., ENVING s.r.o., AGERIS s.r.o. Brno, 75 s.

VOREL I., 2006: Krajinný ráz a jeho ochrana. 2. část – Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky. Ochrana přírody vol. 61, No. 10. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR v nakladatelství ENVIRONS. Praha.

VOREL I., KUPKA J., [eds.] 2009: Aktuální otázky ochrany krajinného rázu. Centrum pro krajinu. Praha, ISBN 978-80-903206-0-4.

VOREL I., KUPKA J., 2011: Krajinný ráz, identifikace a hodnocení. 1.vyd. České vysoké učení technické v Praze, Praha, 148 s., ISBN 978-80-01-04766-8.

WÖBSE H., 2002: Landschaftsästhetik. Ulmer, Stuttgart, ISBN 3800132176.

zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2015-01-22]

Dostupné z: <http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589e7dc0591c125654b004e91c1?OpenDocument>

zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2015-01-22]

Dostupné z: http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2002-139-viceoblasti.html

zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči [online].

[cit. 2015-01-22] Dostupné z: <http://www.npu.cz/zakon-o-statni-pamatkove-peci/>

ZEMÁNKOVÁ L., 2014: Analýza historických krajinných struktur. "nepublikováno" - Diplomová práce. MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ, Zahradnická fakulta, Lednice.

ZIEGLER V., 1980: Průvodce geologickou expozicí okresu Nymburk – městské muzeum v Sadské. Polabské muzeum v Poděbradech. Poděbrady. 8 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

URL1 JANČURA P., SLÁMOVÁ M., 2012: Typológia historických krajinných štruktúr. In: Konferencia. Krajina-člověk-kultúra [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: http://www.sazp.sk/public/index/open_file.php?%20file=CTK/EDoK/KCK2012/Slamova__Jancura.pdf

URL2 DVOŘÁČEK P., 2013: Poskytování a užití dat z leteckého laserového skenování [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: http://www.gisat.cz/images/upload/15438_ecognition-day-2013-prezpdv.pdf

URL3 Portál OLDMAPS © Laboratoř geoinformatiky UJEP [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=0&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=mul

URL4 Archeologie na dosah: Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví. NÁRODNÍ MUZEUM [online]. [cit. 2015-01-22] Dostupné z: <http://www.archeologienadosah.cz/o-archeologie/metody/archeologicke-prameny>

URL5 Obec Ostrá a Šnepov. Přírodní rezervace Mydlovarský luh [online]. [cit. 2015-02-14] Dostupné z: http://www.ostra.cz/prirodni_rezervace_ml.htm

URL6 Evropsky významné lokality v ČR. NATURA 2000 [online]. [cit. 2015-02-14] Dostupné z: http://www.nature.cz/natura2000design3/web_lokality.php?cast=1805&akce=karta&id=1000101838

URL7 portál MonumNet © 2003-15 Národní památkový ústav [online]. [cit. 2015-03-08] Dostupné z: <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=%C8&VybUzemi=2&sNazSidOb=&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=&Uz=B&PriUbytOd=3.5.1958&PriUbytDo=15.3.2015&KodKr=21&CisOb=537331>

URL8 Obec Kostomlaty nad Labem [online]. [cit. 2015-02-14] Dostupné z: <http://www.kostomlaty-obec.cz/>

URL9 REGISTR KOMUNÁLNÍCH SYMBOLŮ [online]. [cit. 2015-02-14] Dostupné z: <http://rekos.psp.cz/detail-symbolu/id/1a3c9bfe-0248-48a0-9976-ccb91d146c96>

URL10 Labská stezka – stručný vývoj Labské cyklotrasy [online]. [cit. 2015-02-14]
Dostupné z: <http://www.labskastezka.cz/cz/historie-cest/>

URL11 Databáze: stezky.info. Průvodce po naučných stezkách a lokalitách v Praze a středních Čechách od Toma, Lucky, Vojty a Báry [online]. [cit. 2015-02-14]
Dostupné z: <http://www.stezky.info/naucnestezky/turisticka-a-skolni-naucna-stezka-mydlovarsky-luh.htm>

URL12 Databáze mlýnů. [online]. [cit. 2015-03-12] Dostupné z:
<http://vodnimlyny.cz/>

URL13 Studie vyhodnocení krajinného rázu na území Středočeského kraje [online].
[cit. 2015-03-12] Dostupné z: <http://www.kr-stredocesky.cz/web/zivotni-prostredi/priroda-studie>

MAPOVÉ PODKLADY

ArcČR[®]500 - Digitální vektorová geografická databáze České republiky 1 : 500 000.
[online]. Dostupné z: <http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>

Archivní mapy – aplikace OLDMAPS. [online]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>

Archivní mapy – mapová sbírka Geografického ústavu PřF MU [online]. Dostupné z:
<http://mapy.geogr.muni.cz/>

Archivní ortofoto barevné © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN08, BRAN09, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27.

Archivní ortofoto černobílé © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: 13-11-24, 13-11-25, 13-12-21, 13-13-04, 13-13-05, 13-13-08, 13-13-09, 13-13-10.

Císařské otisky stabilního katastru. Čechy 1839. © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: 2361-1-001, 2361-1-002, 2361-1-003, 2361-1-004, 2361-1-005, 2361-1-006, 3389-1-001, 3389-1-002, 3389-1-003, 3389-1-004, 3389-1-005.

Data200 - digitální geografický model území České republiky pro Středočeský kraj © ČÚZK.

DMP 1 (JTSK) – digitální model povrchu 1. generace. © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN06, BRAN07, BRAN08, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27, BRAN28, BRAN29, BRAN36, BRAN37, CBRO00, CBRO10, NYMB98, NYMB99.

DMR 4G (JTSK) – digitální model reliéfu 4. generace. © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN06, BRAN07, BRAN08, BRAN09, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27, BRAN28, BRAN29, BRAN38, CBRO00, CBRO10, CBRO20, NYMB99.

DMR 5G (JTSK) – digitální model reliéfu 5. Generace © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN06, BRAN07, BRAN08, BRAN09, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27, BRAN28, BRAN29, BRAN36, BRAN37, BRAN38, CBRO00, CBRO10, CBRO20.

Geologické a pedologické mapy. Geoportál SOWAC-GIS [online]. Dostupné z: <http://geoportal.vumop.cz/>

Historické letecké snímky z roku 1938 poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2015
Mapové listy v digitální podobě: 02380, 02382, 02409, 02411.

Historické letecké snímky. Kontaminovaná místa (NIKM). VGMHÚř Dobruška, © MO ČR 2009 [online]. Dostupné z: <http://kontaminace.cenia.cz/>

Mapa 1. vojenského mapování - Čechy © 1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz> © Ministerstvo životního prostředí ČR <http://www.env.cz> [online]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=0&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce

Mapa 2. vojenského mapování - Čechy © 1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně - <http://www.geolab.cz> © Ministerstvo životního prostředí ČR <http://www.env.cz> [online]. Dostupné z: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=0&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce

Mapa 3. vojenského mapování © 1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna © Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E.

Purkyně - <http://www.geolab.cz> © Ministerstvo životního prostředí ČR

<http://www.env.cz> [online]. Dostupné z:

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=0&lang=cs&z_width=0&z_newwin=0&map_root=3vm

Mapový portál MapoMat. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. [online]. Dostupné z: <http://mapy.nature.cz/>

Müllerova mapa Čech © Historický ústav AV ČR - <http://www.hiu.cas.cz> [online]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>

Ortofoto ČR. © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN06, BRAN07, BRAN0, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27, BRAN28, BRAN29, BRAN36, BRAN37, BRAN38, BRAN39, BRAN49, BRAN59, CBRO00, CBRO10, CBRO20, KOLI90, NYMB97, NYMB98.

První vydání SMO5 © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: BRAN07, BRAN08, BRAN16, BRAN17, BRAN18, BRAN19, BRAN26, BRAN27, BRAN28, BRAN29.

ZABAGED® - výškopis © ČÚZK Mapové listy v digitální podobě: 13-11-25, 13-13-03, 13-13-04, 13-13-05, 13-13-08, 13-13-09, 13-13-10, 13-14-01, 13-14-06.

ZABAGED® (JTSK) © ČÚZK. Mapové listy v digitální podobě: 63311, 63312.

ZM10 – základní mapa ČR 1 : 10 000 © ČÚZK Mapové listy v digitální podobě: 10320700, 10320702, 10320704, 10340700, 10340702, 10340704, 10360696, 10360698, 10360700, 10360702, 10360704, 10360706, 10360708, 10380698, 10380700, 10380702, 10380704, 10380706, 10400702.

ZM50 – základní mapa ČR 1 : 50 000 © ČÚZK Mapové listy v digitální podobě: 06901030, 07001030, 07001040, 07101030.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Přehled využitých mapových portálů a poskytovaných wms služeb

Tab. 2 Modelový příklad výpočtu hodnoty HKS s lichou číselnou řadou

Tab. 3 Modelový příklad výpočtu hodnoty HKS se sudou číselnou řadou

Tab. 4 Charakteristika klimatické podoblasti T2

Tab. 5 Využití území v 1. polovině 19. století (výměra zaokrouhlena na celé číslo)

- Tab. 6 Aktuální využití území (výměra zaokrouhlena na celé číslo)
- Tab. 7 Přehled soupisu usedlostí a živností za příčinou rozdělení zemské berně
- Tab. 8 Sčítání roku 1787 v Osadách Nymburska v kraji Boleslavském
- Tab. 9 Zvířata užitková, soupis z roku 1900 na jednotlivých osadách
- Tab. 10 Vývoj počtu obyvatel od roku 1869 na současném území obce Kostomlaty n. L.
- Tab. 11 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS I.
- Tab. 12 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS II. (pokračování)
- Tab. 13 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS
- Tab. 14 Celkový přehled zastoupení jednotlivých evidovaných HKS
- Tab. 15 Porovnání historického a současného land use na základě výměr

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obr. 1. Výřez atributové tabulky s jednotlivými prvky v databázi hodnocených HKS
- Obr. 2 Lokalizace zájmového území v rámci Středočeského kraje včetně okresů
- Obr. 3 Mapa širších vztahů obce Kostomlaty nad Labem
- Obr. 4 Geomorfologické zařazení okrsků na zájmovém území
- Obr. 5 Geologická mapa
- Obr. 6 Mapa vodních toků
- Obr. 7 Pedologická mapa skupin půdních typů
- Obr. 8 Mapa biogeografického členění na zájmovém území
- Obr. 9 Vyobrazení panství Lysá z roku 1720, anonym
- Obr. 10 Vyobrazení dvora Šibice na mapě panství Lysá z roku 1752
- Obr. 11 Zastoupení jednotlivých způsobů využití zájmového území v 1. pol. 19. stol.
- Obr. 12 Zastoupení jednotlivých způsobů využití zájmového území v současnosti
- Obr. 13 Ukázka pojetí krajiny
- Obr. 14 Trakční vedení dráhy v krajině Kostomlat, pohled směrem od obce k Nymburku
- Obr. 15 Znak a prapor obce Kostomlaty nad Labem
- Obr. 16 Urbanistická struktura Kostomlat na mapě stabilního katastru
- Obr. 17 Detail opukové zídky u fary v kontrastu s novodobým materiálem
- Obr. 18 Graf znázorňující procentuální zastoupení dochovanosti HKS vzniklých za účelem transportu.
- Obr. 19 Vnější tvarové uspořádání orné půdy na mapě stabilního katastru a současného ortofoto snímku
- Obr. 20 Kostel sv. Bartoloměje a zvonice na dobové fotografii

- Obr. 21 Budova fary v Kostomlatech
- Obr. 22 Sokolovna v Kostomlatech
- Obr. 23 Procentuální zastoupení jednotlivých HKS dle účelu jejich vzniku
- Obr. 24 Urbanistická struktura Lán na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku
- Obr. 25 Urbanistická struktura Rozkoše na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku
- Obr. 26 Procentuální zastoupení transportních HKS dle dochovanosti
- Obr. 27 Budova mlýna v Rozkoši (vlevo) na historické fotografii z roku 1943 z rodinného archivu p. Ondřeje Borůfky, autor neznámý
- Obr. 28 Zvonička v Rozkoši
- Obr. 29 Kaple v Lánech
- Obr. 30 Procentuální zastoupení HKS dle účelu jejich vzniku
- Obr. 31 Urbanistická struktura jádra vsi Vápensko na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku
- Obr. 32 Urbanistická struktura Hronětic a Šibic na mapě stabilního katastru a současném ortofoto snímku
- Obr. 33 Procentuální zastoupení transportních HKS dle dochovanosti
- Obr. 34 Kaple sv. Vojtěcha v Hroněticích s detailem na čelní stranu
- Obr. 35 Kaple Vápensko
- Obr. 36 Litinový kříž v Hroněticích
- Obr. 37 Procentuální zastoupení HKS dle účelu jejich vzniku

SEZNAM PŘÍLOH

1. MAPOVÁ PŘÍLOHA
2. MAPOVÁ PŘÍLOHA – k.ú. Kostomlaty nad Labem
3. MAPOVÁ PŘÍLOHA – k.ú. Lány u Kostomlat nad Labem
4. MAPOVÁ PŘÍLOHA – k.ú. Hronětice
5. DATABÁZE EVIDOVANÝCH HKS
6. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA EVIDOVANÝCH HKS